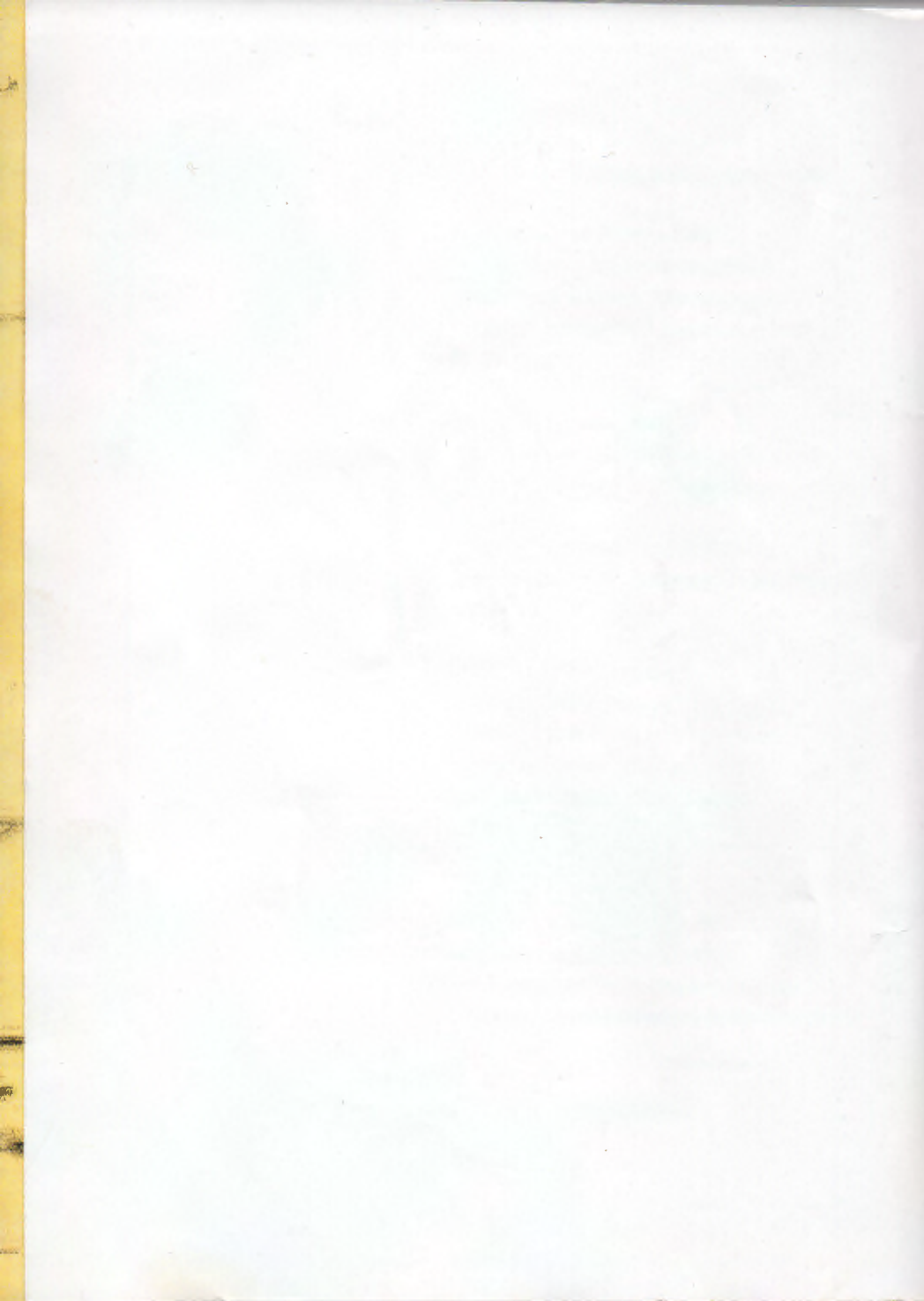

Ульяна Захарова

Ожор түс

Ульяна Захарова

Оһуор туос

эссе, кэпсээннэр

Дьокуускай

2007

Редактор М.И. Тимофеева

Кинигэм тахсыытыгар үп-харчы өртүнэн көмөлөспүт дьоммор: эбэбэр Петрова М.В, төрөппүттэрбэр, Семен, Аграфена, Анна, Константин Захаровтарга, Валерия, Александр Потаповтарга, убайбар Михаилга, И. Иевлевка, учууталбар Жараева В.О. барба махталбын тиэрдэбин.

Захарова, Ульяна Николаевна.

3 38 Оһуор туос: эссе, кэпсээннэр / Ульяна Захарова;
[ред. М.И. Тимофеева]. - Дьокуускай : Илгэ, 2007. - 84 с.
Агентство СІР НБР Саха

Бу кинигэ төрөөбүт дойдуга, аймах-билэ дьонго истин-иһирэх сыһыан туоһутунан буолар. Автор чугас кинигигэр, эбэтигэр, кини ураты талааныгар сүгүрүйэн, ийэ тыл алыптаах күүһүнэн иэйиилээх санаатын этэр, уран тарбаһын, мындыр өйүн бар дьонго тиэрдэр. Маны таһынан кэпсээннэригэр олохпугар буолар ымпыктары-чымпыктары анааран, бэйэ-бэйэбэ сыһыаны, тапталы итэбэтиилээхтик суруйбута сааһыттан тутулуга суох аабааччы киэн арангатын болдомтотун тардар.

УДК 821. 512. 157-32-43Захарова.
ББК 84 (2Рос=Як)-44

© Захарова У.Н., 2007

Аан тыл

Төрөөбүт дойдуга, аймах-билэ дьонго истинг-иһирэх сыһыанынан, ийэ тыл алыптаах күүһүнэн чугас кинигигэр, кини ураты талааныгар сүгүрүйэн, иэйиилээх санааны тиэрдии, сиэн киһи эбэтигэр уунар сэмэй бэлэбэ дии санаатым бу кинигэни ааба олорон. Мин саныахпар, эбээ барахсан сылаас сыһыанын, итии тапталын билбит эрэ киһи, сахабыт сириин мунгура суох айылбатыгар кинини тэнгнээн, сүрүбэр инэрбит сахалыы санаатын суруйан эрдэбэ.

Туос иһити тигиигэ олобун анаабыт, сааһын тухары айылбаттан арахпатах саха сэмэй Далбар Хотунун, абыс оҕо ийэтин, элбэх сиэн, хос сиэн, ону таһынан, саҥа күн сириин көрбүт хос-хос сиэн эбээтин уран тарбаһын, мындыр өйүн, ис сүрэхтэн бар дьонго тиэрдии бу билингни ыччакка үгө холобурунан эрэ буолар. Автор, эбэтин туһунан иһирэхтик суруйбутун таһынан, тикпит иһиттерин сииктэринэн арааран, туттуллар эйгэлэринэн көрөн, уруһуйдаан быһаарыта, туһунан тигиини сэнээрээччилэргэ туһалаах, аабааччылар кэрэхсэбиллэрин ылыа дии саныыбын.

Талаан тардыыта алмаас таас кырыыта араас өгүһүн сыдыайарын курдук. Ульянаба эбэтин айылбаттан бэриллибит дьобура кэрэхсэбиллээх кэпсээн - ийэ тыл оһуора буолан тиһиллэн тахсыбыттарын автор бүгүн эһиги дьүүлгүтүгэр таһаарда. Кини айымньыларыгар ордук ийэ-аба, оҕо сыһыана ураты уйабаастык ойууланар. Олох бары ымпыктарын-чымпыктарын, чугас киһиэхэ сыһыаны, ардыгар таптала да уустаан-ураннаан суруйбута киһи эрэ дууһатын таарыйар, долгутар. Кыыс киһи буоларын быһыытынан, таптала, олобу көрүүтүн өйдүүххэ сөп, оттон Ульяна, булт туһунан, ордук булчут ыт Кэрэмэс туһунан суруйуута, кини суруйар дьобура киэн далааһыннааһын туһулуур.

Кинигэбэ Ульяна эбэтин Петрова М.В туһунан суруйуута, үйэ саас историяба хаалан, аймах кэнэбэски ыччаттара кыбына сылдьан ааһар кинигэлэрэ буолуо. Эдэр суруйааччы бу - бастакы кинигэтигэр киирбит кэпсээннэрэ - кинигэ киэнг эйгэтигэр сүрэхтэниини, айар үлэ абылганар ыларыы, инники тыргыллар олох устун суола буоллаба...

М. Тимофеева,

«Илгэ» сурунаал кылаабынай редактора.

*Кинигэбин ытык киһибэр, эбэбэр
Петрова Мария Власьевнаҕа аныбын.*

Төрөөбүт буортан силис тардан

Төрөөбүт дойду.... Итиллибит эйг... Төһөлөөх үгүс киһини бу иһирэх истин тыллар долгугаллара буолуой? Төрөөбүт дойдум төрдүн түөһэн, итиллибит алааспын анаарар буоллахпына, бастаан утаа ааспыт кэм саҕахтарын арыһан, быралыйбыт былыргы быһыһын сэгэтэн, таалалан үөскээбит, Тааттам сириҥ биир туспа кэрэ айылбалаах, иһирэх ийэ тыл итиллибит, айар тыл аҕата айыллыбыт, Наммара эбэ Хотун сырдык нээкэтигэр, ааһар аартыктан тэйиччи тэнийбит, дьонун дойдубун Дьүлэйи санаан, дьоммун-сэргэбин кытта ирэ-хоро сэлэһиэх, үөрэ-көтө сэлэргэһиэх, сэмэй санаа сүрэхпинэн сымнаҕастык өтөн киирдэ. Санаам көннүөрөн, сүрэмүн үөрэн, сахалыы санаабын сааһылаан кэпсээн көрүүм дуу дойдум туһунан.

Дьүлэй нэһилиэтин төрдө буолбут, Кээрэкээн ойуун төрдүс уолун Отох Баай сиэнэ, Дьүлэй Бүөккээн аатынан биһиги нэһилиэкпит ааттаммыта.

Уолбат ойбон курдук уус тыллаах, олонхо ийэтин-аҕатын үөскэппит, алыптаах айар тыл алгыстаах улуу олонхоһуттар, сырдык кыымынан ыһахтанан сырдыргыыр кыһалаах биллэр уустар уутуйан үөскээн, олон ааспыттара бу сиргэ. Ол курдук ыраата барбакка ахтар буоллаха, мин төрөөбүт-үөскээбит Дьүлэйбэр, Саха норуотун улуу олонхото, «Дьүлүруйар Ньургун Боотур» айыллан, «Ойуун түүлэ», «Улуу Куданса» курдук айымньылар Дьүлэй нэһилиэгин дириг былыргылаах Сэттэ тумул, Таалалаах, Тордохтоох, Дьэрбэн, Үс Көлүйэ уо.да атын алаастарыгар ыра санаа буолан ылламмыттара, дойду тойуга буолан туойулубуттара.

Улуу Кээмпэс, Табаахырап, Ырыа Тиэхээн, Көтүөхэ уола Маалгын, Миинэ уола Дьөгүөссэ курдук улуу олонхоһуттар ыллаабыт ырыаларын сырдык ыралара, туойбут тойуктарын торумнара Дьүлэйбитигэр алгыс курдук ананан, ааһар тыалтан абыраан, хахсаат тыалтан харыстаан, күн баччаҕа диэри кинилэр суон сурактарын дурда гынан, төрөөбүт-үөскээбит Дьүлэйим – Туора-Күөлүм чэчирии сайда турдаҕа...

Устар ууну сомоҕолуур уус тыллаах олонхоһуттар, улутуйбут улуу уустар, олон-үөскээн ааспыт ытык сирдэрэ туох да суола-иһиэ суох халбатаҕа чакчы.

Ол курдук итиллибит ийэ сирбит сиигиттэн силис тардан, ураты дьон олонор ааспыт суолларын сойуппакка, сааскы кустук курдук дьэрэлий-

эр сырдык, үтүе талааннаах киши туһунан кистээбэккэ, кэмчиэрийбэккэ кэпсиир буоллаха манньк.

Билинги Дьүлэй нэһилиэгин толуу кырдыабаһа, үлэ-тыыл бэтэрээнэ, норуот маастара, мин эбэм Петрова Мария Власьевна, ойуу-бичик оһуордаан, сиздэрэй сиктэринэн туос иһиттэрин силигилээн, силиктэрин ситэрэн, чахчы да норуот маастара диэн ытык ааты ылыан ылбыт.

Салгыы эһиги сахалыы сыанабылгытыгар эбэм туһунан этэр санаам эгэлгэтин түмэн, бастакы суруйуубун чөмчөтөн, эһиэхэ сахам дьонугар саргылаах сайафас санааны баһаран туран бу үлэбин утары уунабын.

Эбэм туһунан **(Норуот маастара Петрова Мария Власьевна)**

Охтон баранар мастаах, уолан бүтэр уулаах, ойон тахсар күннээх орто туруу-бараа дойдуну, Таатта улуунун сиздэрэй Сизэллээх диэн сырдык үтүө сиргэ, 1923 сыллаахха Кубулбаттаах кулун тутар ыйга Былаас Бөтүрүөп уонна Вера Титовна Балтуорина (Хоттуустаах Биэрэ) диэн ийэбэ абаһа, мин эбэм - Петрова Мария Власьевна күн сириҥ көрбүтэ. Бу иннинэ кинилэргэ икки уол оҕолоохторуттан иккиэннэрин ыалга ииттэрбиттэр. Онон эбэм оһоһос түгэбинээһи оҕо буолан бэйэлэригэр хаалбыт. Оччолорго, ол ас-үөл, таҥас-сап да кыайтарбата буолуо. Эбэм кэпсириҥ, абаһа Былаас эрдэ өлбүт. «Бу диэн дьүһүнүн да өйдөөбөөппүн», - диэн ахтар эбэм. Онон эбэм ийэтэ иккистээн эргэ барбыт.

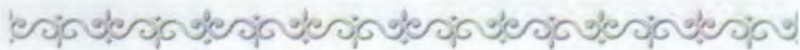
Эбэм оҕо сааһа Лыппыарыйа диэн билигин Туора-Күөл (Дьүлэй) нэһилиэгиттэн чугас сытар үрэххэ ааспыт.

Төһө да биригэ төрөөбүт убайдара ыалга итиллибиттэрин иһин, эбэм кинилэри бэрт иһирэхтик, сылаастык ахтар. Сэттэ сааһын туолан баран эбэм Дьизэрэнгээххэ аһыллыбыт оскуолаһа кириэри гыммытын ылбатахтар. Онон 1930 сыллаахха убайын сайыһан оскуолаһа кирибитэ үһү.

Ол итиллибит улахан уол Сэмэн армияһа баран өлбүт. Николай Васильевич Саввин диэн убайа армияттан кэлэн баран Ытык-Күөлүнэн, Хатаһынан, Намынан учууталлаабыт. Кэргэннээх икки оҕолоох эбитэ үһү. Убайдарын кэриэстээн, эбэм барахсан уолаттарыгар кинилэр сырдык ааттарын инэрбит.

Эбэм ийэтэ Хоттуустаах Биэрэ диэн аатынан норуокка биллэр. Кини бэйэтин кэмигэр туос иһити тигэн, онон аһаан-сиэн оһорбута үһү.

Ийэтэ тигэрин көрө сылдан 14-15 саастаах кыыс бастаан кыракый оонһуоһа сөптөөх, дьобус ыаһайалары, кэлин туттулар ыаһастары тигитэлиир буолбут. «Онтукам идэ буолан хаалбыта», - диэн эбэм кыракый быдараах оҕотун тутан оһорон кэпсээбитэ.

Эбэм Мария Власьевна Петрова

1939 сыллааха, уон абыстаах, уон тобуस्ताах кыыс холкуоска киирэн үлэлээбитэ. Ол иннинэ уончалаабыттан үлэлээбит да эбит буоллабына, ол ахсаанга ылыллыбата чаччы, былыргы оҕо уоннаабыттан үлэлиирэ. Ол курдук, биирдэ эбэм 13 – 14 саастааҕар от ыйын сырылас куйааһыгар түөттүүр ыам үүтүн ыан баран кэлэн истэбинэ, арай аара суолтан чугас ырааһыйа оҕотугар дьэдьэн бөбөтө кытара сытар эбит. «Дьэ, мин үүппүн тэйиччи уураат, оҕо буоллабым дии, дьэдьэнгэ бэркэ ымсыраммын, ангар кырыытыттан үргүү-үргүү сиз да сиз. Арай биэдэрэм танкыныыр тыаһын истэн эргиллэн көрбүтүм, биир обургу борооску кэлэн үүппүн бүүс-бүтүннүү иһэн кэбиспит, эбиитин биэдэрэбин түгнэри анһан муннунан үгүөлүү сылдыар эбит. Кыһыбыттан ытыы сыстым да, борооскуну киэр үүрээт, дьэм диэки сүүрэн лэбий да лэбий...» - диэн эбэм ааспыт оҕо сааһын сырдык быыһын сэгэтэн, субу буола турарын курдук кэпсээбитэ. Эбэбит биһиэхэ куруук Эбээ Маайа, оттон кини да оҕо курдук оҕо буолан оонньоон-көрүлээн, ардыгар мөбүллэн-этиллэн киһи-хара буоллаҕа.

Эбэм иккис аҕата 1941 сыллааха өлбүт, онтон ийэтэ 1952 сыллааха. Эбэм кырдыҕас ийэлээх, тулаайах кыыс оччолорго олобун онгостоору,

*Эхэм Николай Прокопьевич
Захаров - Ньюкасы*

көмүскэллээх буолаары, бэйэтиттэн сүүрбэ сыл аҕа киһиэхэ, мин эһэбэр, Николай Прокопьевич Захаровка – Ньюкасыга, кэргэн тахсыбыта. Эхэм, Ньюкасы санга фронтан кэлэн сылдыар кэмэ этэ. Кини Прокопий диэн уоллааҕа, эбэбиттэн биир дуу икки дуу сыл балыс үһү. Эбэм кэлин ахтарынан, эхэм кинини сүгүннэрээри, уолун сыарҕалаах аттаан баран ыппыт. Ону эбэм күлэ-күлэ: «Бэйэтэ кэлбэтэҕэ ээ, муодата баар, уолун ыппыта», - диэн. Эбэм ол Прокопийы куруук «улахан уолум Боруонья», - диэн ахтар. Прокопий кэргэн ылан, оҕолонон-урууланан Амма улууһугар олохсуйбута. Кини баара бу-

оллар билигин 82 саастаах буолуо этэ. Онон Боруонья аннынан улахан уол Сэмэн, Мария, Акулина, мин аҕам Николай, Ульяна уонна уоллаах кыыс игирэлэр Валериялаах Михаил төрөөбүттэрэ. Кини бу игирэлэр төрүөхтэригэр диэри холкуоска ыанньыксытынан, 1960 сылтан интэрнэ-эксэ ньээнкэнэн 1980 сыллаахха диэри үлэлээбитэ.

1948 сыллаахха «Үлэҕэ килбиэнин иһин» Сталин мэтээлинэн наҕараадаламмыта. «Улуу кыайыы 30 сыла», «Улуу кыайыы 40 сыла», «Кыайыы 50 сыла», «Кыайыы 60 сыла» диэн мэтээллэрдээх. «Маршал Жуков» диэн Жуков 100 сылыгар наҕараадаламмыта. Үлэ-тыыл ветерана, Таатта улууһун бочуоттаах гражданина. 1948 сыллаахха, кинилэр дьиэлэригэр 5 Сталин мэтээл бэриллибит. Ону дьиэ иһинэн бэйэлэрэ сахалыы саламаат онгостон бэлиэтээбиттэр.

Эһэбит өлбүтүн кэннэ эбэбит бу оҕолору барыларын киһи-хара, ыал онортоон, күн баччаҕа диэри күүс-көмө, өйөбүл буола олорор.

Эбэбит Маайа, туос иһити тигэрин таһынан үйэтин-сааһын тухары тирри имитэн, этэрбэс тигэн, улларан, тангас сыһынан аттаран араас дээрэкээн саахымат суорбаннары, сабыылары тигэн дьарҕаалааһына, кини чаччы да уран тарбахтаах норуот маастара ааты ылыан ылбытын эрэ туоһулууллар. Нэһилиэккэ буолар улахан бырааһынньыктарга ынҕырыыга сылдьан саламаат астыыра. Ол курдук саламаат онорор бэйэтэ анал киэн иһиттээх, булкуйар лаппаахылаах. Билигин төһө да сааһырдар, хараҕа мөлтөөтөр, иһиттэн илиитин араарбат. Эбээ өссө оҕуруоччут ааттааҕа. Кини туппута-хаппыта барыта орун-оннугар, сөрү-сөп. Оҕолорун эмиэ үлэҕэ-хамнаска уһуйбута. Семен Николаевич - тимир ууһа, кыһа Акулина уус тарбахтаах иистэннээн, Николай Николаевич - мин аҕам

эмиэ туоһунан тигэн, дьарыктанан эрэр. Кыра кыһа Валерия - оёуруоч-чут, хаһаайка үгүөтэ.

Үгүс дьонно урууларын тэрийэн, ыал онортообут. Эбэбит Маайа олус асчыт. Баар сахалы аһа-үөлү барытын билэр, сатыыр. Ийэтин кытта куруук сылдыбыт буолан, тийиммэт-түгэммэт оёо сааһыттан да буолуо, тугу да бырахпат. Сахалы арыылаах саламааты, үөрэ утабын, кийһилэ барыанһа-тын, хатта үрүмэтин, былаастаах алаадыны, чохоонтон сабалаан, сылгы ынах иһин-үөһүн этэ да барыллыбат, барытын сатыыр, астыыр.

Биһиги оёо сылдьан, кэлин улаатан да баран каникулбутугар кэллэхпитинэ эбэбит сангата суох иһит тардар, ас бэлэмниир түбүгэр түһээччи. Бэйэтэ буһар-быт минньигэс килиэбэ, сылаас арыылаах алаадыта туохха да тэнгэспэттэр. Кини оргуудук үөрэхпит-үлэбит туһунан ыйытааччы. Ситиһиилэннэхпитинэ ханарытан, мээһэ хайбаабакка: кытаатын, этэнгэ сылдыын, - диэччи.

Мин сорох ардыгар үөрэ утабын ыймахтыах санаам киирэр, оччоёо эбэм барахсан, куйааска онорор үөрэтин санаан кэлэбин. Кини астаабыт аһа-үөлэ дьын сахалы санаанан, ис сүрэхтэн астаммыт буолан, ураты минньигэс буолааччы.

Эбэбит ону-маны сатыырын-астыырын таһынан, былыргы сэхэннэртэн-сэппэннэртэн, үһүйээннэртэн биирдэ эмэтэ, санаата кэллэбинэ сэхэргиирин сөбүлүүр. Ол курдук, оёо эрдэхпинэ Бөёө Бөтүрүүс диэн бэйэтин өбүгэтин туһунан кэпсээбиттээх. Ол Бөтүрүүс олус үлэһит, биирдэ да набыллаан олоб-бот, биир кэм ыксыы, үлэлии-хамныы сылдыар киһи эбитэ үһү. Кыс орото от тийэ бардабына, тиритэн бэргэһэтин устан баран, бабанаба умнан хаалларан

кэбинэр идэлээбэ. Биирдэ кунана отун кыайбакка, кыайан иннинэн да кэннинэн да барбакка турбут. Ону Бөтүрүүс: «Бу бэйэлээби кыайбаккын дуо», - диэн баран, сярбалаах оту өрө көтөбөн, кунаныгар көмөлөһөн биэрбит.

Олох кырдыан, улаханлык ылдыан баран, өйөттөрөн таһырдыа тахсыбыт. Чабылхайан туох да үтүкээн сылаас күн турбут, күөх халлаан мунура суох үрдээн, сир-дойду сириэдийэ тыллан турарын көрөн, Бөтүрүүс олус ай-маммыт: «Аата, хаарыанын! Күнү быһа үлэлии-хамныгы сылдыахха үгүө да күн үүммүт», - диэт нуобайан барбыт. Ону эбэм: «Хор, итинник күүстэ-эх санаалаах киһи олорон ааспыта, эн түгэх эһэнг », - диэбитэ. Эбэм араас түбэлтэлэри, кутталлаах үһүээннэри сэхэргээбитэ үгүс. Кини хаһан даһаны кэпсээ диэн илэ-сала түстэххэ кэпсээччитэ суох. Ханлык эрэ кэмгэ, түгэнгэ айаба аһыллан, санаата кэлэн кэпсээтэбинэ астынар, биһиги оһолор дьэ онно, кулгаах-харах иччитэ буолан олорооччубут.

Эбэбин таһыттан көрөн ардыгар толлооччулар, тобо диэтэр эбэм саната-ингэтэ суох, өрүү тугу эрэ саныы сылдыар курдук. Олох бары ыарахаттарын билэн, оһолорун улаатыннараран, киһи-хара онортообут саха дьахтарын майгыта-сигилитэ толору, сиһилии ойууланар дии саныыбын. Ол курдук, ийэм эбэбэр бастаан кийииттии кэлбитин туһунан манлык кэпсиир: аҕабынаан билсибиттэрин үһүс ыйыгар, биирдэ ийэм дьүөгэлэрин кытта уопсайга олодобуна, аҕам кэлэн: ийэбэр бара сылдыан үһү, диэн илдыит эппит. Оччолооһу истэн баран ийэм олус салла санаабыт. Онуоха эбии дьүөгэлэрэ даһаны дэлби тэптэрэн, куттаан, ийэм балачча толкуйдуу түһэн баран барсыбыт. Арай тиийбиттэрэ эбэм Маайа остуолга олорор эбит. Кыра кыыс Лера иһит тардан, чэй кутан остуолга ыңырбыт. Ийэм аҕабынаан кэлэн остуолга олоруттарыгар эбэм оргууй наллаан ийэм туһунан ону-маны сураспыт. Онтон уопсайга хаһыа буолан олоролорун ыйыппыт уонна: чэ, ол кыргыттаргын ыңыраар, көрсүһүү оноробут, онтон эн дойдугар онгоруохпун диэбит. Ийэм соһуйан хаалбыт, кэлэн дьүөгэлэригэр кэпсээбитигэр бары олус үөрбүттэр, эбэрдэлээбиттэр. Эбэм барахсан оһолорун олохторугар-дьахатарыгар кыһанар буолан манлык гыннаба. Дьэ, ити курдук көрсүһүү онорон баран аны ийэм дойдугар Уолбаа барбыттар. Онно эбэбин Маайаны аан бастаан көрбүттэрин туһунан ийэм дьоно эбэлээх эһэм манлык ахталлара, арай эмискэ аан аһылла биэрбитигэр туос иһити кыбыммыт, орто унуохтаах, киппэ көрүнгээх дьахтар кирибит. Кириээт, туос иһиттээх былаастаах алаадытын ийэм ийэтигэр туттарбыт уонна сэлэһэн, кэпсэтэн-ипсэтэн барбыт. Наһаа да сахалыы тыыннаах, итэбэллээх эбит диэн өтөргө диэри кэпсэтэллэрин киэн тутта, кэрэхсии истэрим. Эбэм өссө ол кэлэн, хоно сытан бэргэһэ тигэн дьэилээхтэри сөхтөрбүт. Эбэм уус илиилээбин, кыраттан үөрүннээнгин, сахалыы майгытын-сигилитин бэркэ сэргээбиттэр.

Обо сылдыан ону-маны тиктэхпитинэ, эбээ Настаа: эбэтин Маайа курдук иистэнньэнг ээ, диэччи.

Эбээбит сэмэйэ бэрт буолан, эрдэ ингэриллибит норуот маастара ааты ирдэспэккэ, иистэнэрин курдук иистэнэ, тикпитин курдук тигэ олорбута. Хаһан да аакка-суолга, арбааһынҥа кыһаммат, дынг сахалыы куттаах, сэмэй киһи. Кини тикпит туос иһиттэрэ, Саха сирин иһигэр эрэ буолбакка, бүтүн аан дойду килбиэннээх куораттарыгар тийэ тарҕаммыта. Ол эрэри, кини онтукатын хаһан да ыһа-тобо кэпсээбэт. Үксүн сагата суох ситии хатан солото-билэтэ суох, биитэр туос кырыһан ураннаан, өйүгэр санаатыгар уруһуйдуур. Сүрэхтиин-дууһалыын уоскуйар уоскулан чуумпун үргүтүмээри, биһиги оҕолор убайбыт Миисэ баянын ылан, сатаабат да буолларбыт, тыһатан ылар кэмнэрдээх этибит.

Айылҕалыын алтыһан

Мин эбэм Сахабыт сирин мунгура суох, тыйыс, ол эрэн сиэдэрэй, ыраах тэйдэххэ тардылыктаах, күндү-мааны, аһыныгас айылҕатын курдук.

Биһиги айылҕа диэн көнөтүк алаас, тыа, ойуур диэн өйдүөхпүтүн сөп. Ол эрэри, талааннаах, ураты дьон айылҕалыын алтыһан сүдү күүһү-күдэби, сэниэни эрэ ылаллар.

Айылҕа ылынар уонна ылыммат дьонноох дии саныбын. Сорох дьон айылҕаба табыстахтарына дэлби ыалдыан киирэллэр. Оттон мин эбэм төһө да куйаас, тыаллаах күн буоллар онно кыһаммат. Кини айылҕаны уратытык ылынар, айылҕаттан күүс ылар кыахтаах дии саныбын. Ол киһи айылҕаны кытта ыкса сибээстээгин көрдөрөр. Былырынҥа диэри сир аһыгар массыынанан сылдыһара. Олох соторутаабыта тыаба саты сылдыара. Билигин эбэм 84 саастаах.

Арай биир куйаас күн, мин ахсыһы дуу тохсуһу дуу бүтэрэн баран, балтыбынан Лианушкалыын эбэбитигэр хаптаҕастыы бараары дьиэтигэр тийдибит, биһиги туох да уу-хаар, өйүө-тайма бөбөтүн уктан кэллибит. Эбэбит сайынҥы дьиэтин күүлэтигэр иһитин-хомоһун бэрийэ сылдыар. Арай остуолга «Роса» бытыылкатыгар үөрэ утаба уонна үс-түөрт окурсуу сыгар. Биһиги тута: «Пахай, эбээ, утатан өлөр буоллахпыт дии, тобо уу ылбатын?» - дэстибит.

- Чэ, көрөөрүң, үөрэ утабын иһэн баран уугутун таһаҕас эрэ курдук көрүөххүт, - диэтэ. Өс киирбэх, биһиги тутан кэлбит уубугун хаалларан, эбэбит өйүөтүн сүгэн сатыы Даккылаахха диэри хаамтыбыт. Эбэбит: «Даккылаахха булбатахпытына Саабыйаанҥа барыахпыт», - диэтэ. «Саабыйаан» диэни истэн биһиги сирэй-сирэйбитин көрсөн кэбиһэбит. Хайдах онно сатыы тийиэхпитин санаан сүрэхпитигэр ытара иһэбит.

Балтым онно быыкаайык, сангарды алын сүхүөх оскуоланы бүтэрэн сылдыара. Кып-кыракый киһи миигиттэн хаалымаары тэнгэ сылдыар. Биһиги дьолбутугар Даккылаахха хаптаҕас кытара олорор. Дьэ доҕоор, биһиги оччолооҕу көрөн баран үөрэбит утаҕын ыймахтаат, түһүнэн кэбистибит. Онно өйдөөн хаалбыппын, ол күн олох утаппакка, дьэбिति-гэр чэп-чэгиэн дьон, иһиппитин айылҕа ууммут быйангынан толорон үөрэн-көтөн төннүбүттээхпит.

Эбэбит барахсан үчүгэй да үөрэни онгорор эбит. Кини айылҕа ситиитэ, туоһу хастаан, тагастаан, ситии хатан, туос иһит арааһын тигиитэ, эбэм ураты уран талааннааҕын туһунан элбэҕи этэр.

Ол курдук хаппахтаах, мэллээх иһит, сүктэр кыыс таҕаһын-сабын угар иһитэ, мээрэй, чабычак, быдараах, тууйас, тымтай, быстарыы мэхэмэ-энэ, ыаҕас арааһын тигэн, бар дьонугар түгэппитэ, күн бүгүнгүр диэри туттулла сылдыаллар.

Мин хайа да сиргэ, ыалга сылдьан, атын туос иһиттэртэн эбэм тикпит иһиттэрин тутта араарабын. Эбэм хаһан даҕаны ингнэри-ханньары тикпэт. Кини иһиттэрэ куруук бэйэтигэр сөрү-сөп быһыылаах-таһаалаах буолаллар. Ол ыаҕастары сыттаатахпына эбэм сыта дууһабар, сүрэхпэр биллэр.

Сахалы айылҕа уонна талаан ингмит иһирэх сыттаах, эбэм иһиттэрэ дьон хараҕар тутта быраҕыллар сиздэрэй көрүгнээхтэр.

Эбэм иһиттэригэр туттар сииктэрэ

Эбэм этэринэн, сиик 13 көрүгэ баар, балартан кини 12 сииги туттар.

Балартан эбэм үгүстүк туттар ойбоһос сииктэринэн «Обус ииктэтэ», «Кутуйах хаамтара» уонна «Субуйа анньыы».

Өбүгэлэрбит туос хастыах иннинэ үүнэн силигилээн турар хатын мастан көрдөһөллөрө. Эбэм Мария Власьева хайдах көрдөһөрүн эппэтэҕэ, үйэтин-сааһын тухары туос иһитинэн дьарыгырбыт киһи, биллэн турар, анал алгыстааҕар, кистиир көмүс тыллааҕар саарбахтыыр сатамат. Ол иһин, эһиэхэ анаан бу Т. Гуляева алгыһын холобур аҕалабын:

Күндү киэргэл субабын
Хастаата диэн хараастыма,
Атаҕастаата диэн айманыма,
Хомотто диэн хоргутума.
Саха төрүт дьарыгын
Салҕаан дьонго тиэрдээри,

Былыр өбүгэлэрбит куруутун туос иһитинэн туттан, аһаан олорбут буоланнар, ыаҕаһы хас да көрүгнэ араараллара. Ол курдук эбэм:

Эн кэрэбин көрдөрөөрү,
 Үйэлээх иһит онгостоору,
 Бастын сиргэ уураары
 Арыы саары субабын
 Оргууй сыйа хастыырга
 Күһэлинним бүгүн.

Т. Гуляева.

1		Иилэ тардыы
2		Ураһалыы
3		Тыал охторо
4		Хабарбалыы анньыы
5		Обус ииктэтэ
6		Кутуйах хаамтара
7		Чөмөх
8		Хоһуойдуу
9		Субуйа анньыы
10		Кырынаас суола
11		Кулун туйаба
12		Ыгырыа
13		Тураах тарбаа

1. Дьэдьэнниир ыаҕас.
2. Уу баһар ыаҕас.
3. Биэ ыыр ыаҕас.
4. Ынах ыыр ыаҕас.
5. Саар ыаҕас.
6. Суорат ыаҕаһа.
7. Сүөгэй ыаҕаһа.
8. Сылгы иһитэ

диэнгэ араарар (*Өгнөөх сыһыарыыны көр*). Маны таһынан, хаппахтаах мэллээх иһит, сүктэр кыыс таһаһын-сабын угар иһитэ, мээрэй, чабычач, быдараах, тууйас, тымтай, быстарыы мэхэмээнэ, отоннуур ыаҕас курдук үгүс иһити тигэн бар дьонугар түнгэппитэ күн бүгүнүгэр диэри туттулла сылдьаллара саарбахтаммат. Өйдөнүмтүө буоллун диэн, эбэм тикпит иһитэрин туттуллар көрүнгэринэн арааран кэпсиэм.

Уу баһар ыаҕас. 1 ойуу

Өбүгэлэрбит ууларын баһалларыгар анал туспа ыаҕастаах буолаллара. Ол курдук, ууга туттуллар ыаҕаһы хаһан да үүккэ, сүөгэйгэ, сир аһыгар туттубаттара. Уу баһар ыаҕас икки хос туостан тигиллэр. Тас сиигэ «Хабарбалыы». Ойобос сиигэ «Обус ииктэтэр».

Хаппахтаах мэллээх иһит. 2 ойуу

Иистэнэргэ, мал-сал, сүүтүк, сап угарга аналлаах. Үс-түөрт киилэлээх буолар. Бу иһит икки хос туостан тигиллэр. Ойобос сиигэ көстүбэттин диэн туруору иилигин. Тас сиигэр үксүн «Тыал охторо», «иилэ тардыы» сииктэр туттуллаллар. Хаппаҕа эмиэ туспа иһит курдук тигиллэр. Түгэбин сиигэ «Субуйа анньыы».

Сүктэр кыыс таһаһын-сабын угар иһит. 3 ойуу

Бу иһит тууйас быһыылаах, ол эрээри балачча улахан буолар. Икки хос туостан тигиллэр. Манна сөбүлүүр сииккин барытын түһэрэбин. Хаппаҕар уонна түгэбэр «Субуйа анньыы». Ойобос сиигэ - «Обус ииктэтэ». Хаппаҕар кизэргэл сиигинэн үксүн тыал охторо киллэрээлэр. Курун сииктэрэ «Ураһалыы» уонна «Тыал охторо». Сүктэр кыыс иһитэ олус сиэдэрдэйдик тигиллэр. Ол курдук сүлүүдэлиэххин, көмүстүөххүн сөп.

Биэ ыыр ыаҕас. 4 ойуу

Аатыгар да этиллэ сылдьарын курдук, бу ыаҕаска биэ үүтүн быллар.

Ыаҕас икки хос туостан тигиллэр. Курдаах да кура да суох буолуон сөп. Сиигэ «Иилэ тардыы». Ойоҕос сиигэ «Кутуйах хаамтарыы» биитэр «Обус ииктэтэ» буолуон сөп.

Саар ыаҕас. 5 ойуу

Бу ыаҕас үгүстүк туттуллар аналлаах. Биир хос туостан тигиллэр. Иһит 17-20 киилэ истээх. Киэргэл тас сиигэ «Ураһалыы» да «Хабарбалыы» буолуон сөп. Ойоҕос сиигэ «Обус ииктэтэр». Аатыгар да этиллэринии бары ыаҕастартан саамай улаханнара, «Царь» диэнтэн ааттаммыт.

Мээрэй. 6 ойуу

Мээрэй былыр-былыргыттан күн бүгүнүгэр диэри үгүстүк туттуллар. Арыы таптайарга анаммыт. Дьобус, туттулумтуо. Мээрэй биир иилээх уонна үс иилээх быдараах диэн көрүнгүргэ арахсар.

Биир иилээх мээрэй, биир эбэтэр икки хос туостан тигиллэр. Сиигэ «Ураһалыы», ойоҕос сиигэ «Обус ииктэтэр».

Үс иилээх-көрүнгэ биир иилээх мээрэйтэн быдан сиэдэрэй. Манна «Ураһалыы», «Иилэ тардыы», «Тыал охторо» сииктэри киллэрэллэр. Үс киилэттэн кыра кээмэйдээх буолар.

Тууйас. 7 ойуу

Тууйас үгүстүк өйөө угарга туттуллар. Хаппаҕа мас буолар, арыы уктаха арыы дьүдьэйбэт. «Ураһалыы», «Тыал охторо» сииктэр киирэллэр. Ойоҕос сиигэ «Кутуйах хаамтара». «Обус ииктэтэртэн» биир анньыы итэбэс киирэр. Икки хос туостан тигиллэр.

Тымтай. 8 ойуу

Тымтай - улахан тууйас. Сүгэһэр маска баайан баран балык сүтэллэр. Култайан тахсыбатын диэн биир эбэтэр икки курданар. Сиигэ «Хабарбалыы», ойоҕос сиигэ - «Обус ииктэтэр». Тымтай биир хос туостан тигиллэр. Саамай улахан тымтай 10-20 киилэ истээх.

Суорат ыаҕаһа. 9 ойуу

Бу ыаҕаска суорат куталлар. Туоһа биир да икки да хос буолуон сөп. Сиигэ «Хабарбалыы», ойоҕос сиигэ «Обус ииктэтэр». Уонча киилэлээх. Үүтүн кутан баран суораты бэйэтигэр бүрүйэбин.

Дьэдьэнниир ыаҕас. 10 ойуу

Сир астарыттан саамай минньигэстэрэ, ол эрэн сыралаахтык үргэнэри-

нэн дьэдээн буолар. Дьэдээнниир ыаҕас биир киилэ истээх. Иккитэ, үстэ иилигин, икки курдаах. Сиигэ «Ураһалыы», ойобос сиигэ «Обус ииктэтэр», биитэр «Кутуйах хаамтарыы», түгэбин сиигэ «Субуйа анньыы».

Оҥоойук - кээмэйэ кыра, өс хоһоонугар этиллэринии: «Отонноотоххо оҥоойук туолар». Бу оҥоойук сиигэ «Ураһалыы» да «Хабарҕалыы» буолуон сөп. Ойобос сиигэ «Субуйа анньыы».

Сүөгэй ыаҕаһа. 11 ойуу

Бу ыаҕас сүөгэй кутарга аналлаах. Икки хос туостан тигиллэр, тас сиигэ «Ураһалыы», ойобос сиигэ «Субуйа анньыы». Түгэбэ тэстибэтин диэн эмиэ икки хос туос гыныллар. Бу ыаҕаска сүөгэй өр кэмнэ иирбэт.

Быдараах. 12 ойуу

Мээрэй биир көрүнгэ. Сиигэ «Хабарҕалыы» биитэр «Тураах тарбаҕа» да буолуон сөп. Ойобос сиигэ «Субуйа анньыы». Быдараахха сүөгэй да арыы да кутуллуон сөп. Онтон бу быдараах ойобос сиигэ «Хоһуойдуу анньыы»

Томторук. 13 ойуу

Саҥа төрөөбүт торбос ийэтин кытта сылдьан эмпэтин диэн өбүгэлэрбит туостан кыракый томторук тигэллэрэ. От сииригэр мэхэйдээбэт. Икки хос туостан тигиллэр. Ойобос сиигэ «Субуйа анньыы», талахтамат, ситиинэн тигиллэр, уһаты икки хос да гына тигиэххэ сөп.

Сылгы иһитэ. 14 ойуу

Бу ыаҕаска ыы сылдьар кэмнэригэр биэ үүтүн икки киилэ истээх ыаҕаска ыан баран куталлар. Ыаҕас аҕыс, сэттэ эбэтэр уон киилэлээх буолар. Ойобос сиигэ «Обус ииктэтэр». Икки хос туостан тигиллэр, ортотунан курданар. Талабынан иилээн баран «Тыал охторо», «Ураһалыы» сииктэри тутталлар.

Ынах ыыр ыаҕас. 15 ойуу

Саамай үгүстүк туттуллар ыаҕас. Биир хос туостан тигиллэр, икки курданар, түгэх сиигэ «Субуйа анньыы». Сууйарга түргэн буоллун диэн тас сиигэ «Хабарҕалыы», ойобос сиигэ «Хоһуойдуу».

Чабычач. 16 ойуу

Үүт кутарга аналлаах иһит. Улахан чабычачха уонча киилэ үүт киирэр.

Биир хос туостан тигиллэр, сиигэ «Ураһалы» биитэр «Хабарбалы». Оттон биэ үүтүн кутар чабычах икки хос туостан тигиллэр. Улахан чабычабы хайа барбатын диэн талах иилиллэр

Быстары мэнэмээнэ

Кээмэйэ кыра. Биир, икки хос туостан тигиллэр. Үс түөрт киилэ үүт киирэр. Күөрчэх онгорор чөчөгөйү холбуйан, манна куталлар уонна күөрчэхтиллэр. Сиигэ «Ураһалы» да «Хабарбалы» да буолуон сөп, ойобос сиигэ «Оҕус ииктэтэр».

Эбэм туһунан этэр тылым эгэлгэтин, саныыр санаам ситимин тинэн, эбэм барахсанга, тэннибин сарсыарда сандаарар сардананы, күн кыһа кытарар кэрэтин, солкону бүрүнэн суугунуур хатынгы, айылҕам иһийэр дыктилээх чуумпутун...

Сүтүк

Чуумпурбут киэһэни үргүтэн сахалыы ырыа халдыаайы энгэри бииргына ылбыта.

Бу оскуола оҕолоро мутук ыраастаан үөрэн-көтөн иһэллэрэ, ол быһыһыгар отур-ботур сэхэргэһэн дэриэбинэбэ киирбиттэрэ. Дьиэлэригэр араһан барыыларыгар арай биир уоллара суоҕа.

Оҕолор соһуйуохтарын иһин бүгүн Спираны ким да көрбөтөх буолан табыста.

Кыргыттар биир кэм баара дэхэллэрэ, онтон уолаттар улаханлык өйдөөн биэрбэтилэр.

- Оҕолоор, дьиэтигэр бара сылдыһабын, баҕар, эрдэ күрээн баарта буолаарай?

- Ээ, кырдык, дьиэтигэр бара сылдыһабын, дьоно билэллэрэ буолуо.

Оҕолор бары түмсэ түһэн Спира дьиэтигэр бардылар. Тийбиттэрэ ийэтэ ас астыы, аҕата таһырдыа үлэли сылдыһалара.

Спира кинилэргэ күннэ көрбүт соҕотох уоллара этэ, биир кыыстаахтара ыал буолан барбыта. Онон Спира мурун бүөтэ, мааны оҕо этэ.

Оҕолор кэлбиттэрин көрөн, уолбут кэллэбэ диэн дьоно утары тахсыбыттара, арай уоллара суоҕа.

- Хайа, Спира, оҕолор?

Оҕолор мух-мах бара-бара умса көрөн турбуттарын көрөн Спира ийэтэ:

- Туох буоллугут оҕолор? Дөбөргүт ханнанный?

- Суох дии, бу кэлэн иһэн биирдэ өйдөөн көрдүбүт.

- Хайдах, оттон бииргэ барбыккыт дии? Дима, ыл кэл эрэ, уолбут суох дии.

Дьахтар кэргэнин ыңгыран хаһытаата

- Туох буолла, доҕоор?

- Спирабыт суох, бүгүн үлэлээбэккэ ханна бардаҕай? Дьонун ааһа баарта буолаарай?

- Буолуо, убайым кустуу барыах диирэ ээ

- Ээ, чэ оччоҕо кустуу бардаҕа, чэ, оҕолор куттаныман, дьонугар барбыт эбит, киэһэ кэлиэбэ.

Оҕолор уоскуйан дьиэлээтилэр. Арай киэһэ харангаран барда да Спира биллибэтэ. Дьоно долгуйан убайдарыгар баран ирдэстилэр, бу күннээххэ Спираны төрүт да көрбөтөх буолан табыстылар. Ийэ эрэйдээх сүрэбин туттан өр сангата суох олордо, онтон ойон туран телефон үрдүгэр түстэ. Билэр дьонугар барыларыгар эрийдэ.

Көй бараан сааскы түүн үгүһү билэр эрэри тугу эрэ кистиирдии иһий-эн чуумпуран турбута. Ийэлээх аҕа соботох уолларын көрдөөн тыаны биир гына кэстилэр, биллэ сылайдылар.

- Чэ, добоор, ыл дьиэлиэх, аны сарсын нэһилиэк дьонун аҕалан көрдүөхпүт, - аҕа эрэйдээх кэргэнин уоскутарды тыл кетөхтө.

- Арай оннук гынаа инибит, ама ханна бардаҕай, оҕом саатар аччыктаан бүттүбэ, киһи мунар тыата буолбатах ээ, - дьахтар өрүтэ тыыммахтаата, онтон кэргэнигэр өйөнөн дьиэлээтилэр.

Сарсыныгар бүтүн нэһилиэк дьоно бары тахсан тараахтаан көрдөөтүлэр. Ити курдук үс күнү супту көрдөөтүлэр да булбатылар.

Ийэлээх аҕа арбы-сарбы буолан үһүс күннэрин иккиэйэх дьиэлэригэр төннөллөр.

Ийэ утуйбакка оҕото сарсыарда барбыт күнүн саныы олордо.

Ол күн уол аһыы охсоот, ийэтэ бэлэмнээбит өйүөгүн рюкзагар уктаат ойбута.

Аны санаатахха, сарсыарда сүгүн да кэпсэппэтэхтэр эбит, биир кэм ыксал буолан, оҕотугар да болҕомто уурбатах. Дьахтар ааспыт күннэри саныы-саныы, оҕотун ахтан харабын уута тохтоло суох иэдэнинэн сүүрэ олордо. Оҕотун хаартыскаларын ылан көрө-көрө аны оҕом тийэн кэлиэ

диэбиттии түннүгүн өнгөйтөлөөтө. Арай сааскы сөрүүн түүн үгүһү мэлдэһэрдии налайбыт, ийэ өр утуйбакка олорбута.

Ийэ эрэйдээх, хас күн харабын симпэккэ утуйда, хас күн дууһата айманна, ханна да барбыта биллибэт, халлааннаан көппүтэ, сирдээн тимирибитэ биллибэт, арай уола суох да суох.

Аны оҕом ууга түспүтэ буолуо дии санаат, сааскы түүн таһырдыа ойдо, кэргэнэ ону билиминэ да хаалла.

Дьахтар абылы-абылы сүүрэн тэлэмээттэннэ, мутук ыраастаабыт сирдэриттэн чугас сытар көнүскэ тиийэн, оҕотун онтон булуохтуу өнгөнөөтө. Онтон: аата сүрүн, оҕом тыыннааҕар эрэнэбин, акаары дьахтар бу кэлэн оҕом өлүгүн булаары турдахпын, - дии санаат, төттөрү дыһэлээтэ. Ол иһэн оҕотун кыра эрдээнитин саныы истэ:

Биирдэ Спира оҕо сылдан чыычаах оҕотун илдэ кэлбитэ, чыычаах эрэйдээх уйатыттан түһэн хаалбытын уол ылаахтаабыт, араастаан аһата сатаабыта да чыычаах өлөөхтөөбүтэ. Эрэйдээх атын сири атыгыраатаҕа, ийэтэ суох буолан аччыктаан өллөбө. Спира ол кэнниттэн хаһан да чыычаахтары тыыппат буолбута, ол өлбүт чыычаахтан бэркэ диэн уйадыйбыта, сүрдээбин аһыммыта.

Спира сүрдээх бэһиэлэй, көрдөөх-нардаах этэ, хайаан доҕотторо өйдөөн көрбөтөхтөрө буолла. Ама хайаан, ханна барыай кини оҕото, бу нэдиэлэбэ кэлэр ини, баҕар, мурукуну батыһан муммута буолаарай, ээ баҕарбыт да иһин кини мунар тыата буолбатах, оччобуна ханна барыан сөбүй? Эчи дьикитин! Дьахтар олорон эрэ арааһы барытын санаата, мунаахсыһа олордо.

Нэдиэлэ курдук көрдөөн баран нэһилиэк дьоно чуурдарын биэрбиттэрэ. Арай ийэлээх аҕа сагата суох сөнгөн сылдыбыттара, уолларын кэтһэллэрэ.

Күн-дьыл ааһан испитэ...

Биир күн дьахтар дьизигэр оҕуруотун, үүнэйитин бэрийэ сылдьан эмискэ оҕотун көрдүү барыан баҕарбыта, сүрүбэ күүскэ тэппитэ.

Кэргэнэ чугас дьизэ таһыгар уһана сылдьара. Дьахтар кэргэнигэр эпэккэ тахсан барбыта.

Ыраатта, сыл анараа өттүгэр оскуола оҕолоро мутук ыраастаабыт сирдэригэр кэлэн иһийэн турбута. Чыычаахтар сангалара, айылҕа барахсан кэрэ көстүүтэ ийэ сүрүбүн үүһэ туппута.

Дьахтар сылайан төһүргэс баарыгар тохтоон олорбута. Оҕотун санаан харабын ууга халыйбыта, тулатын кыайан көрбөккө ытыы олорбута. Сөрүүн тыал ийэ суһуобун намчытык бигиирэ, ханна эрэ ыраах кукаакы сангата иһиллэрэ. Ийэ барахсан сүтүктээх сүрүбүн туох кэлэн толорууй?

Арай бу ытыы олорон мутук төрдүттэн оботун хаһаангыта эрэ күөх, ол эрэн салгын, уу-хаар быһыта сиэн, өнгө-дүһүнэ сүппүт кизпкэтин булан ийэ уйа-хайа суох ытыы-ытыы сыллаабыта, кини харабын уута тммалалан, тыа кистэлэнг ис дьынгин таайа сатыырдыы сир ийэ барахсанга өтөн кирибиттэрэ. Тыа ортотугар оботун сүтэрбит ийэ өр иһийэн олорбута.

Оо, айылҕа барахсан! Төһөлөөх үгүс кистэлэнги, арааһы эн билэн, хоннохор кистээн эрдэбин. Киһи билбэтэ, өйдөөбөтө элбэҕэ бэрт, арай эн барытын мэлдьэһэн ыраас күнү утары уунабын.

Ахтылҕан

Кураанахсыйбыт дьэиэ аанын тэлэччи аһан аһам сангата суох балачча турда. Кини кэнниттэн тыаһа суохтук үктэнэн эдэрчи дьахтар кирирдэ, киэн хара харахтарынан миигин одуулаабыттыы көрдө, онтон эйэбэстик мичээрдээн утары хаамта. Хаһан да дьону харахтаабатах тутут оботунуу, мин бастаан утаа чугаһаан иһэн атынгыраабыттыы тэйдим, хос ааныгар тийиэн сөрүөстэн турдум.

- Чыычаах, кэлиий, билсэн кэбис, билэбин, ийэнг барыабыттан иккиэн да соботохсуйдубут.

Аһам сангарар сангатын истэр эрээри хамсаабакка турдум, киририбит дьахтары көрүмээри хос түтэбэр түстүм.

- Миигин сөбүлээбэтэ ээ, быһыыта?

- Ийэтэ барыабыттан сангата аччаан сылдьар, сотору эбэлээбэр барыахтаах, арааһа тыаһа кыстыыра дуу...

Ити тыллары истэн, ийэбин, аһабын кыһыны супту көрүө суохпуттан хараастан харабым уулара иэдэспинэн тохтоло суох сүүрдүлэр.

Аһам театр үлэһитэ буолан күнү күннүктээн дьэиэбэ көстүбэтэ, мин ийэбинээн дьэиэбэ иккиэн хаалан, аһабыт хаһан кэлэрин кэтэһэрибит, чугас маһаһыныннары тахсан кэрийтэлирибит. Ийэм миигин ас астыырга үөрэтэрэ, тугу да астаатабына мин тэнгнэ көмөлөһөрүм, радио холбоон баран иккиэн үнгүүлүүрбүт. Аһабыт киэһэ хойут кэлиитигэр ийэм киэргэнэн кырааскаланнабына, мин тэнгнэ кырааскаланарым.

Ийэм барыабыттан олус да чуңкуйдум, аһам миигин аангыһын хатан дии дии хаалларар, мин ийэбинээн иккиэн уруһуйдаабыт альбоммутун ылан өр көрөбүн, ийэм миигин акварелинан уруһуйдуурга үөрөппитэ, киистэ ылан уһун күнү кылгатаары уруһуйдуубун, ийэм эйэбэстик күлэ-күлэ нарын-намчы илиилэринэн киистэни ылан мин муннубун кырааскалыыр, мин хаалсымаары ийэбин эмиз кырааскалыыбын, иккиэн күлэ-күлэ вааннаһа тийиэн суунабыт, ийэм билигин ханна эбитэ буолла...

Дяхтар лынгынас күлүүтүтэн уруктабын, оонньуу олон утуйан хаалбыппын, биллэ дьагдыайан ийэлээх аҕам хосторугар сүүрэбин.

Лынгынас куоластаах дьахтар ийэм сырдык халатын кэтэн сиркилэбэ көрүнэ-көрүнэ күлэн манан тиистэрэ кэчигирэспиттэр. Аҕам саната суох муннукка турар кыракий кириэһилэбэ олорор. Мин сүүрэн киирээт дьахтар халатын тардылаатым, дьахтар биэримээри утарыласта, мин да хаалсыбакка былдыһабын. Дьахтары күүскэ охсуолуубун.

Арай сирэйим аһый-аһый гынна, биирдэ өйдөөбүгүм аҕам кэлэн миигин хостон таһаарда, дьахтар саната туох эрэ диэн умайыктанар.

Аҕам миигин оҕуста, ити дьахтары көмүскэстэ. Ийэм баарына мин саҕа атаах суоҕа, мин ытаан сыгһыйа-сыгһыйа хоспор киирэн муостаҕа сытабын.

Арай хос аана тыһаа суохтук аһыллар, дьахтар киирэр. Дьахтар миэхэ төгкөйөн баттахпын имэрийэр, бырастыгы гыннара сатыыр. Мин истибэтэбэ буолан сытабын. Дьахтар тахсан барар.

Оо, хаһан эбэлээхпэр Бүлүүгэ барабын, эбэм сылаас алаадытын амсайабын. Баҕар, ийэм аны мин суохпуна тийиэн кэлиэ, суохпун көрөн хомойуо.

Ороммун оҕостон сытабын, санаабар ийэм итии тыһа баар курдук, Чыычаах, утуй утуй, сарсын эйиэхэ сана платые ылыахпыт.

Ийэм куруук миигин тагыннара сатыыра, оттон мин ийэбин. Күһүңгү киэһэлэргэ, аҕабытын кэтэһэ таарыйа балконҥа тахсан турарбыт, киэһэ хойукка диэри оҕолор волейболлуулларын одуулуурбут, онтон аҕабыт тийэн кэлэрэ. Мин сүүрэн табыгырайан тийэн көтөхтөрө түһэрим, кэһии көрдөөн сизбин хасыһарым. Ийэм аҕабар аһын бэлэмниир түбүккэ түһэрэ.

Ийэм баартын кэннэ аҕам үлэтиттэн уурайда, киэһэ эрдэ кэлэ сатыыр, ардыгар иһэн да баран кэлэр. Оттон бүгүн ити атын дьахтары миэхэ ийэ гынаары аҕалла.

Суох, мин ийэм курдук дьахтар суох, ийэм барахсан дьэтин, миигин төһө эрэ аҕынна.

Өйдүүбүн, ол сарсыарда ийэм эрдэ туран уһун баттабын тараана тура-ра, мин уһуктан баран саҕата суох кинини көрө сыппытым, мин уһук-тубуппун көрөн ийэм мичээрдээн баран утары хааман кэлэн издэспин имэрийбитэ уонна оргууйдук:

- Чыычаах, мин сотору эйигин ыла кэлиэм.

Мин өйдөөмүнэ сыппытым онтон:

-Ийээ, эн ханна бардын?

-Чыычаах, миигин күүтээр.

Ийэм тахсан барбыта, мин сүүрэн тийэн балконтан көрбүтүм, ийэм хобулуктаах түүпүлэттин кэтэн, туохтан эрэ куотан эрэрдии ыксаллаах-тык үктэнэн бара турбута. Мин онтон ыла ийэбин көрө иликпин. Киэһэ аҕам кэлэн баран саҕата суох остуолга умса түһэн өр сыппыта.

Сарсыарда уһуктан бэбэһэнҥи курус киэһэни умнан, аҕабар утары сүүрэбин. Аҕам саҕата суох сүүспүттэн сыллаат тахсан барда. Мин ити билбэт дьахтарбын кытта иккиэйэх хааллыбыт.

Хаһан Бүлүүгэ эбэм аах барарбын санаан түннүккэ өр турдум, күһүңгү айылҕа барахсан саһаран-наһаран мин кыракый сүрэхпин сүрдээбин уоскутта, ийэбин санаан харабым уута халыйда, ийэм билигин тугу гына сылдыра буолла, тоҕо миигин хаалларан барбыта буолуой?!

Аҕам миигин самолекка атаарда, кини урукку доборунаан Сэмэнниин аргыстаһар буоллубут. Сэмэн мин эбэлээхпин чугастык билэр, айаны быһа араас көрдөөх кэпсээннэри кэпсээн миигин сэргэхситэр, арай мин самолет түннүгүн нөҥүө ийэм сырдык, киэн арылхай харахтарын, уһун хара суһуобун көрөбүн. Ийэм илиитин уунан миигин ыгырар. Уһуктан кэлэбин түүл эбит.

Олорон эрэ саҕата суох ытыыбын. Сэмэн миигин уоскута сатыыр, кэм-пиэт биэрэр. Аҕам атын дьахтары кэргэн ылла, ийэм суох, миэхэ ким да наадыбат, кэлиэх-барыах сириг хаайтаран саҕа таһааран ытыыбын. Сэмэн эрэйдээх, миигин ааттыртан соло булбат, мин ытыы-ытыы ор-

гууй сумочкабыттан ийэм хаартыскатын ылан одуулуубун. Сэмэн дьэ өйдөөтө, мин атаахтаан буолбакка, ийэбин ахтан ытыырбын.

Бүлүүгэ кэлиибэр эбэм аах көрүстүлэр, эһэм көтөбөн ылан массыынаба олорто, эбэм үөрүүтүтэн Сэмэни кытта кууспахтыыр. Сэтинньи ыйтан оҕо садыгар киирэр үһүбүн, мин онно барыахпын баҕарбаппын, эбэлээх эһэбин кытта олоруохпун баҕарабын да кинилэр үлэлиилэр, мин дьэиэбэ ийэм барыабыттан соботох олоро үөрэммиппин билбэт буоллахтара дуу, эбэм биир кэм тугу эрэ кэпсиир.

- Оо, дьэ аны самыырдаан эрэр дуу, оҕом барахсан баай киһи буолуо.

Мин массыына түннүгэр түһэр ардахха ийэм сирэйин уруһуйдуу сатыбын, умнаары гыннахпына хаартыскатын ылан көрөбүн.

- Тоойуом ийэнг тугу биллэрэр?,- эһэм оргууй ыйытар.

Мин ийэнг диэн тылы истэн уйадыа быһыытыйдым, сангараары гыммытым туох эрэ күөмэйбин бүөлүү түстэ, харабым уута тохтоло суох сүүрдэ, эбэм итии түөһүгэр сытан уһуннук да ытаатым.

- Хайдах буолбут оҕонньоргунуй? Оҕо сүрэйин таарыйан! - эбэм миигин ааттырын быһыгар эһэбин мөҕөр.

Мин уоскуйа түһэн баран аҕам санга чүөчэлээбин кэпсиибин. Эбэлээх эһэм чочумча сангата суох олордудар, онтон эһэм: “Дьахтар тоҕо эмиэ барбытай, иккиэн да оҕону сордоонор”.

Хас киэһэ ахсын уруһуйдуубун, санаабар ийэлээх аҕабын кэтэһэбин.

Биир сарсыарда эбэм телефоннаһар сангатын истибитим. Аҕам ыал буолан эрэр эбит. Өссө аҕам: “Чыгчаахха тиэрдээринг, сотору кырачаан бырааттаны”, - диэбит. Эбэм ону истэн мөҕүттэр сангата иһиллэр. Мин чуумпуран сангата суох ороммор сытабын, бүгүн өрөбүл буолан детсадпар барбаппын, эбэм барахсан миигин кэлэн тангынарар, сымнаҕас илиитинэн төбөбүн имэрийэр.

Мин сирэйбин-харахпын суунан, эбэм бэлэмнээбит аһын аһыбын, эһэм таһырдыа тыбыс тымныыга муус, мас бэлэмниир. Биһиги эбэбинэн истэнэбит. Бу олорон эмиэ ийэбин санаан кэлэбин, ийэбинэн иккиэн быысапкалыырбатын. Ийэм мин эргэ сэлэччикпин быысапканан киэргэппитэ, мин онтон үөрэн ийэбэр ыраа бөҕөтүн ылаабытым.

Сотору мин төрөөбүт күнүм буолуохтаах. Эбэлээгин туохха баҕарарбын ыйыталлар. Оттон мин саамай улахан баҕам ийэлээх аҕабын көрүөхпүн баҕарабын. Ол эрэри ол баҕабын кинилэргэ эппэтим.

Кыһынны чуумпу киэһэ эбэм истэнэр, эһэм тугу эрэ уһанар. Мин уруһуйдуубун. Сарсын төрөөбүт күнүм. Бырааһынныкпар Сэмэн диэн кырдыаҕас доҕорум кэлэр. Баҕар ийэм кэлиэ.

Сарсыарда ас сытыттан уһуктабын. Эбэм бэрэски буһара сылдыар, мин турбуппун көрөн, кэлэн сыллаан ылла, мин сылаас бэрэски сиэрибин илиибин уунабын.

Эбэлээрим аах уонна Сэмэн миэхэ сүрдээх үчүгэй былааччыйа, хору-опкалаах кэмпиэт, саҥа бачыыҥка бэлэхтээтилэр. Туордум биэс чүмэ-читин үрээри харахпын симтим. Харахпар ийэлээх аҕам көстөн кэллилэр. Былырыын түөлпүн туолуубар аҕам кыайан кэлбэтэҕэ, ыраах улууска га-строллуу барбыттара. Онон ийэбинээн уонна ийэм дьүөгэлэринээн ыл-быппыт.

Чүмэчибин үрээппин кытта, эбэлээрим ытыстарын тыаһа өрө хабыл-ла түстэ. Санаабар саҥа олох саҕаламмыт курдук. Сэмээр ийэбин кэ-тэһэбин.

Арай түһээтэхпинэ киэн да киэн хонууга сүүрэбин. Улахыын кэрэ хатын аттыгар ийэм турар. Мин үөрүүбүттэн ийэбэр сүүрэбин. Ийэм на-мчы илиилэринэн миигин кууһар.

Ким эрэ төбөбүн имэрийэриттэн уһуктубутум, аттыбар аҕам олорор. Мин аҕабын кууһа түһэбин уонна, онтон ийэм диэн ыйытабын. Аҕам балачча саҥата суох олорон баран: «Ийэнҥ ыраах дойдуга барбыта», - диир.

- Оччоҕо миигин ыла кэлбэт дуо?

- Билбэтим.

- Эн тоҕо бэҕэһээ кэлбэтэххиний?

- Бу Сунтаар энэр айаннаан эрэбит, эйигин санаан бу кэллим.

- Оттон ийэм өйдүүрэ буолуо дуо мин төрөөбүт күммүн?

- Өйдүүр, тоойуом эн кыракый бырааттанның, кэлэн иһэн эйигин ылан ааһабын дуо?

Мин чочумча саҥата суох олорон баран:

- Суох, мин ийэбин манна кэтэһиэм.

Бу күнтэн ыла ийэм хаһан ыраах дойдуттан кэлэрин кэтэһэбин. Кини миэхэ элбэх да элбэх кэһии аҕалыа, оттон аны мин ийэбин хаһан да ы-тыам суоҕа. Куруук кинини кытта буолуом.

Мин ыллыырга үөрэнэ сылдыабын. Хас киэһэ аайы эбэбинээн ыллыы-быт. Ийэбинээн эмиэ ыллыыр этибит. Ордук сахалыы ырыалары. Дет-садпар саамай чуор куоластаах аатын ылан, эбэлээхпэр грамота уонна бэлэх аҕалбытым.

Мин улааттахпына ырыаһыт буолуохпун баҕарбаппын, ийэм курдук быраас буолуом. Куоракка миэхэ детсадка миэстэ суох буолан, ийэм ми-игин көрөн олороро. Баҕар, ийэм атын сиргэ үлэ көрдүү барбыта буолуо. Мин наар соботох хаалбат буоламмын, ийэм онтон кыһырбыта буолуо. Ити барыта аҕабыттан. Кини наар хойут кэлээччи, ийэм миигиттэн сы-лайбыт эбит.

Кэтэһэ сатаан баран ийэбин кэтэспэт да буоллум. Ийэм миигин хаал-ларбыт.

Номнуо кыһын бүтэн саас барахсан тийэн кэллэ. Мин ийэм төрөөбүт

күнэ саас. Ол эрэри хаһыс чыһылатын, ыйын билбэппин. Ийэм наар: “Абан күһүн, эн кыһын, мин саас”, - диэччи. Мин ийэм сааскы күн курдук. Оттон аһам күһүнгү сэбирдэх. Мин Хаар кыһабын диэн куруук этээччибин.

Саас детсад оҕолоро таһырдыа күүлэйдии табыстыбыт. Эбэм атыгыласпыт саҥа сумочкатын иилинэн дьүөгэбин Мусяны кытта хааман истэх-питинэ, Сережа диэн старшай группа уола суумкабын былдыаан баран куотан хаалла. Мин эбэлээҕим бэлэхтэрин харыһыйан уолу экирэттим. Сережа ылан суумкабын мууска бырахта. Төһө да баспытаатал мууска кииримэнг диэбитин санаатарбын сумкабын харыһыйан мууска сүүрэн киирбиппин билбэккэ да хааллым. Кэннибэр ой дуораанын курдук баспытааталым саҥата иһиллэн хаалла.

Эмискэ өйдөнөн кэлбитим эбэм эһэм ытыы олороллор. Быраас бөбөтө. Арай биир кэм куораттатыахха наада, тыҥата улаханлык тымныйбыт.

- Суох, мин куоракка барбаппын,- диэппин баҕарабын да сатаан саҥарар кыаҕым суох.

Биирдэ өйдөммүтүм киэнг палатаҕа сытабын. Арай харахпын аспытым - аттыбар уһун хара суһуохтаах, киэнг арылхай харахтаах дьахтар олорор. Миигин көрөн истинник мичээрдиир. Хаһан эрэ көрбүт дьахтарым. Мин, мин уһундук да кэтэспит киһим эбит. “Ийээ”, - диэн кууһа түһүөхпүн б्या туһах мэхэйдээтэ. Ийэм миигин сэрэнэн кууһан сылаастык сыллаан ылла. Ийэм барахсан минньигэс сытын олус да ахтыбыппын. Харахпын симэн бэйэбэр бэйэм мичээрдибин. Ийэм оргууй: “Чыгычаах, аны эйигин хаһан да хаалларыам суоҕа, куруук бииргэ буолуохпуг”.

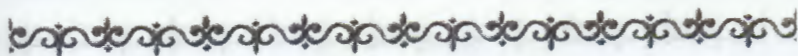
Мин саҥата суох барытыгар сөбүлэнэ сытабын.

Ийэ сылаас тыына

Алтатыгар чугаһаабыт кыракый уолчаан умса туттан аҕатын аттыгар балачча саҥата суох турда. Аҕата сааһынан син эдэрчи киһи, санаа-оноо да баттаан биллэ кырдыбыт. Саҥа суо-руллубут күрүө мастарын, баҕаналарын биир сиргэ чөмөхтөөтө. Былырыһынҥы, ардах-хаар тэһитэ сизэбит аҕараадатын көтүрэн туора уурда.

Кыракый Бааска уол манна ким көмүллэ сытарын бэркэ билэр. Манна кини күһүгэ көрбүт күндү, кини саамай таптыыр, харыстыыр киһитэ ийэтэ баар. Тыал үрбүтүгэр кумааҕы сибэк-килэр көтөн хаалыахтыы тэлим-нэстилэр, Бааска, аны сибэккилэр көттөхтөрүнэ ийэм тоную диэбиттии кыракый илиитинэн күөмчүлүү сатаата.

Толору эттээх-сииннээх Даайаны кини аҕата кэргэн ылан бу дойдуга

олохсуйбуттара. Сэргэй өр кэмнэ кэргэн ылбакка сулумах сүлддыбыта. Онтон дьоно дэлби ыксатаннар, сэргэстэнэ нэһилиэк кыһын кэргэн кэпсэппитэ. Даайа да сааһа балачча ырааппыт этэ. Онон, эргэ да буоллар, туспа дьылээнэн-уоттанан син бэркэ олорбуттара, арай оҕолоро суоҕа. Иэйэхсити күнүүлэтээри араас ыты-куосканы иитэ сатаан көрбүттэрэ да оҕоломмотохторо.

Даайа онтон санаарбаан күлэр-үөрэр бэйэтэ сангата аччаан барбыта.

Арай биридэ Даайа кэргэнэ кустуу баартын кэннэ таһараа ыаллар ийэлэрин кытта сэлэһэн баран оҕо иитэ ыларга санаммыта. Санаатын кэргэнэ кэлбитигэр киэһэ аһылык кэмигэр быктарбыта, онуоха кэргэнэ тугу да санарбатаҕа. Ол аата сөбүлэспэтэх быһыыта буоларын дьах-тар тутта таайбыта.

Күн-дьыл ааһан испитэ, аны кэлэн Даайа оҕолонор кыаҕа суоҕа.

Саҥа дьыэ туттан, сэмэй малааһын тэрийбиттэрэ, дьэ манна үгүс дьон сүбэ-ама эгэлгэтин биэрбиттэрэ, хайаатар да дьыэ ымыыта баар буолуохтаабын туһунан эппиттэрэ. Даайа дьон сүбэтин бэркэ диэн биһирээн истибитэ, арай Сэргэйэ сангата суох умса туттан өр олорбута.

Чугастааҕы нэһилиэк сиэстэрэтэ эдэр кыыс оҕолоноот, akkaастамыт сурабын истэн, оҕо тулаайах хаалар дьылбатын Даайа кэргэнинээн быһаабыттара. Саҥа төрөөбүт уолчаан кинилэр дьылэһин бэркэ диэн

сэргэхсиппитэ, абалара обо тагаһын сууйан кэргэнигэр көмөлөһөрө. Даайа өр кэмнэ бабарбыт бабата туолан көтүөн кыната эрэ суоҕа. Уол борбуйун көтөбүөбүттэн ийэтин батыһа сылдыара, абалара киэһэ хойукка диэри үлэлиирэ. Киэһэ бары муһуннахтарына Бааска дьибэ тугу туһалаабытын кэпсэтэллэрэ. Саҥа оонньуур, саҥа ыста-ан дии-дии ийэ киһи быһытынан кэргэнигэр ийиталалара. Оччоҕо киэһэ Бааска абатынаан атыылаах ыалларга баран ону-маны ылан кэлэллэрэ.

Бааска ийэтинээн сизттиһэн баран бэкээринэҕэ киирдэбинэ, дьон үксэ кистээн уолу көрүү-истии буолаллара, Даайа дьон кэтэх санаатыгар кыһаммакка, уолун куруук сэмэй, дьонно үтүө сыһыаннаах гына иитэ сатыыра, онон Бааска куруук улахан дьону кытта дорооболоһоро, кыахтаах буоллабына көмөлөһөрө.

Бааска уунан оонньуурун олус сөбүлүүрө. Хас сайын аайы ийэтинээн күөлгэ киирэн сөтүөлүүллэрэ. Ийэтэ Баасканы харбыырга үөрэппитэ, Бааска ийэтэ солото суох буоллабына баалынайдаах ууга чалбааттанара. Ийэтэ холку наһыл дыахтар хаһан да уолун мөхпөт этэ, ку-руук аргый аҕай “Тоойуом, Бааска” диэн таптаан ыгырара. Бааска ийэтин кытта сылдыарын олус сөбүлүүрө, ийэтэ хаһан да ыксаппат, мөхпөт. Кэлинги кэмнэ ийэтэ биллэ дьүдьэйбитэ, мыс курдук Даайаттан унуохтаах тири халбыта. Аһары дьүдьэйбитин көрөн, дьон балыһаҕа көрдөрөрүгэр сүбэлээбиттэрэ. Оҕотун биир күн ыалга хаалларан кэргэнинээн улу-ус киинигэр киирбиттэрэ. Дьахтар онно хоно хаалбыта. Киэһэ абата соботох кэлбитин көрөн, уол ийэтин суохтаан өр саҥата суох сылдыбыта.

Уол абатынаан иккиэйэх хаалбыттара.

Ол түүн Бааска ийэтин итии тыһынын суохтаан хаста да уһукта уһукта утуйбута. Түүн түһээн ийэтин намчы мөссүөнүн көрбүтэ. Арай ийэтэ ырааттар ыраатан иһэр. Кинигэр куота сатыыр курдуга. Уол муодарбаан ытаан көрөр, ийэтэ үөрбүт сирэйдээх, оҕотугар олох кыһаммак. Абата ханна эрэ ыраах турара. Бу түүлүн Бааска күн бүгүнүгэр диэри өйдүүр.

Даайа уһундук барбатын истэн, оҕотун санаан хараһын уута тохтоло суох сүүрбүтэ: “Оо, дьэ оҕобун ийэтэ суох диэн атаҕастыыллара буолу”, - диэн аймаммыт саҕатын дьүөгэтэ кэпсээбитэ.

Кыһары күһүн, куоракка Даайа тыһына быстыбыта.

Олобор саамай улахан аһыта таптыыр дьахтарын, оҕотун ийэтин сүтэри аҕа сүрүбэр үгүс элбэх ситэ этиллибэтэх санаалары үөскэппитэ. Олох диэн ама маннык буоллаҕай? Биэрбит бэлэбин төттөрү ылар тугун сүрэй! Ол ыар күн кини хараһар оҕотун сирэйэ көстүбүтэ. Ыал абата, хаһан да модун санаата булгуруйбатах бэйэтэ, оҕотугар хайдах этиэн, аны мантан салгыы хайдах иккиэн олороллорун санаан үгүс толкуйга түспүтэ.

Харах уута халыйан аан дойдуну бүтүннүү бүрүйбүт уулаах быллыт сабар-

даабытыны харанга куннэр-дьылар үүммүттэрэ.

Сэргэй кэргэнин төрөөбүт ийэ буругар кистээн, биллэ кураанахсый-быт дьэстигэр кэлэн сангата суох сыппыта.

Ол күнтэн биллэ кырдыан, тутардыын-хаптардыы сыыйа уларыян барбыта. Улаханнык испэт бэйэтэ аһы утахха умсубута.

Арай кыракий Бааскаҕа ким да наадыйбат, барбыт кэлбит мөбөр-этэр буолбута.

Бааска төһө да кыра буоллар, барытын өйдөөбүтэ. Кини өйдүүр он-нооҕор ийэтэ куоракка балыыһаҕа бараары тананын хомуммут киэһэтин. Ийэтэ хайдах эрэ арбы-сарбы буолан үгүһү сангарбатаҕа. Арай уолун көтөбөн олорон ытаабыта. Бааска ийэтин сымнаҕас илиитин имэ-рийэ-имэрийэ түннүгү одулуу олорбута. Ол эбит ийэтин бүтэһиктээгин көрбүт курус күнэ. Аҕалара ол күн хойутаан кэлбитэ, сангата-ингэтэ суох аһаан баран сыппыта. Уол төрөппүттэрэ тоҕо кэпсэппэттэрин муодарбаан, ийэтиттэн кистээн ыйыппытыгар, ийэтэ уолун төбөтүтэн сыллаан ылбыта уонна эмиэ тугу да сангарбатаҕа.

Бааска ордук ийэтэ суох буолубуттан биллэ дьүдьэйдэ, аҕата биирдэ эмит эрдэ кэллэбинэ ону-маны гыммыта буолар. Оттон Бааска күнү күнүктээн аймахтарыгар сылдыар, илии-атах буолан туһалыы сатыыр да, ыраабынан эдьийэ Ира мөбөртөн соло булбат.

Ийэтэ Даайа барахсан байбыт сылаас сибиитирэтин кэтэн, Бааска аҕатынаан ийэтин уңуобун аҕараадатын сангартылар. Бааска эрэйдээх ийэтигэр көмөлөспүттүү сананан, сэрэнэн бигээн, тааска сыстыбыт ийэтин хаартыскатын имэрийэр. Ийэ барахсан итии тыынын хайа да бэйэ-элээх аны солбуйбатын билэн, уолчаан кыракий саннылара титирэстээн сангата суох ытыыр...

Арай Бааска улааттаҕына өйдүө, олох аһытын-һулуунун хайдахтах-ах курдук оҕо эрдэбиттэн тулуйбутун, кини куруук саныы туруо улахан хатын анныгар ийэтин көмүс уңуобун, кини намчы хара харахтарын.

Кэрэмэс

Күһүөрү кыһынгы ардахтаах хаар, арбааттан аангыры тымныы тыалга обустаран муора быһыһылаан сири-дойдуну биллэ сиигиртэ. Сайынныы арахсар күһүнгү уонна кыһынгы дыыл быысаһыылара, курустук сөнгөн турбут чуумпу, саһарбыт айылҕаны сотору кэмминэн кыһынга кубулуто, үйэ саас кэлбиттии тоһута тонгору турдаба. Кыһыны көрсүһэр, онно бэлэмнэнэр ыксаллаах күннэргэ-дьылларга кыһаллыбакка, арай тусаһаттан тэйиччи, хаһаангыта эрэ хара өгнөөх кырыктыһа туртайбыт түүлээх Кэрэмэс түүрүллэн угуһа сытар.

Аан бастаан ыт оҕото бойборонноон бу тусаһаны булуута, кырдыаһас иччитэ Дьөгүөр ампаар ойбоһугар уһа туомун онгорон онно олохтообута. Ол эрээри дьэ иһинэн-таһынан киһи-сүөһү, оҕо-уруу үгүс буолан, Кэрэмэс бу уһаба кыһаммакка көнүл-босхо сылдыбыта. Таһараа ыал (Дьөгүөрдээх Настаа уоллара), кэлин улаатан, борбуйун көтөҕөн булдуһан үлүһүйэр үтүө сааһыгар кини аттыгар өрүү Кэрэмэс барахсан баара, атын ыттартан ураты өйдөөбүнэн, сымнаһаһынан, сүүрүгүнэн, тулуурдаабынан хайһанара. Сайынын окко-маска Дьөгүөр бэйэтэ илдэ сылдыһара. Настаа хоспоһо, Кэрэмэскэ анаан ас мунһара. Кэрэмэс атын ыттар курдук мээһэ ыннаһалаан, ас көрдөөн элэкэчийбэт этэ. Өрүү дьоһуннаахтык туттан киһигэр олбуорго, кэлэри-барары одуулаан, толкуйдаабыт өйдөөх харахтарынан көрө сытар буолара. Арыт-ардыгар таһараа ыал оҕолоро, эбэтэр туспа нэһиликтэн кэлэр Дьөгүөрдээх Настаа сиһэннэрэ сайылыгы кэмнэригэр кинилиин оонһуу саһааччылар. Кэрэмэс күн сылаһыттан утуттанан нухарыйан эрдэбинэ кыракый кыыс сүүрэн кэлэн миһинэ түһэн ыты ардыгар соһутара. Кулгааһыттан тардылыгы саһаан баран арыт айаһар илиитин кытта угара. Кэрэмэс оҕолорго ураты сымнаһас этэ. Хаһан да баайыһыны билбэтэх Кэрэмэс үрбүтүн да мээһэ иһтиллибэтэ. Арай биһирдэ ол кыракый кыыс ыты мэһиктэтэ, оонһуу саһаабыта да, Кэрэмэс номһуу улахан ыт, онно кыһаллыбакка күөх окко сыһпыта. Оһуоһа кыысчаан, хантан билбитэ буолла, хоспоһо сүүрэн тибигирэйһэн тиһийһэн, ыһаһа баайар сыһап ордугун кылыгыраппытынан соһон аһалбыта да, ыт моонһун баайан маһыктыһпыта. Кэрэмэс, дьэ маһы сөбүлээбэтэбэ. Үйэлээх сааһыгар аан бастакытын уонна бэһтиһиһэнһийһин буолуо араһаһата, оҕоһо «лон» гыһа үрээт, туһан баран хаалбыта. Чахчы сөбүлээбэтэһин биллэрэн, олбуортан таһсан барбыта. Кыысчаан ыһаһан сыһһыһа-сыһһыһа эһэлээх эһээтигэр түөрэннээбитэ.

Оо, чахчы үтүөкэн да кэмнэр аһһыттар. Аһа да кырдыһан кырыктыһыбыт иһнигэр, ыт буолан туһан, иһки атаһтаах иһчи эрэллээх доһоро буолар саһа дьол, аһа, суоһа буолуо. Күһүн, саас куһка, куоһаһа, балык-

тааһынтан саҕалаан улахан булка тийиэ, тайҕаны кэһэн булду эскирэтиһэр, тонгон-хатан кэлэн баран үүтээн сылаас муннугар сытар кэмнэри Кэрэмэс сэмэй, ол эрэн үрдүк дьолунан ааҕара.

Ыт эрэ барыта маннык дьолго тиксиксэтэ чахчы. Хаһаангыттан Кэрэмэһи булка илдэ сылдьар буолбуттарай? Кэрэмэс өйдүү сатаан хараҕын симириннэттэ, оҕо сааһын санаан сүрүбэ сылаанныйда. Биир күн, Дьөгүөр уола булка бараары тэринэ сырыттабына этэ, Кэрэмэс барахсан булт сибикитин сүрүбинэн-быарынан сэрэйн бэркэ ымсыырбыта. Ол күн, иччитин аттыттан арахпатаҕа. Онуоха Дьөгүөр уолугар: «Добоор, хата Кэрэмэһи илдэ бар, манна сытан оҕо-дьахтар оонньуура эрэ буолсу, баҕар үтүөкэн булчут ыт тахсыа дуу...», - диэн тыл көтөхпүтүн Кэрэмэс үөрэ истибитэ, сангата суох кырдыҕас иччитин диэки махтамытты көрбүтэ. Үйэтигэр, аан бастакытын айылҕа ураты сытын-сымарын араарбыта, чыычаах сангатыттан ураты тыаһы-ууһу кулгааҕын чөрбөтүөбүнэн-чөрбөтөн иһилли иһитэ. Күһүннү айылҕа сибиеһэй салгынынан тото-хана тыына, икки атахтаах эдэр доборун кытта сэргэстэһэ Кэрэмэс аар тайҕа сүрэхтэниитэ, оттон эдэр киһи булчут быһыытынан ситиитэ-хотуута бу күнтэн саҕаламмыта. Тытыллыбатах тыйыс айылҕа Баай Барыылаах Байанайа улахан булду - атыыр тайаҕы эдэр булчукка уонна Кэрэмэскэ утары ууммута.

«Хайдах этэй, мин хантан сыт ылан үөмпүүлнүй», - Кэрэмэс өйдүү саатаа. Ыт кулгааба хаһаангытаафар да чөрбөйбүгүн, арбаһын түүтэ турбутун, хараба уоттаммытын көрөн эдэр булчут сэрэйбитэ. Саатын ботуруонун устан кэнчизэ укпуга, ытыгар эрэммиттии көрбүтэ, салгы үөмпүтэ. Кэрэмэс буоллабына, улахан булт ураты, туспа сытын ылан, хайаатар да булду иччитигэр күөйэн абаларга санаммыта. Күһүнгү халын сэбирдэхтэри, көмнөхөрү кэһэн, Кэрэмэс булка ойоболуу өттүтэн сүүрбүтэ. Ураты сыттаах улахан булт ырааһыйа оботугар барыгныырын көрөөт, Кэрэмэс түһүнэн кэбиспитэ. Арай добоор, көрө түспүтэ, иһийбит айылба көмнөбүн бүрүнэн, сүүнэ улахан адаар муостаах кыыл аһы турар эбит. Тайах ыты көрөн бастаан утаа кыһаммата. Кэрэмэс үйэлээх сааһыгар маннык улахан кыылга бастакытын түбэспит буолан, уолуйан хаалан, кулгаабын чөрбөтөн көрөн турда, онтон, антах киниэхэ эрэнэр, кини күөйэн абалар булду тоһуйар булчут доборо баарын өйдөөн Кэрэмэс тайахха ойоболуу түстэ, үрэ-үрэ күөйэ сырытта. Кэрэмэс үрэр саатын истэн булчут утары барда. Тайах кинини тула ньабыар кыракый кыылга түһүөхчэ курдук буолан иһэн, киэнник атаралаан тыба түһүөхчэ буолла. Кэрэмэс аны ты өртүтэн күөйэ киирэн иччитигэр үүрэгэ күһэлиннэ. Дьэ, бу түгэнгэ эдэр доборо ырааһыйа оботугар киирбитэ, бастакы улахан булда буолан олус долгуйбутун кистиин, туттуна сатаан 30-ча миэтэрэ тэйиччиттэн кыгы турбуга.

Кэрэмэс тайах атабын анныттан нэһиилэ аһаран биэрэ биэрэ, үрэ үрэ утары күөйэ сылдыбыта, ол быһыгар: «Хайа, хаһан?», - диэбиттии иччитин диэки субу-субу көрүтэлээн ылара. Саа тыаһа иһийбит ийэ айылбаны доргутан өрө хабылла түспүтэ, чугас тииккэ олорбут кукаакылар соһуйан өрө сарыкынаһа түспүттэрэ. Айылба маанылаах обото күһүнгү тонгон эрэр сэбирдэбинэн саһарчы бүрүлгүбүт ийэ сиргэ охтор охтуугун охтубуга.

«Баар! Баай Байанай бэристэ, ээ! Кэрэмэс, маладыас!», - диэн доборун хатан хаһыта иһиллибитэ. Кэрэмэс бу хаһыттан эрдийэн, ыстанан кэлэн охтубут тайах кулгаафар, боллоругар түһүөлээбитинэн барбыта. Ону көрөн иччитэ буйбатаба, кини өрүү булчуттартан истэрэ, булчут ыт уба харыар диэри булду халдырыһарын.

Улахан хаппыт мас лабаатыгар суордар кэлэн түспүттэрэ, ымсырбытты эмиһе тайах диэки көрүтэлээбиттэрэ. Булчут хас эмэ чааһы быһа астаан, булт сылаас быарыттан уокка үтэн, ытынаан үллэстэн сиэн баран: «Кэрэмэс, манна хаал, булду манаа. Мин үтээнгэ соробун илдьиэм, хаста кырынарым буолла», - дии дии балачча улахан өттүн сүгэн матахаччытан эдэр доборо тыа быһыгар киирэн сүппүтэ.

Тииккэ олодор суордар: «Ээ, дьэ барда ээ», диэбиттии өрө сапсынан

булка сүптү түһэн эрдэхтеринэ, Кэрэмэс ойон кэлэн кыл мүччү туппакка **салбыта**. Мантан антах суордар тулуйалларыгар эрэ тийбиттэрэ, сымса, сүүрүк Кэрэмэс сүгүннүө суофун билбиттэрэ. Ыкса кизһэриитэ үүтэ-эннэрин булбуттара.

Булчут оһофун тигинэччи оттон, күөс иһитигэр эмис эти толору уган буһара уурбута.

Кэрэмэс улахан булка сүрэхтэммит күнэ дьэ бүтэн, аны мантан антах кинитэ суох дофөр бултуу кэлбэтин билэн, бу үүтээн, бу тайба кини иккис дьизэтэ буолбутун сэрэйэн, устунан нухарыйан барбыта. «Кэрэмээс, аспыт буста, чэ аһыах», - диэн дофөрүн сымнабас куолаһыттан уһуктубута. Сьп-сылаас үүтээнгэ чүмэчи имик-самык уота кыарабас эркиннэри сырдатара. Оһох иннигэр Кэрэмэскэ анаан балачча күөстэммит ас кутуллубут. Дофоро остуолга аһы оһороро. Уһун сылаалаах күнтэн сынһана, Кэрэмэс аһаан бүтээт эмиз сыппыта. Дофоро саатын ыраастыы, бэрийэ оһорон: «Эн курдук үс-хас ыттаммыт киһи, улахангна сананыа эбит», - диэбитэ. Онтон, салгыы: «Кэрэмэс, эн сарсын сарсыарда дьизэбэр тийэн көмөбө хас да киһини ыһыр, софотох тизйэн ильдэр ыарахан буолоу, сөп дуо?», - диэн ыта кинини өйдүүрүн билэрдии сангара оһорбута.

Чахчы, Кэрэмэс иччитин хас тылын, хамсанытын барытын билэрэ, өйдүүрэ. Онон сарсыарда уһуктаат, иччитэ бэлэмнээбит аһын аһаат айангна туруммута. Халлаангна өрө харбаспыт тайба хара тыата эчи бүтэн биэрбэтэбин, Кэрэмэс кэлбит суолун өйдүүр буолан дофөрүн улахан соругун тиэрдээри сүүрэн испитэ. Бу иһэн арыт тохтоон куобах уоһаһыттан уулаан ылара. Аара суолугар хас да куобабы, бэл, ыраахтан саһылы кытта көрбүтэ. Соруктаах иһэр Кэрэмэс оһорго соччо кыһамматаба, хайаатар да дьизэтин булан дьону ыһырттыыр санаалаах этэ.

Дэриэбинэбэ кириитэ сылайбыта биллэн, тылын туора анһан баран дьизэтигэр биирдэ баар буолбута.

Кэрэмэс кэлбитин көрөн дьонноро бастаан соһуйбуттара. Кэрэмэс кырдыабас иччитин Дьөгүөрү, кини кыра уолун уонна санга кэлэн чэйдии оһорор күтүөтү тагастарыттан тардыалы-тардыалы аан диэки үрэ-үрө төттөрү кэлэрэ. «Ээ, дофөр, үһүөммүтүн ильдэр санаалаах. Иччин этээнгэ ини? Улахан булка түбэстигит дуо? Чахчы, үтүө ыт тахсыһы, өйө бэрт эбит ээ», - диэн ытын хайгы-хайгы Дьөгүөр дьонун кытта тагныбытынан барбыттара. Ийэлэрэ Настаа буһарбыт баахылатын суулаан, хоппотон биир иһит арыгылаабын ороон, күтүөт уол сүгэһэр суумкатыгар укпуга: «Чэ, этээнгэ буолун», - диэн күүлэ тэлгэһэтигэр алгыы хаалбыта.

Оһолор Кэрэмэс сирэйэ-хараба турбутун көрөн саллан чуһаһаабатахтара, өрүү эйэбэс, холку Кэрэмэс булчут хаана уһуктан көрүөххэ оһох атын ыт этэ.

Ити күнтэн Кэрэмэс булчут ыт диэн улахан ааты ылбыта.

Бу сыл сааһыарытыгар, булчут үс, саҥа борбуйдарын көтөбөн эрэр ыт оҕолорун аҕалтаабыта. Бөтөс, Боотур уонна Суолдьут диэннэри. «Дьэ, Кэрэмэс, балары эн үөрэтэҕин», - диэн сүдү эппиэтинэни ылан Кэрэмэскэ туттаран кэбийии соһуччу этэ.

Хайыай, Кэрэмэс улаханник тугу да ырыҥалыы илик ыт оҕолорун батыһыннаран, чугасты «Оһох тыатыгар» тахсыбыта. Көнүлгэ, киэн сиргэ тахсыбыт ыт оҕолоро бойборунҥаһаллара. Ону сөбүлээбэккэ Кэрэмэс биирдэ «Лон» гына үрбүтэ уонна чугас куобах баар сибикитин билэн онно ойбута. Санаа курдук ыт оҕолоро кинини батыһан тэнгэ сүүрбүттэрэ. Кэрэмэс кыһыны нэһиилэ туораан, сааскы талаҕы кэбийэ олоһор куобахха түбэспитэ. Куобах эрдэйдэҕи ыраатыннарбакка аҕыйахта ньаабынатаат тутан аҕалбыта. Ыт оҕолоро көрбөтөхтөрүн көрөн, Кэрэмэс диэки куттаммыт, сэрэммит, ол эрэн киэн туттубут харахтарынан көрөн кэбиспиттэрэ. Ол киэһэ куобах минин минньигэс сыта дьэни биир гына дыргыйбыта.

Булка уһуйуллуу, бу сааскы сылаас күнтэн Бөтөстөөх Боотурга саҕаламмыта. Оттон Суолдьут дьэи иһин-таһын маньыр, харабыллыгыр аналлааҕа биллэн, булка барсыбат буолбута.

Ол күнтэн үгүс хаар уһунна, күн-дьыл ааста. Ол кэмнэ улахан булка сылдьан Боотур курдук үгүс ыт суорума суолламмыта. Биллэн турар, иччитин иннигэр умса түһээхтээбитэ саарбахтаммат.

Кыһын этэ. Сарсыарда дьыбар тахса илигинэ ыттар үүтээн таһыгар иччилэрин кытта сырыттаһарына этэ. Иччилэрэ мас мастыы туран, ыттар ырдыгыныыр, суоһурҕаммыт ураты саналарын истэн эргиллэ түспүтэ доһоор, көрүөх бэтэрээ өттүгэр торҕоннообут адырҕа кыыл 10 миэтэрэ чугас бу багдаллан, кинилэр диэки тийһин килэтэн, хараҕа уоттанан утары ыстанан эрэр эбит. Кэрэмэс ырдыгыныы түһээт, адырҕа кыылга утары ыстанна да борбуйугар түһэн, иччититтэн тыа диэки тэйитэ сатаата. Оттон Боотурдаах Бөтөс кэлэ-кэлэ ойоҕостон түһүөлүү сырыттылар. Булчут үүтээнгэ нэһиилэ сүүрэн киирэн, саатыгар кэнчиэс уган эрэр быһыылааҕа, олох илиитэ-атаҕа баайыллан хаалбыт курдуга. Тыатааҕы ыттары илгэ-илгэ үүтээнгэ киирэ сатыыр. Үүтээн тэлгэхэтэ өй мөйдөөх тулуйбат аймалҕана буолла. Боотур тыатааҕы арҕаһыгар хатаастан баран сылдьар, Кэрэмэс ойоҕос өттүттэн, Бөтөс кэнниттэн араһпаттар. Аны ыттарбын табарым буолуо дии саныы-саныы, ыксал быһыһыгар кыҥы турбута... Бу кэмнэ тыатааҕы, арҕаһыгар ыйана сылдьар Боотуру ылан ыраах киэр илгээт, утары ыстанан эрэрэ. Булчут тыатааҕыга бастакы түбэһиитэ буолан уолуйан хаалбыта. 3 миэтэрэ курдук чугас туран, кыл түгэнгэ, ытан хабылыннарбыта, сарсыардаанҥы чуумпу өрө сүргүллэ түһэргэ

дылы буолбута. Ити курдук иккитэ-хаста ыппыта. Ханна эрэ ыт ыйылыыра, ырдыгыныыра. Сир-дойду эргийэрэ. Хара тыа хагдан кыыла, торфоннообут тыатаабы үүтээн иннигэр кыстаммыт маһы бүүс-бүтүннүү тобо түһэн кэбиспитэ уонна дьэ ньимийбитэ. Сарт түспүт көлөһүнүн туора соттоот, өй ылан, аттыгар чугас сытар Кэрэмэстээх Бөтөһүн көрбүтэ, иккиэн кыа-хаан буолан биллэ бааһырбыттар. Бэйэлэрин саламмахтыы, ыйылаһа олороллор эбит. Охто сытар адырҕаны кытта кэккэлэһэ, тылын туора уобан, баһа хампы охсуллан Боотур эрэйдээх бу сытара. «Оо, кыһытың! Боотурум, чаччы да боотурдуу өллөбүң!», - диэт, харабын аспытынан соһуччу өлбүт ытын харахтарын кэтит ытыһынан сабан, ол күн ытын көмөн, тыатаабытын астаан, уку-сакы аһаан баран утуйбуттара.

Кэрэмэс ол түүн олох утуйбатаҕа. Биир кэм Боотур өлүүтүгэр бэйэтин буруйдаабынан саныы-ра. Иччилэрэ да утуйбата быһыылаах. Арай Бөтөс оҕото бэрт буолан сылайбычча утуйан хаалбыт этэ. Боотур кыһырбыт уоһугар биир кэм тыатаабы арҕаһыгар ыйана сылдыбыта. Иччитэ тахсыбытын көрөн Кэрэмэс туораан биэрбитэ. Бөтөс кэлин сылдыра. Боотуру мэхэйдэппит кыыл биллэн турар, туора илгэрэ чаччы. Оо, ол кэмгэ мин бытаардахпын, санаабар, иччим субу ытыхтааҕа, эмиэ да кыыл субу түһүөхтээбэ. Номнуо кырыйдабым дуу, биитэр...

Кэрэмэс ону-маны саныы сытан утуйбут быһыылааҕа. Түүн түүлүгэр ол торфоннообут эһэ кирибитэ. Онно Боотур тыыннаах этэ. Кыыл үүтээннэ кириэн эрэрэ. Кэрэмэс иччитин уһугуннара сатыыра. Арай, көрбүтэ, харабын өнүргэһинэн көрөн баран, иччитэ өлө сытара... Бу түүлтэн соһуйан ыт ыйылаабытынан уһуктан кэлбитэ.

- Кэрэмэс, туох буоллун? - диэн иччитин сымнаҕас куолаһа иһиллибитэ. Бөтөс эмиэ өрө чөрбөйө түспүтэ. Халлаан борунуй этэ.

«Кэрэмэс, эн буруйун суох, мин бэлэм буолуохтаах этим. Эниги баар буолангыт бу чуопчаара сыттабым, хайыахпытый, хаарыан ыппытын сүтэрдэхпит, үчүгэй ыт тахсыах сибикилээбэ..., - булчут бүтэни куолаһынан санара сыппыта.

Кэрэмэстээх Бөтөс кыһынын, сааһын, күһүнүн булка, сайынын окко сылдыһар эдэр булчут эрэллээх доһотторо буолбуттара номнуо хаһыс да сылыгар барда.

Арай, быйыл Кэрэмэс биллэ кырыйда. Ол сыллар тухары хас торфоннообут эһэни, кыыл тайабы, саһылы, бөрөнү булгаабыттара буолуой? Ону барытын хара тыа, таабырыннаах тайҕа дьиктилээх айылҕата билэн эрдэбэ. Хас биирдии булт күнэ туспа ураты дьиксиниилээх, ол эрэн угууар, ынгыар күүстээх этэ.

Бүгүн бу Кэрэмэс күһүннү тымныы тыалы таһырдыа көрсө сытар. Бөтөс кыбыыга от үрдүгэр утуйааччы. Иччитэ Кэрэмэһи дьиэбэ ынгырбытыгар

ыт бытаан, мөдөөт собуустук туттан киирдэ. Кутуллубут астарын Бөтөстүүн иккиэн аһаагылар. Бөтөс оҕо-дьяхтарга сыһыана хабыр собус этэ, онон дьиэбэ мэээнэ кииритэлээбэт. Кэрэмэс буоллабына, хаһаангыта эрэ хара тириитэ бүүс-бүтүннүү маҕан кыырмаһынан бүрүллэн, бүдүгүрэ кырдыан ээр. Ама дуо, аны булка барсан бүттэбэ дуу? Суох! Суох! Бу күннэргэ, араһата, булка туруналлара буолуо.

Чахчы, Кэрэмэс санаабытын курдук нэдиэлэ бүтүүтэ 5-6 эр киһи буолан булка барбыттара. Ол эрэри Бөтөһү эрэ илдьэ. Кэрэмэс мантан олус хараастыбыта, туох баар күүһүн ылан дьонун кэнниттэн тайба диэки хаампыта. Бөтөс Кэрэмэһэ суох биллэ соботохсуйбута. Урукку өттүгэр наар Кэрэмэһи батыһа сылдыбыт Бөтөс тугу гыныан, хайыан билбэт буолан хаалбыта. Үксүн иччитин сирэйин-харабын маньыра.

Бу кэмгэ Кэрэмэс барахсан тайах сытын ылан, суоллаан, тыһылаах атыыр икки тайабы күөйөн иһэрэ. Бөтөс ыт үрэрин истэн, ол диэки сүүрбүтэ. Ыттар үрэр сагаларын хоту булчуттар түһүнэн кэбиспиттэрэ. Икки аар тайахтар адаарыспытынан тыаны барчалаан субу тийиэн кэлбиттэрэ. Икки өттүтэн Кэрэмэстээх Бөтөс күөйэ сылдыаллара. Үөрбүт-көппүт булчуттар Баай Барыылаах бэлэбин мүлчү туппатахтара. Бу Кэрэмэс тиһэх булда этэ. «Кэрэмэс, хайа хайдах кэлин?»,- дии-дии иччитэ ытын туртайбыт моонньуттан кууспалаабыта. Булчуттар бултарыгар үлүһүйэ сылдыар кэмнэригэр Кэрэмэс Бөтөстүүн быраһаайдаһардыы кэлэн төбөтүнэн Бөтөс сэгийэтигэр сыстыбыта. Күһүнгү хара тыа түгэбин диэки хаама турбута. Булчуттар бултары астаан баран ыттарын аһатаары эргилибиттэрэ, Бөтөс соботобун хороллон олороро. Киһи курдук харах уута Бөтөс сирэйин хара дьураатынан сүүрбүт этэ. Булчут сэрэйбитэ. Кини эмиэ харабын уугун кисти-кисти соботох хаалбыт үрүнгнээх харалаах өрүү суоһурбас Бөтөһүн моонньуттан кэлэн кууспута.

Кэрэмэс барахсан, кырдыан да баран бултуур бабата хаалбатах, чахчы да үтүө, ымыылаах булчут ыт буолан бүтэһигин икки тайабы күөйөн аҕаллаба. Аны хаһан эмэ Кэрэмэс курдук өйдөөх, бэриниилээх ыт үөскүө дуу, суоҕа дуу дии саны-саны булчут Бөтөһүгэр өлүү аһын иннигэр уурбута.

Булт абылангар куттуун-сүрдүүн ылларбыт сорсуннаах булчут аны мантан антах Бөтөһүнэн бултуур буолбуттара. Кэлин үс ыт оҕотун эбии аҕалбыт сураба иһилибитэ, ол эрэри Кэрэмэс курдук үтүөкэн ыттаматын булчут билэрэ. Арай Кэрэмэс доҕоро Бөтөс иччитигэр, дур-дахха, күүс-көмө буола, Кэрэмэс сырдык суолун салгыы хааллаба.

Маннайгы булт

Атырдыах ийын чэбдик сарсыардата. Ыам бүтэн ынахтар мэччийэ бардылар, дыахтар үүтүн сиидэлээн чааскыга туспа кутан остуолга уурда.

Ынахтары ыраахха диэри үүрбүт Сэмэнчик абылаан-мэнгилээн кэлэн чааскылаах үүт үрдүгэр түһэн иһэн киллиргэттэ.

- Сэмээн, күүлэбэ киирэн аһаа, хайа булт сылаалаах буолуоҕа, ол биир чааскы үүтүнэн төһө өр барыангый?

- Ийээ, күөрчэх ытыйдын дуо?

- Ытыйан, тагаскын-сапкын ити бэлэмнээтим.

Бу Сэмэнчик диэн уончалаах бэдик.

Абатын кытта бултуу барсар үөрүүтүтэн эрдэ туран ийэтигэр көмөлөстө, ынахтары мэччирэнгэ үүрдэ, ол тухары ырыанан сырытта.

Абата бултуур саатын, ол-бу тэрилин хомунар кэмигэр Сэмэнчик эдьийдэрин кытта асаһа олордо.

- Сэмээн, дьэ эн бултаан кэллэххинэ кус эбэтэр куобах этэ сиэхпит, элбэби бултаар, - диэн кыра эдьийэ уонун ааспыт Сардаанка күөрчэххэ килиэбин быылы-быылы саҕара олордо.

- Бастаан тийиэхпитин наада, онтон булт төһө баарыттан көрүллүө, - диэн Сэмэнчик боччумуран олорон эппиэттиир.

Онуоха улахан эдьийэ Маайыс:

- Сөпкө этэр, булт мээһэ кестүбэт, чахчы булчут хааннаах киһиэхэ эрэ байанай биэрэр диэн биһиэхэ куруук төрүт культура уроугар Галина Тимофеевна кэпсээччи.

- Чэ, мин бардым, эһигини кытта олордохпуна быйыл бултуу барыа суохпун. Сэмэнчик дуоспуруннаахтык туттан остуолтан турда, ийэтэ бэлэмнээбит таҕаһын кэтэн, булчут хаанын ылынан күүлэттэн табыста.

Ийэтэ уолун манньыйбыт харахтарынан көрдө, онтон абаларыгар туһаайан:

- Уолгун көрө сылдыаар, ууга киллэримээр.

- Сэмэнчик кыра оҕо буолбатах, билэн барсар ини, - диэт кэргэнигэр имнэннэ.

Кыргыттар ийэлэрин кытта тахсан булчуттары атаардылар.

Эргэ “Восход” мотоцикларын собуоттаан, рюкзактарын сүгэн, көтүтэ турдулар.

Арай Сэмэнчик үөрэн мичилийбит, астыммыт, кыратык киһиргээбит харахтар эдьийдэрин диэки халты көрөн ааста. Балачча өр айаннаан кыракый күөллээх, арбахтардаах сиргэ кэлэн тохтоотулар. Малларын - салларын сүөкээн, биир сиргэ чөмөхтөөн, халын тагастарын устан, Сэмэнчик туттара-хаптара сыыдамсыйда.

- Сэмэнчик, билигин ити арбахтары кэрийиэхпит, эн миэхэ утары куобах үүрээччи буолуон, кутгаммат инигин?

- Ама хайаан, абаа, чэ, бара охсуох, - Сэмэнчиги бултуур баба сүтүн олордубат.

- Алыс да ыксаллаах киһигин, чэ, барых.

Уоллаах аба икки ангы арахсан арбахтар устун бардылар. Сэмэнчик саамай сэргэх сирэйн-харабын ылынан ол-бу тыаһы иһиллии-иһиллии, ол быһыгар хаамарыгар мэхэйдиир талахтары киэр илгэ-илгэ хааман истэ. Чыычаахтар ыллаан дырылатан, күн уота талахтар быыстарынан быһа киирэн Сэмэнчик өйө-санаата аралдьыйа быһыытыйда. Биир кэм дьэ иһинэн-таһынан сылдыр эмиэ куһабан, айылба барыхсан киэнгэ-куонга кини олбуорун курдук буолуо дуо? Оо, арай манна доботторо Маахыстаах баар буоллуннар, төһө эрэ оонньоон көрүлүө эбиттэрэ буолла. Чэ, бээ суохтара да ордук, аны аһары мэниктээн булду үргүтүө этибит.

Оннообор кыракый олбуордарыгар Сардаанкалыын мэниктээн тигинистэхтэринэ дьоннорун өйдөрүн көтүтэ сыһааччылар. Манна букатын сири-дойдуну аймыр инибит, дии саны-саны Сэмэнчик талахтар быыстарынан оргуу хааман истэ.

Арай абата эмискэ: “Сэмээн, утары үүр, үүр” - диир санатын истээт уол утары мээңэ сүүрдэ. Хоп-хойуу талахтар быыстарыгар абата төрүт да

көстүбэт, арай сангата эрэ ишиллэр. Уол абылы-абылы сүүрэн иһэн, бачыын катын быата сөллүбүтүн өйдөөн көрүмүнэ, мутуктан ингэн, тыа онхойугар үөскүүр куобах уоһугар сирэйинэн умса хоруйа түстэ. Кыһы-тыттан олоро биэрээт абатыгар: “Куобаһын ханна баар?” - диэн хаһыта-ан бытарытта. Кини хаһытыттан соһуйан сиэрэй өнгөөх кыыл талабы кэбийэ олорон ходьох гына түстэ. Оччолооһу көрөн баран Сэмэнчик оло-руо дуо, били танһаа сиигирбитин олох да умнан кэбистэ. Аттыгар сытар обургу маһы ылаат куобаһы охсон кууһуннарда. Куобах киниэхэ таптарыа дуо, биирдэ мэлис гынан хаалла. Сэмэнчик дьэ өйүн булан абатыгар куо-баһы аан бастаан көрбүт омуһугар: “Аһаа, аһаа! Куобах, куобах!!!” - диэн хаһытаата. Онуоһа аһата арбах биир өртүттэн:

- Сэмээн, үүр, үүр!

Танһаа биллэ сиигирбит Сэмэнчик тугу үүрүөй, куоппута ыраппыт куобах аны ситтэрбэт. Уол кыһытыттан арбаһы ортотунан кэһэн абаты-гар барда. Арай эмискэ саа тыаһа өрө хабылла түстэ, уол соһуйан сиргэ чоһчос гынна. Онтон саа тыаһыттан куттаммытыттан кыбыстан: “Аата Сардаанкаһа дылы куттаннаһын”, - дии санаата.

- Сэмээн, баар, баар! Кэлэ оһус.

Абатын санатын истээт уол ыксы-ыксы талаһтар быыстарынан сүүрдэ.

Аһата биир обургу куобаһы тутан үөрэн турара:

- Сэмэнчик маладьыас, эн үүрбэтэһин буоллар бу куобах куоппута ыра-ппыт буолоуо этэ. Хайа, ноһоо, ууга түстүң дуо?

- Аһаа, мин куобаһы чүп-чугастан көрдүм, талах кэбийэ олорор этэ, илиитин ууммут киһи тутан ылыах чугас этэ, - Сэмэнчик омуһугар өлбүт куобаһы харбаата.

Онтон танһаһын өнгөнөн көрдө, чаһчы биллэ сиигирбит.

- Оһом байанайдаах эбикин, тута кэлээт бултуйдубут, чэ, барыах. Чэй оргутуноһопут. Таарыйа танһаскын куурдуоһопут.

Сэмэнчик үөрүүтүттэн куобаһын сүгэн баран малларың уурбут сирдэ-ригэр сүүрэ былаастаах тийдэ.

Мас хомуһан, уот оттон чэйдии олорон уол хараһа куобаһтан араһпат.

- Аһаа, Маайыстаах эппиттэрэ, чаһчы булчут эрэ хааннаах киһиэхэ булт көстөр диэн, ол аата миэхэ булчут хаана баар дуо? - Сэмэнчик сылаас чэйин сыпсырыһа-сыпсырыһа ыйытар.

- Тыһый, аата эттэххин, эйиэхэ баар буолбатаһына кимиэхэ баар буолу-ой, эһэн Лэгэнтэй туох да ааттаах булчут этэ. Тыатааһыны кытта киирсэр киһи буоллаһа эбээт.

- Уу, тыатааһыны даа, оччо күүстээх эбит дуу?

- Дьэ күүс баар киһитэ этэ, эн кинини кырдыан мөлтөөбүтүн кэннэ

көрдөбүг дии. Уопсайа 10-ча тыатаабыны охторбут офонньор этэ.

- Оччобо, абаа, эн тыатаабы этин сизэбитин даа?
- Кэлин улаатан баран, обо эрдэспитинэ ийэбит көнүллээбэт этэ.
- Амтана куобах этиттэн атын буолуо ээ?
- Оо, улуу кыыл гиэнэ сыттыын атын бөбө буоллаба.

Сэмэнчик абата кэпсээбититтэн эрдийэн, булчут хааннаах киһи туттардыын атын буолла, куобабы ылан рюкзакка уган баайда, мотоцикл анныгар кистээтэ.

Сынньанан, тыын ылан баран абата:

- Билигин аны ити көлүччэни киирэн көрөрбүт дуу, бабар туох эмэ баара буолаарай.

- Көрөн-көрөн, - Сэмэнчик сааны ылан абатыгар уунна.

Күн уота күлүмүрдүү оонньоон күөл ньуурун сизэркилэбэ кубулуппунт. Сэмэнчик хараба саатан кыракый ытыстарынан сирэйин бүөлэннэ. Ону көрөн абата:

- Хайа, добоор, күн уотугтан куттаннын дуу, бачча булчут киһи айылбаны таптыыр бабайыта.

- Ээ, харахпар быһа киирэр, хата мин сөтүөлүөхпүн бабардым.

- Кэбис, билбэт уугар сатаммат уонна билигин сайын буолбатах.

- Чэ, киирэн куста көрүөх.

Абалаах уол көлүччүбэ үөмөн киирэн хомус быһыгар сыттылар.

Өрө үүммүт хойуу хомус Сэмэнчик сирэйин, муннун кычыгылатта, онтон кычыгыланан Сэмэнчик ытырдан тобо барда. Эмискэ хоп-хойуу хомус быһыттан үс көбөн көтөн тахсыбаттар дуо?

- Тобо бэрдэй, - диэт уол абата ытан кууһуннарда. Үстэ субуруччу ыппытыттан икки кус ууга “пал” гына түстүлэр.

Сэмэнчик үөрүүтүтэн ытыһын охсунна, ойон туран кустары ыла охсору өнүөлээтэ.

- Сэмээн, бэйи тохтоо, арааһа бэйэм киирэн ылар буоллум, эн ууга түһүөн.

- Чэ, абаа, киирэ орус, бабар, көтөн хаалыахтара, - Сэмэнчик бултуйбут омунугар абатын тардыалаата.

Абата сыгыннахтанан ууга киирдэ. Төһө да күһүөрү сайын буоллар уу барахсан тымныы буоллаба.

Оо, кэтэһэртэн ордук куһабан туох баар буолуой, Сэмэнчик абата хаһан харбаан тийэн кустары ылыар диэри көһүтэн турда.

Икки көбөнү туппутунан абата бу устан кэллэ:

- Обом чахчы да байанайдаах эбикиин, дьэ бүгүн дьоммут төһө эрэ үөрэллэр.

Абата таһаһын кэтэ туран уолун хайгыыр.

- Хайдах бултаабыптыгын Маайыстаах, Сардаанкаба кэпсиэм, ордук Сардаанка ымсыырыа, кини наар бултуу барсыан бабарар эрээри саа тыаһыттан куттанар ээ.

- Аныгыскы сырыыга Сардаанканы да илдьилиэ.

- Онно мин эмиэ кэлсиэм сөп?,- уол аны кэлэр сырыытын түргэн собустук үллэнэ охсор.

- Кэлбэккэбин, эн аны сотору бэйэн саанан ытар буолуон.

Ити тыллары истэн Сэмэнчик үөрүүтэ үрдэ суох буолла.

Дьэ, үөрэн-көтөн тыын ылаат, мотоциклларын собуоттаан, дьиэлэригэр айаннаатылар.

Сэмэнчик эдьийдэригэр хайдах кэпсиирин санаан мүчүк гынна.

Дьиэлэригэр тийбиттэригэр эдьийдэрэ сүүрэн кэлэн күрүөнү аһар түбүккэ түстүлэр. Ийэтэ утары тахсан уолун сыллаата:

- Хайа булчуттар, төһөлөстүгүт?

- Ийээ, мин барытын бэйэм кэпсиэм, - дии-дии Сэмэнчик мотоциклтан түстэ.

Эдьийдэрэ, ордук Сардаанка, ымсыырбыт харабын көрөн Сэмэнчик:

- Рюкзагы аһан көрүң,- диэн эмиэ балачча боччумнаах сирэйин ылым-мытын көрөн ийэлээх аҕата дэлби күлүстүлэр.

Сэмэнчик биир-биир булдун ороон эдьийдэригэр түнэгититэлээтэ. Сардаанкалаах Маайыс кустары, куобагы тутан көрө-көрө омун-төлөн бөбө буолбуттарынын көрөн ийэлэрэ:

- Хотуктаар, булдунан мэээнэ оонньооботтор, ити Сэмэнчик бастакы булда. Чэ, иһиккитин тардын, булчуттар ачыктаабыттара буолуо.

Кыргыттар: “Эн бар, мин бастаан эттим”, - дэсирэ-дэсирэ хаҥас диэки бардылар.

Сэмэнчик, бултаан астыммыт киһи быһыытынан, аҕатын саатын ылан тутан-хабан көрдө.

Онтон саамай дыһаллаах куолаһын ылынан эдьийдэригэр: “Чэ эрэ, кустары үргээн”, - диэн бирикээс биэрдэ. Онуоха Сардаанка быраатыгар чугаһаан:

- Аныгы сырыыга миигин илдьэ бараарын сөп?, - диэн албыннаспыт куолаһынан ыйытта.

- Көрүөхпүт, оччоҕо били 10 тиистээх кыраабыл миэнэ , - диэн Сэмэнчик эдьийин олуйда.

Сайынҥы нуурал киэһэ. Киэһэ аһылыктарын аһаат оҕолор халдыаһы энэргэ оонньоу сүүрдүлэр.

Билигин оҕолорго тийэн Сэмэнчик булдун туһунан кэпсиэ, онтон эмиэ орой-мэник оҕо сааска түһэн күннээҕи сырыытын аны кэлэр бужка диэри умнуо турдаҕа.

ТУОС ИЊИТ АРААҒА

1 ойуу. Уу баһар ыбаҕас.

5 ойуу. Саар ыбаҕас.

2 ойуу. Хаппахтаах мэллээ иһит.

4 ойуу. Биэ ыыр ыбаҕас.

3 ойуу. Сүктэр кыыс таҥаһын-сабын угар иһит.

6 ойуу. Мээрэй.

7 ойуу. Тууйас.

10 ойуу. Дьэдээнниир ыаҕас.

8 ойуу. Тымтай.

11 ойуу. Сүөгэй ыаҕаһа.

9 ойуу. Суорат ыаҕаһа.

12 ойуу. Быдараах.

13 ойуу. Томторук.

14 ойуу. Сылгы инитэ.

15 ойуу. Ынах ыыр ыафас.

16 ойуу. Чабычых

**Үлэ, тыыл бэтэрээнэ, туос иһити
тигиигэ норуот маастара - М.В.Петрова**

**Оһуордаах онгойук барахсан
Отонго, дьэдьэннэ үтүөкэн**

Петрова М.В. иккис уолун Николай дьыэ кэргэнин кытта.

Петрова М.В. оболорун, сизэннэрин кытары.

*Мандардаах бьдараах оџото
Малааһын кизргэлэ буолааччы*

*Сиздэрэй сиигинэн ситэрмилэн,
сахалыы охуорунан кизэргэтиллэн...*

Олох кистэлэнэ

- Нохоо, нохоо! Мин эйиэхэ хаста этэбин, мин үйэбин кылгатаары, олохпун алдытаары, мин муспут баайбын ити дьаданы ангала ийэлээх кыска сизтээри кырынабын дуо, эппиэттээ! - Анна Кимовна ааны күүскэ сабаат кизэн-куон сааланы ааһан уолугар, хоско оронугар сытар Эдикка тийдэ. Уол ийэтин ити хаһытыгар кыһаммата.

Бу Кустуровтар диэн нэһилиэк биир сэниэ ыаллара. Ийэлэрэ, Анна Кимовна нэһилиэк кылаабынай булгаахтара, аҕалара, Алексей Спиридонович - прораб. Эдик диэн кинилэр уоллара, XI кылааска үөрэнэр. Соботох күнгэ көрбүт көмүскэ тэнгээх кийи. Оҕо эрдэбиттэн наһыл, холку буолан үгүс түбүгү аҕалбакка улааппыта. Эдик чакчы, бэйэтэ да билэр, бу ааспыт сайынтан ыла майгыта олус уларыйда. Сайын ыһыах кэмигэр Эдик дофотторун кытта сылдьан кыргыттардыын билсибиттэрэ. Онно кини Руфина диэн кыһы олус сөбүлүү көрбүтэ. Кыыс таһаһа-саба олус боростуойа, арай бэйэтэ олус кэрэтин уол өйдөөн көрбүтэ. Сайын уол аҕатынаан оттуу сырыттахарына, аҕатын доборо нэһилиэк баһылыга тыраахтарынан ааһан иһэн тохтоон сээрэгээн ааспыта.

- Доҕоор, дьэ уолгун көлүйэн сордоотун аххан дуу? - дии-дии Гаврил Семенович айабын ата-ата күллэ.

- Хайа, доҕоор, оккун төһөлөөтүн? Туох сонун?

- Ээ, сонун да диэн... Бүгүн бу оппун сүгүн бүтэрбэккэ үлэбэр ыксаан иһэбин, кэргэним звоннаан, - диэн баран Гаврил Семенович радиотелефонун диэки ыйда.

Үлэбэр түргэнник кэлэ оҕус, атын нэһилиэктэн дьоннор көһөн кэллилэр, дыһайар үһүгүн, диэт трубкуны бырахта ээ.

- Бачча сай ортото эмиэ кимнээхпит көһөн күккүрөөн кэллэхтэрэй?

- Алексей Спиридонович мунаахсыһа-мунаахсыһа табаһын уматынна.

Дэ, ол күнтэн сабаламмыта. Кини сайын ыһаахха көрөн сөбүлэ-эбит кыһа Руфина ийэтинээн, икки быраатынаан көһөн кэлбиттэрэ. Эдик Руфиналаахха дьиэлэрин-уоттарын огостоллоругар улаханлык көмөлөспүтэ. Кыыс уолтан биир сыл балыс этэ. Оттоон бүтээт эрэ уол кыл-мүлчү аһаат, Руфинаба барара. Түүнүн, ардабы ардах диэбэккэ Руфиналытын хаамсаллара, кыска олус нарыннык сыһаннаһара. Ол эрээри сөбүлүүрүн олох эппэт этэ. Уол бэбэһээнги күнүн саныы-саныы Есенин хоһооннорун ааба олордобуна, хоһугар эмискэ ийэтэ киирэн кэллэ.

- Эдик, мин эйигин абабар этиэм. Ити кыһын көстөр дьүһүнэ эрэ! Эн бу күһүннээххэ урооккун ааба олороргун көрбөтүм. Эн үөрэххэ туттарсар санаалааххын дуо?

- Ийээ, эн Руфина туһунан наһаа куһабаннык саныыгын. Кини ийэтин Саргылаана Васильевнаны эн билэбин дуо, оччоҕо тоҕо ангала диигин?

- Хайа, бу уол аны ийэтин кытта этиһэр дуу? - Ийэтэ мөбүттэ-мөбүттэ куукунатыгар баран иһити-хомуоһу тыһаатта. Суох! Уол ийэтэ этэригэр кыһаммат. Киниэхэ билигин күн сырдыгыныны сыдыайар Руфина эрэ баар. Бүгүн эмиэ көрсүөхтэрэ. Уол онно хайаатар да таптыбырын эттэбинэ сатанар. Руфина үөрэнэн кэлээт дьиэтин-уотун хомуйан, аһын астаан баран бырааттарын уроогун аахтара олордобуна ийэтэ Саргы таһыттан киирдэ.

- Руфи, эн ити прораб уолунаан добордоһуоххуттан, миигин уол ийэтэ сүгүн хаамтарбат. Бүгүн килиэп ылан истэһпинэ, ийэлэрэ дьиэтин таһыгар көбүөр тэбии туран:

- Кыыскын таһыттан хатаар, уолбун сутуйбатын! - диэн хаһытаата. Ама да кыаммаппыт-түгэммэппит иһин, ама да кэлии буолбуппутун иһин туох атаҕастабылай?

- Ийээ, Эдик оннук буолбатах. Билэбин, ийэтэ куруук хатыйса сатыырын. Мин кырдык кинилэр уолларыгар тэнэ суохпун... Руфина харабыттан уу-хаар баһар.

- Уоскуй, Руфи, эн сүрэбин тугу этэринэн сырыт. Мин эйигин буйбаппын, мин буруйдаахпын... - дыахтар тугу эрэ этиэхчэ буолан истэбинэ кыһа:

- Суох, ийээ, бүтүөх...- диэн ийэтин буйан кэбиһэр.

Күһүнгү ыраас-чэбдик киэһэ Руфина уонна Эдик илии илиилэриттэн ылсыһан хааман иһэллэр.

-Руфина, эһиги бу дойдуга кэлбэтэххит буоллар мин олобум олус чункук буолуо эбит. Уол үгүһү-үгүһү этиэхтээбиттэн, ити биир этиини нэһиилэ этэн чэлчээбиттии өрө тыһынан кыыс диэки киэнг хара харахта-рынан көрдө.

- Билбэтим, сорох-сорохторго биһиги кэлиибит үчүгэйи аҕалбат быһыылаах.

- Эн ийэбин этэбин дуо? уол кыһы күйө тутан бэйэтигэр сыһыары тардан:

- Руфина, мин эйигин Руфи диэхпин син дуо?

- Син, кыыс уол диэки эйэбэстик көрдө.

- Руфи, иһит, мин эйигин олус күүскэ сөбүлүүбүн. Эн бааргыттан дьоллоохпун.

Кыыс харахтара хаһаангытааҕар да дьоллоохтук сыдыаайдылар

- Эдик, мин эмиэ...

Ол күнтэн, ол күһүнгү харанга, ол эрэн киһи өйүгэр хатанар чабылхай киэһэттэн ыла Руфиналаах Эдик ордук чугастыы буолбуттара.

Эдик ийэтэ кэлин син уоскуйбута. Бу уолум оскуолаҕа эрэ сылдьан баҕардар сөбүлүө. Үөрэххэ кириэ. Онно тийэн умнуо дии саныыра. Уол аҕата үгүһү эппэт этэ. Улаханлык буйусбата-хаайсыбата Анна Кимовнаны кыйахыыра.

Күн-дьыл элэнгээн ааһан испитэ. Уол оскуоланы бүтэрэр күнэ, оскуолаҕа бүтэһик күнэ этэ. Эдик таһаһын- сабын барытын ийэтэ кичэйэн бэлэмнээбитэ. Алексей Спиридонович эмиэ көстүүм кэтэн, үһүөн уазиктарыгар олорон оскуола диэки тэптэрэ турбуттара. Оскуола фойета шарынан киэргэтиллэн, эргэ истиэнэлэрэ сырдаабыкка дылы буолбуттар. Уһун кэтит, толору астаах остуол, киһини сэргэхситэр музыка. Эдик кылааһын оҕолорун кытта ситии-хотуу аттестатын ылан олох киэнг аартыгар үктэнэн эрэриттэн кини саҕа дьоллоох киһи суоҕа.

Остуол тула олорон аһылык кэмигэр уол эмискэ бу түүн куоракка үөрэх туттарса барыахтааһын өйдөөбүтэ. Кинини дьоно соруйан эрдэ ытталлара. Антах, убайын ааһа тийэн өйүн-төйүн буллун диэн.

Учууталлар, төрөппүттэр тыл этэр кэмнэригэр, айдаан, дьон сангатын быһыһар, уол остуолтан сангата-ингэтэ суох тахсан барбыта. Уол тахсан барбытын ким да өйдөөн көрбөтөҕө. Эдик билэр суолун устун сүүрэн испитэ. Кини Руфитынаан чаранҕа көрсүөхтээхтэр этэ дии. Уол ыраахтан чаранҕа чугаһаан иһэн көрбүтэ, Руфи кинини күүтэн турар эбит.

“Руфи! Күнүм-ыйым, хата баар эбиккин”, - дии санаат, уол сүүрүүтүн эбэн биэрдэ.

- Руфи, бырастыы гын, - уол сүүрэн кэлэн кыыһы кууһа түстэ.

- Эдик, уоскуй бастаан, - Кыыс чэмэличчи көрө-көрө, уол олус абылаан тириппитин көрөн күллэ.

- Руфи, мин бу түүн куораттыыбын. Аны атырдыах ыйыгар көрсөбүт...

- Тобо бачча эрдэлээтин?

- Дьонум... уол умса көрдө.

- Эдик, эн миигин үөрэххэ киирдэххинэ умнумаар, диэт кыыс сирэйэ итий гынна, хойуу кыламаннарынан умса көрдө.

- Руфи, эн билэбин дии, мин сүрэхпэр эн эрэ бааргын.

Сир-дойду өссө сырдаата, чуумпу үрүн түүнү ким үргүтөй... Омуннаах оҕочоос эдэр саас дуо? Биитэр килбик изиийлээх оҕо саас?! Эдэр нарын хатын аттыгар туран өр уурастылар. Эмискэ кыыс ытаата, оҕолуу ол эрэн симиктик.

- Эдик, эн миигин куһаҥан кыыс дии санаама, мин эйигин олус күүскэ таптыыбын... Бу үрүн түүнү бииргэ атаарыах... Иһийбит чуумпуу үргүтэн кыыс эппит тылларын хатын лабаалара сөрүүн тыалынан бигээн, оргуудук суугунастылар. Кыыс нарын-намчы кубалыы моойун, саннын уол омуннаахтык сыллаата-уураата. Бу сырдык ыраас үрүн түүн ки-нилэргэ эрэ анаммыттыы чуумпуран иһийэн турбута...

Түүн үөһүн саҕана оскуола таһыгар санга-ингэ кус-хаас тойугунуу иһиллэр.

- Уолбут Эдик суох дии, оҕолоор, хайдах, ама билбэккит? Эппэтэҕэ дуо?

Учууталлар эмиэ айманыы бөбө. Эдик суоҕа.

- Бу түүн куораттыахтаах ээ, хайдах буолбут уолуй? Эмиэ Руфинатыгар ини?

Сарсыарда. Үрүн күн баар бары баҕа санаалары толоруохтук сырдыктык күлүмнээн Руфина сырдык, кэрэ сирэйин имэрийэн ааста.

- Руфи, сэгээр, сарсыарда үүннэ, мин хойутаабыппын, - уол өссө да минньигэстик утуйа сытар кыыһы сэрэнэн оргууй уһугуннарда.

- Эдик, бачча түргэнник барабын дуо?

- Мин эйигин дьыэбэр атаарыым, атырдыах ыйыгар эмиэ манна көрсүөхпүт. Эн миигин күүтээр...

Уоллаах кыыс хаһан да арахсыа суохтуу сиеэттиһэн, дэриэбинэҕэ киирдилэр. Чуумпу уулусса устун арай биир массыына сүүрө сылдыар.

- Оо, Руфи, мин дьонум, арааһа миигин көрдүүллэр,

- Чэ, доҕоруом, этэнгэ айаннаа, үөрэххэ киир. Мин эйигин таптыыбын.

- Руфи, эн мин олобум кэрэ түгэнэ, кэрэ киһитэ буолабын, - уол кыыһы түргэнник уураат, чугаһаан иһэр массыынаҕа утары сүүрдэ.

Массыынаба ыбылы кыыһырбыт Анна Кимовна уонна Алексей Спиридонович бааллар этэ.

- Нохоо, хайа бу хантан, - диэн уол абата чаһытын көрө-көрө ыйытан эрдэбинэ ийэтэ:

- Ити кыыстыын сырыттын дуо? Банкеккар да сүгүн сылдыбатын. Билигин баран малгын хомун, баһылыгынан куораттыгы, түүнү быһа абаҥ эйигин көрдөөн куоракка диэри айанныыр кыаба суох.

Уол аат харата малын хомунан, абатын доборо кэлэн сигналлаабытыгар тахсан дьонун кытта бырастыылыһан, массыынаба олорунан кэбистэ. Анна Кимовна дэ уоскуйда.

“Хата этэннэ барда, ама бөөлүүн ити кыыстыын хоммото ини?” - санаатын санга таһааран:

- Доһоор, Өлүөсээ, уолбут ити кыыстыын хоммото ини?

- Хоннобуна да тугуй, умнуо. Уол оҕо буоллаба.

- Кэбис, уолбут аатын-суолун ыгтаары дуо?

Руфи дьэитигэр кынаттаах кэриэтэ сүүрэн кириэ. Бырааттара угуя сыталлара, ийэтэ эрдэ туран хоспоһун оттон ас астыы сылдыар.

- Руфи бу хантан кэлин?! Дьахтар кыыһын сүтүктээн аймаммыт куолаһынан ыйытта.

- Ийээ, мин Эдиктыын сырыттым.

- Оттон кини банкета этэ дии.

- Суох, онно толору сылдыбата.

- Оччоҕо?

- Кини миигинниин сырытта, Руфи дьоллоохтук ийэтин диэки көрдө. Онтон оргууй ийэтигэр чугаһаан,

- Ийээ, мин Эдиккэ...

Эмискэ ийэтин харабыттан аһыы харах уулаһа таммалыы сүүрдүлэр:

- Акаары кыыс... Руфи, оо, Руфи, - дии-дии, ийэтэ уйа-хайа суох ытаата.

- Ийээ, ытаама, Эдик миигин таптыыр, мин эмиз.

Саргы арыый уоскуйан баран кыыһыгар эттэ:

- Эдик, Эдик эн бииргэ төрөөбүт убайын...

Сырдыктык тыгар ийэ күн харанарарга дылы буолла...

- Ийээ, ийээ... Этиий кырдыгы!

- Кырдык, тоойуом. Ити Алексей Спиридонович мин бастакы тапталым. Миигин кэргэн ылыах буолта. Ылбатаба. Ити үөрэхтээх Анна Кимовнаны дьонноро күүстэринэн кэриэтэ биэрбиттэрэ. Оччолорго Анна Кимовна эмиз оҕо күүтэр этэ. Ити Эдиги.

- Оччоҕо... оччоҕо ити мин аҕам буолар дуо?

- Эн аҕаҥ.

- Ону билэр дуо?

- Билбэт. Ол эрэри кэргэнэ мин Алексей Спиридоновиһы таптырбын билэр этэ. Билэр этэ биһиги сылдыбыппытын.

- Оттон, оччоҕо мин тоҕо Эдиктан балыспыный?

- Билбэтим. Оскуолаҕа эрдэ кирибитэ буолуо...

- Эн бокуонньук аҕан, - эн иитимнһи аҕан...

- Ийээ, тоҕо эрдэ эппэтэххиний? Кыыс сирэйин саба туттаат, дьиэ диэки сүүрэ турда. Саргы хайаатар да Алексейга, Аннаҕа этиэх тустаах. Биир албас табыстаҕа ити. Аны иккис албас тахсыбатын туһугар.

Кыыс бэйэтигэр бигэ тылын бэриммитэ, аны Эдигы кытта көрсүбэт курдук.

Саргы эрэйдээх куттана саны-саны, киэн олбуордаах, улахан багдаллыбыт икки этээстээх дьиэҕэ чугаһаата. Бу Кустуровтар дьиэлэрэ этэ. Тэрээһэҕэ иһит тарда сылдыр Анна Кимовна Саргыны көрөөт дьэбин уһуйа түстэ.

- Туох наада?

- Дорооболорун, Анна Кимовна, мин эһиэхэ улахан наадаҕа кэлиим.

- Туохха ол?

- Алексей Спиридонович баар дуо?

- Баар, Өлүөсэ, кэл эрэ.

Алексей Спиридонович ыараханньык үктэнэн дьиэттэн табыста. Саргыны көрөөт, соһуйда, хата, онтукатын улаханньык биллэрбэтэ.

- Билэргит буолуо, эһиги уолгут мин кыыспынаан доҕордоһорун...

- Билэн, Анна Кимовна дьиксинэ саны турда.

- Алексей Спиридонович, кырдыгы этэр кэм кэллэ.

Дьахтар кыратык долгуйан ылла.

- Ол туох кырдыгын? - Алексей Спиридонович кубарыс гынна. Кэргэнэ уорбалаабытты Алексеей көрдө.

- Руфина, мин Руфинам, эһиги Эдиккит балта буолар, хайдах балыс буолбутун билбэтим, дьингинэн саасты этилэр...

Анна Кимовна бастаан өйдөөмүнэ дөйөн турда. Онтон Алексей диэки эмискэ эргиллэ түстэ.

- Кырдык дуо, - диэн санга иһиттэн тахсыа суохтук, бүтэнистик ыйытта.

- Ол кэмгэ Алексей эйигин кэргэн ылбыта. Эн эмиз оҕо күүтэр этиң, Саргы салгы сангара турда. Онтон бу бөөлүүн, кыһым миигиттэн тугу да кистээбэт, мин мээңэ доҕордоһоллоро буолуо дии санаан, буйсубат этим.

Алексей Спиридонович төрүт сангата суох киһи тылыттан өссө матта. Алексей Спиридонович ол аата оҕолоох эбит. Кыыс оҕолоох...

Отгон Эдик кинилэр иитимньи, Анна Кимовна өлбүт эдьиийин оҕото этэ. Алексейдаах бэйэлэрин оҕолоро төрөөт өлбүтэ, онон тулаайах хаалбыт Эдигы иитэ ылбыттара. Ол эрэри Эдикка кини иитиэйэх оҕо буоларын этэр сэрэхтээх. Эдик, этэргэ дылы, олус уйан дууһалаах уолчаан, дьоно бачча сааһыгар диэри кырдыгы эппэккэ кистии сылдыбыттартан хомойон араас буолуо диэн дьоно дыксинэллэрэ.

Билигин аны Саргы кырдыгы кэпсээбитин кэнниттэн Алексейдаах Анна икки ардыларыгар хаһан да таарыллыбатах кистэлэн, ол эрэн аһаҕас кэпсэтии, быһаарсыы үөскээбитэ. Алексей кирик-хорук туттан, көхсүн этитэн Саргыга:

- Чэ, сөп, салгыы бэйэбит быһаарсыахпыт.

- Дьэ, суох! - диэн өрө хаһыра түстэ, сангата суох турбут Анна Кимовна.

- Ити буоллабына, дьэ үһүөн быһаарсабыт!!!

- Манна быһаарсар туох да суох, оҕобун Руфинабын кимэхэ да сыбаабаппын, бэйэм иитэн улаатыннарбытым. Алексей Спиридонович эйигин кэргэн ылыан иннинэ билсэр этибит. Мин хат сылдьан соботох хаалан баран, туспа-туора дойдуга олохсуйбутум. Саргы арыый уйадыйан иһэн арыый тутунна. Анна тугу да сангарбата.

- Ол ырааппыт 20-тэн тахса сыл анараа өттүгэр төнүннэххэ, Анна оччолорго эдэркээн кыысчаан үөрэбин бүтэрэр сылыгар, дойдутугар кэлэ сылдьан, Алешалыын билсибитэ. Алеша дэриэбинэҕэ санга кэлбит уол, кыргыттарга үгүс сэнээриини ылбыта. Кини Аннушкалыын билсээт, хаста да мотоциклынан хатааһылатан, кыыс сүрэбин сүүйбүтэ. Бу кэмгэ Алеша, нэһилиэккэ олорор ыаньыксыт Сүөкүлэ кыһыһынаан Саргылыын эмиэ сылдыбыта. Кэлин Аннушка оҕо күүтэрин истээт, кыыс дьонноро саба түһэн холбоон кэбиспиттэрэ. Алеша бастаан утаа Аннушкатын соччо сөбүлээбэт курдук туттара. Куруук арыгы иһэн баран кэлэрэ. Саргытын буоллабына бэйэтин мөлтөбүттэн куоттарбыта. Куоттарыа дуо, Саргы эрэйдээҕи кыыс дьоно дэлби сангаран, сүгүн олорпотохторо. Аннушка оҕото табыллыбатаҕа. Кыыс онтон хараастан, аһаабат-сизэбэт буолбута, биллэ дьүдьэйбитэ. Дьэ, манна өйдөнөн Алёша кэргэнигэр кыһанар-мүһэнэр буолбута. Аннушка тастыг эдьиийэ Мирнэйгэ соботох олороро. Оҕолоноору тыына быстыбытыгар Аннушка дьоно уол оҕону дойдуларыгар илдэ кэлбиттэрэ. Аннушкалаах Алёша уол оҕо оҕо олус ыл-ларбыттара. Оҕо устунан кинилэргэ хаалбыта. Оҕону Эдик диэн ааттаабыттара.

Оччобуна Алексей оҕолоох эбит. Анна Кимовна иһигэр сөҕө санаата, тоҕо Саргы кэлэн оҕо күүтэбин дии-дии кинилэр олохторун аймаабатабын. Анна Кимовна да дьоно билбэт этилэрэ. Кинилэр санааларыгар Саргы холостуой кыыс, Алёша урут сылдыбыт кыһа, Аннушка-лаабы

араарых курдуга. Ол эээри оннук буолбатаҕа. Саргы суолтан туораабыта. Атын дойдуга олохсуйа ийэтинээн көспүттэрэ. Ол эээри Саргы ийэтин дьылбатын хатылыыр санаата суоҕа. Кини кыыһын Руфинаны илдэ ханна да көһөр санаата суох. Төрөөбүт дойдутугар олоруо, кыыһын үөрэтэриэ. Оттон Эдик бэйэтэ билиэ, инники олобун хайдах салгырын.

Анна Кимовналаах Саргыга Эдик иитиэх оҕо буоларын эппэтэхтэрэ. Онон Саргы эрэйдээх дыин кырдыгы билбэккэ, оҕом Руфи, бииргэ төрөөбүт убайын кытта сылдьахтаабыт диэн санаалаах дьиэлээбитэ. Ол киэһэттэн ыла Кустуровтар дьэ кэргэн иһигэр дьиппиэн сыһыан үөскээбитэ. Алексей санаата үксэ Саргыга уонна оҕотугар Руфига буолбута. Оттон Анна Кимовна дууһатыгар туох эрэ ситэ этиллибэтэх хом санаа, хаһан да быһаарыллыа суох олох сүдү мөккүөрэ инмитэ. Саргы оҕотугар барытын кэпсээбитэ. Руфи тугу да сангарар кыаҕа суох, өр ытыы сыппыта. Аан дойдуга соҕотох хаалбытты сананан, хаһан да ааспат сир ийэ атаҕастабылыгар түбэспит көтөрдүү, Руфи сүрүбэ олуһун аймаммыта, бэйэпиттэн бэйэтэ кэлэйбитэ, сиргэммитэ. Эдик да биллэ сылдьыбатаҕа. Дьөрү суруйбат да этэ.

Биллэн турар, Эдикка дьоно тугу да кэпсээбэтэхтэрэ.

Биир үтүө күн Руфига Эдиктан сурук кэлбитэ. Бу сурук элбэҕи эрэннэрэр, таптал, дьол тыы-нынан сыдыайар ис хоһоонноох этэ. Руфи сүрүбэр төһө да ыарахан буоллар, сурукка эппиэт-тээбитэ. “Эдик, хомойума, эн биһиги иккиэн сир ийэ сиэригэр баппат халын хара аныгылаахпыт. Кырдыгы төрөппүттэргиттэн бул. Руфи”. Бу суругу ааҕан баран Эдик тугу да өйдөөбөтөҕө.

Саҥа дьылга кэлэ сылдьан, дьонуттан баар кырдык ангарын эрэ билбитэ. Оттон, кырдыгы - кини Алексейдаах Анна оҕолоро буолбатаҕын билбэтэҕэ. Руфинаныны көрсө сорумматаҕа.

Эдик Руфины билигин да күүскэ таптыра, атыттары көрөр кыаҕа суоҕа. Ол да буоллар саҥа сыл аргыардаах туманын илдэ дьоллоох Дьокуускай куоракка үөрэнэ барбыта.

Күннэр-дьыллар ааһан испиттэрэ, Руфи оскуоланы бүтэрэн үрдүк үөрэххэ кирибитэ. Эдик сайынын да кэлбэккэ куоракка хаалбыта.

Оо, онтон саамай ыарахана, уустуга инники тыргыллар олох диэн ааттаах суол баар эбээт. Сир ийэ уйуо дуо олох кистэлэнгин, хаһан эмэ аһыллыа дуо икки эдэр сүрэххэ олох дыин кырдыга, биитэр эмиз албын баһыйан олох сүүрүгэ атын хайысханан барыа дуо?...

Олох эгэлгэтэ

Тыал... Күүстээх тыал. Түннүк ыстаабыннара онтон соһуйбуттуу дьэ эркинигэр саайыллаллар. Эдэр долохуна тостон хаалыахтыы тыал хайа диэки үрэр да ол диэки мускуллаахтыыр.

Руфина түннүккэ чугаһаата. Онтон намчы илиилэринэн штораны эрчимнээхтик сапта.

- Тоойуом, Руфи, хайа уолун кэлбэтэ ээ, - эмээхсин оһох ойбоһуттан өгөс гынан кыһын одууласта.

- Онтон оһолору кытта аргыстаһан кэлээри гынна ини.

Бу Руфина диэн эдэрчи дьахтар. Соботох уол оһолоох Сарыал диэн. Эбэлэрин Боккуойаны кытта олорбуттара ыраатта. Хаһан эрэ Руфина бэйэтэ туспа дьизэлэнэн, сүһүлэнэн-астанан олорбута. Кэргэнэ Сэргэй киномеханик идэлээх, куруук күлэ-үөрэ сылдыар, олус элэккэй киһи этэ. Руфина харабын симтэ. Ааспыт олоһо барыта көстөн кэллэ. Кинилэр Сергейдин оскуола эрдэхтэн добордоһоллоро. Кэлин кыыс ыанньык-сытынан үлэлии сырыттабына, Сергей киномеханик үөрэбин бүтэрэн, дойдутугар эргиллэн кэлбитэ. Кинилэр ол сыл холбоспуттара, иккис сылыгар уоллара Сарыал күн сириҥ көрбүтэ. Сергей олус дьоллоһо. Биир сыл үлэтигтэн уурайан оһотун оһолообута, Руфи үлэлиирэ. Оччолорго эһэлэрэ Сэмэн тыыннааба Боккуойалыын туспа олороллоро. Руфи уопсай хотонго ыанньыксыттыыра. Уоллара биэһигэр диэри олорбуттара. Оо, олохторо огдолуйар, кинилэр сырдык ньээкэлэрэ алдыанар быатыгар, барытыгар Руфина бэйэтэ буруйдааба.

Сергей үтүө кэргэн, амарах аба этэ.

Нэһилиэккэ эдэр ветеринар кэлбитэ, хата Руфига илии-атах буолан көмөлөһөн абыраабыта. Кэлин Сэргэйдин добордоһон букатын нэди-элэбэ хаста да ыалдыттыы кэлэрэ, күлэн-үөрэн чабылыннаабыт Дмитрий олус диэн сөбүлээбиттэрэ. Арыт киинэбэ бардахтарына уолларын Дмитрий көрө хаалара. Сэргэй эрэйдээх тугу да сэрэйээхтээбэккэ бүтэйдии Дмитрий доборун курдук эрэнэ санаан сылдыбыта.

Бу сарсыарда Руфи тугу да сангарбакка оһотун аһатан баран, үлэлээн хачыгырайар бэйэтэ оронго тийэн сыппыта, кэргэнигэр иһитин тардан аһаптатабыттан Сэргэй муодарбаан:

- Хайа, сэгээр, ыарыйдын дуу? - диэн ыйыппытыгар дьахтар түннэри хайыһан кэбиспитэ.

Руфи бүгүн хайаан да этиэхтээх. Өр тулуйар кыаба суох, таптала манньк кэлиэн билбитэ буоллар ама Сэргэйгэ тахсыа этэ дуо, арааһа суоһа буолуо, оһо эрдэхтэн добордоһон бэйэ-бэйэбэ үөрэммиттэрэ диэн таптат буолуо дуо?

Руфина бу күн кытаанах санааны ылынан Сергейгэ кэлэн арахсыах диең тыл көтөхпүтэ. Тоҕо итинник диэбитин билигин төһө да кэмсин-нэр, барыта аастаҕа.

Сергей Руфины оонньоон эттэ диең бастаан:

- Туох буоллун сэгээр, аньыы даҕаны, - диең баран күлэн кэбиспитэ. Онуоха Руфина:

- Сергей оҕо эйиэхэ хааллын, төһө да этэрбэр ыараханын иһин, кырдыгы харахха көрүөх. Мин ити ветеринар Дмитрий Ивановичы... диең этэн иһэн Руфи, Сергей олус тыйыс, кэлэйбит харахтарын көрөн тохтоон хаалбыта.

- Руфи! өйдөн, эйиэхэ мин баарбын, Сарыалчыкпыт! Ийэбин аҕабын санаа!!

- Суох, суох... - Руфи тугу да истэ барбакка, хоско сүүрэн киирбитэ. Оронго умса түһэн уйа-хайа суох ытаабыта. Сергей хоско киирэн хомуот таһыгар турбута уонна:

- Эн бу дьэйттэн, миигин, оҕобун быраҕан бардаххына, мин сатаан олох олорор кыабым суох. Эн ону билэбин. Ити быстах кылгас сыс-буор иэйиигэ... Эмискэ Руфи ытаабыт сирэйин-харабын сотто да барбакка Сергейгэ эргиллэн:

- Барыта бүтүтэ диибин буолбат дуо? - диең күүскэ сарылаабыта.

Ити кэмнэ ааны тонгсуйбуттара. Руфи сүүрэн тийэн ааны аспыта Димата турара.

- Хайа, Руфи эттинг дуо, хайа бу сирэйин? Ытаатын дуо? Эрин?

- Барытын эттим, Билигин малбын хомунуом... Хос иһигэр ыһыллар-тобуллар тыас иһиллэр. Сергей олус аймаммыт сирэйдээх хостон ойон тахсаат Дмитрийы көрөөт:

- Куһаҕан киһи эбиккин!!! Эйигин доборбут дии саныырбыт. Олохпун алдыаттын!

- Сергей, хомойуох иһин оннук.

Сотору кэминэн ити сурах кыракый нэһилиэги тилийэ көппүтэ. Бары Руфинаттан олус кэлэйбиттэрэ. Сергей уолбун илдьэ атын сиргэ көһөн барабын диир сурабын истэн, кыыс дьоно Сарыалчыгы биэрбэтэхтэрэ. Онон оҕо эбэ, эһээ, оҕото буолан хаалбыта. Сергей куоракка көһөн барбыта. Оо, төһөлөөх кини кэлэйбитэй Руфинаттан. Онтон Руфина дьоло уһаабатаҕа. Дмитрий биир сыл курдук олорон баран, арахсан барбыта. Онон Руфина дьонугар, оҕотугар төннүбүтэ. Төһө да сааттар, кыбыһыннар, кэмсиннэр, барыта төннүбэт этэ. Сарыал ол курдук ахсыс кылааска табыста. Аҕатын көрбөтөҕө аҕыс сыл буолла. Аҕата урут суруйар, кэһии энгин ыттар этэ. Руфи кэлин Сергей туһунан элбэби истэр этэ. Сергей кэтэхтэн үрдүк үөрэби бүтэрэн үчүгэй үлэлэммит, дьэилэммит диэн. Руфи барытын кэлин өйдөөбүтэ, Сергейтэн ураты кими да таптаабатах эбит. Арай билигин Сергей кэлин, таптыбын диэтин, оо, оччоҕо барыта көнүө, тупсуо этэ дуо? Ону ким да билбэт. Ити курдук Руфи ааспыт олох туманыгар мунан, санаа-оноо кытылыгар тийэн турдыбына ийэтэ:

- Күүлэ аана тыаһаата, уолун кэллэ дуу?

Дьахтар утары табыста. Аан аһыллаатын кытта уола Сарыал киирэн кэллэ.

- Хайа, тоойуом, тоҕо хойутаатын? Үнкүүгүт бачча хойут бүтэр буолла дуо?

- Ыйытыма! Барыта эйигиттэн...

Дьахтар уолуттан хаһан да хабыс тылы истибэтэх буолан мах бэрдэрэн соһуйан хаалла.

- Туох даа?

- Суох...- уол хонугар ааһа турда. Эмээхсин өйдөөмүнэ, биитэр иһигэр үлүһүйэн онно соччо кыһаммата. Дьахтар уолун батыһан хоско киирдэ.

- Туох буолла, Сарыал? Охсустугут дуо? Кимниин тапсыбатын?

- Мин аҕам миигин хаалларан барбытыгар эн буруйдаах үһүгүн буолбат дуо?!

Уол хаһан даһаны ийэтиттэн аҕатын туһунан, кинилэр тоҕо арахсыбыттарын ыйыппат этэ. Дьахтар тугу да сангарар кыаҕа суоҕа. Арай:

Таһырдыа атах тыаһа иһиллэр, күүлэ аана тыаһыыр да ахсынны аан туманын бүрүммүтүнэн Сарыал дьиэбэ биирдэ баар буола түһэр.

- Оо, оҕом кэллэ, - Руфина уолугар саба түһэн сонун суумкатын устар түбүгэр түһэр. Эбэлэрэ Боккуойа дьэ төбөтүн өндөтөн көрөөт, сиэнигэр алтахтаан кэлэн:

- Хайа, хайа тоойуом, хайастын?

Уол киэнг ыраас харахтарынан ийэлээх эбээтин диэки көрөн турар. Онуоха ийэтэ:

- Хайа?

- Бастаатым, ийээ, бастаатым.

- Тыый, оҕом барахсан, ол да иһин сэрэйбитим, - дии-дии Боккуойа бокуойа суох Сарыалы сыллаан барар, ийэтэ долгуйан сүрэбин туттан баран турар.

- Ити аҕатын курдук математикаҕа дьобурдаах, Сергей курдук...

Грамотаны илииттэн илиигэ илдэ сылдьан көрөллөр, хат-хат аабаллар. Күө-дьаа киэһэнгилэрин аһы олордохторуна Сарыал:

- Аны өссө куоракка республиканскайга барар үһүбүн.

Куорат диэн тылы истэн Руфина ах барда. Онуоха Боккуойа:

- Тоом, ол хаһан?

- Аны икки нэдиэлэнэн. Мин буоллабына бэргэхэм эргэрэн бүппүт, диэн баран Сарыал аһыгар төнгөйдө. Ийэлээх эбэ сирэй сирэйдэрин эрэ көрсөн кэбистилэр. Сарсыныгар эмээхсин хоппотуттан хас да андаатар тириитин ороото. Хата, бэлэм имитиллибит эбит диэн иһигэр үөрэ санаата.

- Чахчы оҕом бэргэхэтэ эргэйн элэйн да бүттэ ээ. Ол хаһаангы эрэ куруолук бэргэхэ нэбирэн бөбө буоллаҕа, дии-дии сиэнигэр бэргэхэ тигэр түбүгэр түстэ.

Икки нэдиэлэ элэстэнэн олус түргэнник ааспыттара. Уол барара бу тийэн кэлбитэ. Ийэтэ уолун малын хаалыы-хаалыы:

- Учууталгыттан арабымаар. Онно ыалга хоноргор малгын- салгын көрүнээр, ыһыллымаар.

Сарыал сангата суох кинигэлэрин бэрийэ олорбута. Билигин Сарыал санга бэргэхэлээх. Уол кэтэн көрө-көрө астынан, аны эргэ бэргэхэтин таһырдыа-иһирдэ кэтэр буолбута.

Руфина, бэйэтэ да билбэтинэн, иһигэр олус долгуйара, туохтан эрэ айманара. Сарыал куораттаабыта. Үс хонугунан кэлиэхтээх.

Сарыал куоракка тийэн учууталынаан бастаан түһэр ыалларыгар тийбиттэрэ. Уол ол киэһэни быһа аахпыта, дьарыктаммыта. Сарсыныгар

эрдэ туран учууталынаан Галина Семеновналыын Пушкин аатынан библиотекаға тийибитгэрэ. Олимпиада манна буолуохтааға. Сарыал атын улуус оболорун кытта билсибитэ, добордоспута. Олимпиадаға бэриллибит сорудахтарын оноро охсон тахсыбытыгар учуутала:

- Хайа, бачча түргэнник бүтэ обустун дуо? Чэ, кэл, Туймаада маҕаһынгга тахсыахха, киэһэ ыалбытыгар туга да суох барыахпыт дуо. Сарыал сангата суох сөбүлэһэн учууталын кытта тахсыбыттара. Бу кылгас түгэн уол олобор үгүс санганы киллэрбитэ уонна уларыппыта. Учуутала маҕаһынгга киирээт Сарыалга:

- Манна тур, - диэн баран, корзина ылаат баран хаалбыта. Сарыал учууталын кэтэһэ түннүк таһыгар турдагына, арай кинини биир киһи бэркэ диэн сыныйа одуулаһа турара. Сарыал бу киһини ханна эрэ, хаһан эрэ көрбүтүн өйдүү-саныы турдагына, одууласпыт киһи уолга супту хааман кэлбитэ уонна:

- Сарыал, Сарыалгын дуо? - Билбэт киһитэ уол аатын хантан билэрбитэн соһуйан:

- Мин ааппын хантан билэбит?- уол соһуйан ыйыппытын бэйэтэ да билбэккэ хаалбыта.

- Эн эбиккин дуу, оҕом, ама аҕабын билбэтин дуу? - Уол нуорка бэргэһэлээх мааны таҕастаах киһи сирэйигэр аҕатын Сергейи дьэ билбитэ. Урукку хаалбыт хаартыскаға баар сирэйгэ майгынныыр этэ.

- Паапаҕын даа?

- Мин, мин, Сарыалчык!!!

Сергей Геннадьевич уолун ыга да ыга кууһа түспүтэ. Омуннаахтык сыллаабыта. Сарыал аҕатын күүстээх илиилэриттэн босхолонон, аҕата аттыгар баарыттан эрэх- турах туттан туохха киирэ сылдыарын кэлсээбитэ. Аҕата олус астыммыга, хайҕаабыта. Өр көрсүспэтэх аҕалаах оҕо сүрэхтэрэ үөрүүнэн туолбута. Сэргэй дьэ уоскуйан баран:

- Сарыал, бу кими күүтэн турдун?

- Учууталбын,

- Ханна хонобун?

- Онно

- Миигин кытта барсыан дуо?

- Барсабын, - уол аҕатыгар барарыттан бастаан олус үөрбүтэ, онтон хаһан эрэ ийэтэ: "Баҕар, ыал буолбута буолуо», диэн эппит тылларын санаан чочумча сангата суох турбутугар аҕата:

- Туох буоллун, Сарыал? Барсымаары гынабын дуо?

- Суох, барсабын.

- Чэ, оччоҕо барыах. Автобуспутун аны куотгарыахпыт.

Сарыал ити курдук учууталыгар эппэккэ, аҕатын көрсүбүт омунугар тахсан бара турбута. Галина Семеновна уолу сүтүктээн киэһэ дьонугар

аймана олоодоуна хата Сарыал албаһын өйдөөн телефоннуур. Абабар баарбын диэн этэр. Галина соһуйан эрэ хаалар. Сарыал аҕата Сергей Геннадьевич икки хостоох квартиралаах, дьиэтэ толору мал-сал, ол эрээри олус чунгук этэ. Аҕата үчүгэй хамнастаах инженер буолбут. “Сарыал үөрэххэ киридэххинэ манна кэлээр” - диэн ыңгырар. Аҕата тобо соботох олодорун ыйытаары гынан баран толлон ыйыппата. Онтон аҕата ийэтин Руфина туһунан ыйыппатабын иһин, ыксаан бэйэтэ кэпсиир. Сергей саҕата суох тэриэлкэлэргэ аһын кутар. Сарсыныгар Сарыалы аҕата ыалыгар илдьэн биеэрэр. Сарыал олимпиада түмүгүнэн үһүс миестэ буолан көтүүбүн кыната суох этэ. Аҕата уолугар сабыс-саҕа рюкзак-сумка ылан бэлэхтиир. Сарыал аҕатынаан быраһаайдаһан, учууталынаан ырыынак кэрийэ бараллар. Ол кэмнэ аҕата Сергей Геннадьевич сүрүбэ эмискэ туғу эрэ суохтаабытын, сүтэрбитин билэн олус долгуйбута, аймаммыта. Кини оҕотугар, чыычаабар көрсөр түгэнигэр олус элбэҕи этиэхтээбэ. Ол эрээри итинник көрсүөм дии санаабатах буолан үгүһү эппэккэ хаалбыт. Ол аата Руфина кэргэн тахсыбатах, баҕар, миигин кэтэхэрэ буолаарай диэн кистэлэн санаа Сергей сүрүбин үүйэ туппута. Кини куруук оҕотун аттыгар баар буолуон баҕарбыта.

Сарыал дьонугар үтүө сонуннаах, элбэх кэһиилээх эргиллибитэ. Уол ыһа-тобо барытын кэпсээбитэ. Ийэтэ саҕата суох истэн олорбута. Сарыал ол күн хаста да “Мин паапабын олус да таптыыр эбиппин”, - диэн сангарбытын ийэтэ истибэтэбэ буола-буола дьизэ-уот хомуйа сылдьыбыта. Сарыал чахчы дьоллообо, кини аҕата инженер, үчүгэй дьизэлээх-уоттаах, олус өйдөөх, оччоҕо тобо паапа кэргэн ылбатаҕа буолуой? Бу кыһын устата аҕалаах уол суруйсубуттара. Руфи онно соччо кыһаммат курдук тутта сатыра. Ол аата Сергей оҕотугар кыһаллар, оҕотун саныыр эбит. Өскө оҕотун туһунан саныыр буоллабына, мин туспунан саатар бэрт кылгастык санаан аһарар ини, диэн Руфи бэйэтин бэйэтэ уоскутунара. Чахчы, Сергей Руфинаны саныра, арай Руфи барбатаҕа буоллар төһө эрэ бэркэ олохторо салаллыа этэй? Ону баара... Баҕар, Одун хаан он оһуута, Дьылба хаан ыһааҕа буолуо...

Ыйдар хонуктар ааһан испиттэрэ. Дэриэбинэбэ саҕа балыһа тутуллар буолбута. Нэһилиэк дьахталлара бары мас сыһын ыраастааһынҥа үлэлээбиттэрэ. Руфи улуус киинигэр көрдөрөн тахсан субуотунньукка хойутаан кэлбитэ. Арай иһиттэҕинэ дьахталлар биир кэм “Ээ, бэйэбит уолбут” - дэһэллэрэ”. Руфи өйдөөмүнэ: “Кими этэбит?” - диэн ыйыппытыгар, арыый саастаах Сибизтэ:

- Хайдах кими, онтон эн быраҕан барбыт эргин Сергейи этэбин, - диэн

баран күлэн кэбиспитэ. Руфина эмискэ тымныы уунан саба ыстарбытты ах барбыта. Онуоха хонтуора хотуна Елизавета Васильевна дьахтары аһынан:

- Руфина, хонтуорабын баран сууйбаккын ээ, - диэбитигэр дьахтар эрэйдээх сөбүлэспиттии хонтуора диэки хаампыта.

Ким билиэй, Руфина төһөлөөх санаарбыгырын, бу олорбутун тухары ол биир албаһыттан төһөлөөх саатарын, кэмсинэрин ким да билбэт.

Руфина хонтуораба киирэн, биедэрэтин, швабратын тутан баран түгэх хоско ааһан истэбинэ, эмискэ ким эрэ күүстээх илиитинэн дьахтар саннын таарыйбыта. Руфина соһуйан эргиллэ түспүтэ, Сергей турар эбит. Икки өр көрсүспэтэх харахтар көрсүһэ түспүттэрэ. Руфи кыбыстан түгэх хоско ааһаары гынан эрдэбинэ Сергей урут таптаан ааттырыныны:

- Руфи, - диэбитэ. Ити биир тыл олус элбэби этэрэ уонна эрэннэрэрэ.

- Сергей, - дьахтар өр ааттаабатах аатын ааттаабыта. Бу харахтар куруук кырдыгы кэпсишлэр, кинилэр куруук биирдэр...

Өтөх төһүргэстээх

- Оҕом сыһа, аҕан мас киллэрбитэ буолуо, оһоххун оттубаккын ээ.

Катюша ийэтэ ыалдыбытыгар улаханлык кыһаммата, биитэр соччо итэбэйбэтэ, сангата суох олорто. Ийэтэ сонньуйан эрэ кэбистэ. Кыыс телевизор холбоон баран, ону көрө олортобуна, Сөдүөрэ эмээхсин ки-ирдэ.

- Хайа дорооболорун!

- Дорообо, - хос түгэбиттэн санга иһилиннэ.

- Хайа, Натааһа, ыарыйдын дуу? Ычча, дьиэбит тымныытын. Хайа, бу кыыс баар эрээри, оһобун оттубатах дуу, ийэтэ ыалдыа сыттабына... - Сөдүөрэ Катюну көрөн сангарда.

- Кыайан оттубат ээ, - Натааһа аат эрэ харата эппиэттэтэ. Сөдүөрэ тырынгка тыыран оһобу отунна. Чэй оргута уурда уонна:

- Бырааска көрдөрдүг дуо?

- Барар кыах суох. Оһобун да аһаппакка сытабын.

- Тыый, Натааһа, бачча кыыс бэйэтэ да тардынан аһа эбит!

Катюша куһаҕан харабынан Сөдүөрэ диэки көрдө уонна:

- Мин үөрэнэн кэллим буотта.

Сөдүөрэ мах бэрдэрэн сангарбата. Натааһаба ону-маны сэхэргээбитэ буолла уонна тахсан барда.

- Чыгычаах уокка күөстэ уур. Бэйэм туран көрүөм. Аҕан сотору кэлиэ

дид, аһа суох көрсүөхпүт дуо?

- Турар буоллахына уур ээ, уроук ааҕабын.

Натаһа нэһиилэ оронуттан турда. Сирэйэ-хараҕа өһөн, баттаҕа сах-сайан, нэһиилэ куукунаҕа кэллэ.

- Кэл, тоойуом, аһаа, - оҕотугар ас тарта.

- Аһаабардын, топпун.

- Чыычаах, чэ кэлэн аһаа, - ийэтэ көрдөһөрдүү сымнаҕас харахтарынан кыһын диэки көрдө. Кыыс атаахтаан хааман кэлэн: Наһаа үчүгэй мультигы көрдөртүн, - диэтэ.

Натаһа чэй кутаары чаанньыгы ылан иһэн, мүччү тутта да, эмискэ охтон түстэ. Киһи эрэ буоллар, Катюша ону көрөн хаһыра түһээт, ийэтигэр сүүрэн кэлэн саба түстэ. - Ийээ, ийээ, туох буоллун?

- Бырааһы, чыычаах бырааһы...

Ийэтэ ситэ эпэккэ, кыһын кууһан испит илиитэ налыс гынна. Катя нэһиилэ сонун кэтээт, балыһаҕа сүүрдэ. Аара суолга аҕатын көрсө түстэ.

- Хайа, чыычаах, бу ханна сүүрдүн? Бэргэнэн?

- Аҕаа, аҕаа...

- Туох буолла, Катюша?

- Ийэбит, ийэм...- Кыыс бөтүөхтүү – бөтүөхтүү, афатын иннигэр ытыгы турда.

- Тоойуом , ийэбит хайаата?- Баһылай өйдөөбөккө эбии ыйытта.

- Охтон түстэ...

- Тый, чыычаах, мин балыыһаҥа сүүрдүм.Эн ийэбэр бар, аны тымныйабын.

Ийэлэрин балыыһаҥа илпиттэрэ да, Натааһа эрэйдээх онтон өрүттүбэтэбэ.

Абалаах кыыс ийэлэрин эмискэ күн сириттэн сүтэрбиттэрэ. Дьиз иһэ биллэ иччитэхсийбитэ. Баһылай хаһан да арыгыны испэт бэйэтэ үс күнү супту аһы утахха умсубута. Катюша туох да көрүүтэ-харайыыта суох мээнэ сылдыбыта. Онтон афата дьэ нэһиилэ өйдөнөн, дьизтин-уотун өрө тардан офотугар болфототун уурбута. Дьэ, ити курдук икки сыл өйөһөн-убаһан олорубуттара. Кыыс үөрэбэр олус кыһаллара. Афата Катюшаны ийэтин суохтатымаары, уруккутун курдук атаахтатара. Катя өссө ордук атаахтыыра, ытыыра. Афата ону көрө-көрө офотун аһынан устунан бэйэтэ уйадыһан барара. Ардыгар ийэлэрин хаартыскатын көрөн олонорон, дьыбаанҥа көтөхсөн олонорон ытаһаллара.

Эмиэ кыһын этэ.

Катюша үөрэбиттэн дьизитигэр кэлэн, афатын күүтэ олорубута. Дьиз тымныйан, кыыс тонгон, хаттык танас кэтэн баран, афатын кэтэһэн түннүктэн түннүккэ түһэн маньы сылдыбыта. Арай эмискэ дьиз аана аһыллатын кытта, мафанын харабыла Серафим бэкээринэ үлэһитин уолу кытта киирэн кэлбиттэрэ.

- Катюша, дьэ эрдий...

Ити сананы истэн кыыс этэ бүтүннүү тымныйа түспүтэ, онтон:

- Афам, афам ханнаһый?- диэн ботугуруу былаастаан ыйыппыта.

- Катю, афам сүрэбинэн... балыыһаҥа.

Ол түүн кыыс аны софотобун балыыһаҥа барбыта. Афата Баһылай эрэйдээх кэргэнэ өлүбүттэн, бэйэтэ да мөлтөх доруобуйалаах киһи, сүрэбинэн чаастатык ыалдьар буолбута. Афата кыһын көрөн:

- Чыычаах, бэттэх кэл. Арааһа өрүттүбэттии офуннабым буолуо. Офобун софотох хаалларарбын санаатахпына дууһам ыалдьар.

- Оттон эн хаалларыма ээ,- Катюша ытаары сыһыһар.

- Ии, офом... Дьонгор-сэргэбэр үчүгэйдик сыһыаннас, аны кимнээх буолан, кимгэр атаахтыанһый? Манна биир да аймаһын суох. Онон ыаллы нэһилиэккэ дьээдьэбэр Баасафа бараар,- афата кэриэһин этэ тыына сыппыта. Кыысчаан афатыгар саба түһэн уйа-хайа суох ытыгы олорубута.

Ый кэрингэ ааста, афата өлүбүттэн. Кыыс ыаллы нэһилиэккэ афатын быраатын аах олоорор, туора ыал аата туора ыал. Кинини онно ким да ата-

ахтапат этэ. Кыыс аан бастаан манна хабыс тылы истибитэ, тымныы сыһыаны билбитэ, күнү быһа оёо көрөрө, дьиэбэ илии-атах үлэтин толороро, түүннэри ытаан маган-мааны Катюша биллэ дьүдэйбитэ. Түөрт сыл устата эрэи энгэринэн көрбүтэ. Оскуоланы бүтэрбитигэр дьоно аны үөрэххэ ытымаары туорайдыспытара, биір да харчыны биірбэтэхтэрэ. Оттон абата хайаан да үөрэнээр диэн кэриэһин эппитэ. Бу кэриэһи кыыс хайаан да толоруохтааба.

үөрэххэ барар буоллаххына, аны манна эргиллимэ” диэн санһаа обургу умайыктаммыта. Кыыс дьолугар абатын доһоро учуутал киһи көмөлөспүтэ. Катя харчыланан куоракка киірбитэ, экзаменнары этэнгэ туттаран үөрэххэ киірэр дьолу билбитэ.

Катя үөрэнэр сылларыгар олох ыараханын билбитэ, олус элбэххэ үөрэммитэ. Оо, киһи кэмсинэр да этэ, дьоно тыыннаахтарына атаахтаан төһөлөөх киһилэри сордообута буолуой?

...Катя үөрэбин бүтэрэн, ыал буолан, төрөөбүт-үөскээбит түөлбэтигэр, дьиэтигэр кэлэн турар.

Кыыс харабыттан аһы харах уула тахсан тохтоло суох иэдэһинэн сүүрдүлэр.

Эмискэ күүлэ аана тыһаата, кыыс эргиллэн көрбүтэ – сэрэммиттии үктэнэн биір кырдыбаас баһайы эмээхсин киірде. Кыыс өйдөөн көрбүтэ Сөдүөрэ эмээхсин эбит. Биллэ кырдыбыт.

- Хайа, оёом Катюша улаатан, киһи-хара буолан төрөөбүт ньээкэ уйатын көрө кэлбит дуу?

- Сөдүөрээ, Сөдүөрээ, мин хаһан даһаны ...- Кыыс бөтө бэрдэрэн кыһан санарбата. Санна ыгданһаан санһа таһааран ытаан барда:

- Тоойуом, ытаама. өйдөөбүтүң үчүгэй. Чэ кэл, чыгычаах, миэхэ тахсан чээйдиэх.

Кыыс харабын уутун былаатын уһугунан сотто-сотто эмээхсини баһыһан дьиэттэн таһыста. Дьиэтин айаһар абатынаан үүннэрбит титтэрин таһыгар эргэ да эргэ туос ыһайа сытарың көрө биірде. Ыһайа олус эргэрэн, онон-манан быһыта баран, иэдэйбит көрүңнээх.

- Мин ыһайам, ийэм тикпит ыһайата! - диэн хаһытыгы түстэ Катя.

- Качуу...- Эмээхсин аралдыһаары ғынан баран тохтоото уонна бэйэтэ тугу эрэ санаан, хамсатын таһааран, буруолаан бургучута олордо.

Абатынаан үүннэрбит тииттэрин лабааларың сөрүүн тыал орғууй биһиір. “Катюшаа, Катю-ю, биһиги куруук биіргэбит” диірдии далбаата-та, суугунуу, илинтэн ил салғыныһан сайа охсо турбуттара. Көй бараан дыкти киэһэ... Кыыс ыһайатын тутан өр таалан турбута.

Тэпсимэ ыраас тапталы

Хаар түһэн сир-дойду туртайан, кыһын чугаһаан эрэрин бэлиэтэ, эбэтэр кэлбитин сибикитэ – таһырдыа тымныйан киһи тахсыан да бабарбат кэмэ. Мин сылаастык оттуллубут дьиэм иһигэр остуолга сурук суруйа олон, таһыттан киирбит ыалбыт эмээхсин кэпсээнин истэн, сурукпун тохтогон, болбойон кулгаах-харах буола олордум. Эмээхсин тииһэ суох айабынан сымнабастык сангаран, ааспытын ахтан-санаан сонньуйан олорто.

Бүөккэ оскуоланы бүтэрэн баран, үөрэххэ барбакка төрөөбүт дэриэбинэтигэр хаалбыта. Үөрэммэккэ түөрт истиэнэбэ хаайтаран олорор саға куһаҥан эдэр киһиэхэ туох да суоҕа буолуо. Оо, оскуолатаагы сыллара олус да кэрэ эбиттэр. Бүөккэ ол оҕо саас чаҕылхай күннэрин олус да ахтар, суохтуур.

Кини хонугар үгүстүк олон уруһуйдуурун ордорор. Ким эмэ мэхэйдиирин сөбүлээбэт. Ол да буоллар ийэтэ куруук: “Тоойуом, үүт иһиэн дуо?” эбэтэр “Аччыктаабытын буолаарай?” – диэн уолун аралдьытар идэлээх. Оччобуна Бүөккэ: “Баҕар Аанчык иһиэ” – диэн, хайыһан көрбөккө олон, балтын диэки ыйар. Онуоха аны балта арахсыбакка муннааччы.

Бу да күн кини Бүөккэни таах хаалларбата. Кэнниттэн эмискэ кэлэн соһутта. Бүөккэ ойон турда уонна: “Акаары!” – диэбиттии кынчарыйан кэбистэ.

- Кынчарыйыма, өмүрэх эмээхсингэ дылы буолангың. Итинник буолаххына хайа кыыс эн диэки көрүөбэй?

- Көрбөтүннэр, бар, мэхэйдээмэ! – диэтэ Бүөккэ кыһырыбытты.

Аанчык хостон түргэнник элэстэнэн табыста.

- Ийээ, Бүөккэ хайаабыт эрэ.

- Ол хайаата? – диэн ийэтэ ас асты сылдьан ыйытта.

- Ээ, суох. – Аанчык, Бүөккэ кытаран хаалбытын көрөн, ыгыста- ыгыста күллэ.

Кыс ортото да чугаһаата. Бүөккэ үлэлээбэккэ, үөрэммэккэ олороруттан санаата ооньуур, сааһа уон сэттэтэ эрэ. Балта Аанчык онуска үөрэнэр. Сыты- хотуу, кэлбит-барбыт кыыс. Өссө Кизэсэ диэн убайдаах. Оскуолаҕа тырахтарыстыыр. Аҕалара кыра эрдэхтэринэ быраҕан барбыт.

Аанчык, иһигэр кинигинэйэн ыллы-ыллы, иистэнэр, быысапкалыыр. Ийэтинээн түгү эрэ кэпсэтэллэр.

Киһэ убайдара кэлэн бары күө-дьаа буолан остуолга олоролор. Кизэсэ кэпсиир:

- Басытаатал Тамара улаханлык ылдыбыт.

Ийэлэрэ соһуйда:

- Тый, ол хайдах буолтуй?
- Ким билэр, куоракка илдьибиттэр.
- Оччоҕо, кинини ким солбуйарый, бачча кыс ортото?
- Сураҕа эдэр кыыс кэлэр үһү. Сэбиэт көрдөһөн дуу, дьаһайан дуу, аҕалтарар курдук. Детсад үлэлээбэккэ туруо дуо?
- Аата кимий, ол хантан кэлэр үһүнүй?- Аанчык быһа түһэн ыйытта.
- Ону мин хантан билиэмий? Аһаа, аһын сойуо, - диэтэ Киэсэ уонна аһыгар төнгөйдө.

Хонуктар аһан истилэр. Бүөккэ дьиз ис-тас үлэтин үлэлиир. Аанчык оскуолаҕа барар.

Киэсэ эдэр бэтэринээр кыыһы кэргэн ылар үһү диэн сурах дэриэбинэ иһин толордо. Ол бэтэринээр Ольга уонна баспытаатал кыыс иккиэн уопсайга олоролор эбит. Киэсэ хаһан, ханна билсибитин ким да билбэт. Киэсэ дьоно соһуйан эрэ хаалбыттара. Сотору Киэсэ Ольгатын аҕалан, дьонугар билиһиннэрдэ. Эһэйбэс, үчүгэй баһайы ис-киирбэх дьүһүннээх, үһүн синньигэс кыыс Киэсэ дьонугар тута сөбүлэттэ. Урууларын кулун тутар бүтүүтүгэр диэн болдьуулар. Ольга, ыал сөбөтох оҕото, дьоно атын улуска ытымаары гыммыттарын үлэтэ суох олорумаары кэлбит эбит.

Ахсынньы отут биирис күнэ. Кулуупка киһи бөҕө. Аанчык: “Улахан кылаастары сырытыннараллар”, - диэн ийэтигэр, таһас тиктэрэн элэ-

стэмгэтэ эрэ баар. Киэсэ Ольгатыгар барбыта. Киэһэ иддэ кэлиэх буолта. Ийэлэрэ Галина ас астаан солото суох сылдьар. Бүөккэ кулуупка барымаары оһох аттыгар олордобуна ийэтэ эттэ:

- Тоойуом, эн хайа, барбаккын дуо?
 - Суох ини. Таҥаһым да суох. Дьоммут сотору кулууптан киририэхтэрэ. Хата, эйиэхэ иһит-хомуос, ас-үөл тардарга илии-атах буолан көмөлөһүөм. Сотору уон икки буолуо дии.

- Тыый, онуоха диэри бара сырыт ээ.

- Баҕар, уон иккиттэн түүн барыам.

Кинилэр ас бөбөтүн астаан, дьонноро кэлэллэрин күүтэн олордохторуна, Киэсэ Ольгатынаан, Аанчык хайа эрэ кыыстыын киирэн кэллилэр. Ийэлэрэ долгуйан барыах-кэлиэх сири булбата. Аанчыктыын киирбит кыыс баспытаатал эбит. Бүөккэ хараҕа кыыска ингиннэ. Кыыс кыбыстан умса көрдө. Саҥа тыллан эрэр сибэккени санатар намчы кыыс Бүөккэ сүрүбин иһинэн киирдэ. Ольга дьиэлээх киһи быһыытынан дьонугар саҥа ыалдыты билиһиннэрдэ. Бүөккэ долгуйан сири билбэт буолла. Кыыс нарын-намчы илиитин уунан оргууй: “Туйаара”, - диэтэ. Бүөккэ кыыс илиитин тутан баран, “Петя” диэн аатын тупсаран эттэ. Кини кыһы олус өр одуулаан турбутуттан буолуо, Туйаара кыбыстан куукунаҕа барда. Синньигэс хара хаастаах, киэн харахтардаах манган кыыс эбит. Уңуобунан Ольгаттан кыра. Баттабын үөһэ хомуммута өссө кэрэтийэн көстөр.

Остуолга олоруу буолбутугар Ольгалаах Киэсэ сүбэлэспит курдук уоллаах кыһы кэккэлэһиннэрэ олорпугтарыгар, эдэр оҕолор бэйэ-бэйэлэриттэн симиттэн кытаран хааллылар. Уон икки чаас буолуо аҕыйах мүнүүтэ хаалла. Икки, биир... уон икки чаас! Саҥа дьыл үүннэ. Шампанскайдаах бакааллар лынкынастылар...

Ирэ-хоро кэпсэтэн, аһаан-сиэн баран эдэрдэр бары кулуупка табыстылар. Аанчык ийэтинээн хааллылар, уон иккиттэн түүн кулуупка сылдьар оскуола оҕолоругар көнүллэммэт. Ольгалаах Киэсэ Бүөккэлээх иннилэринэ бардылар. Бүөккэ Туйааралыын хаалан, тоҕолохторуттан тутуһан батыһан истилэр. Кыбыстан умса көрөн иһэр кыыска Бүөккэ саҥарыан баҕарар да, тыла тахсыбат. Ол эрэри син сыһа-баайы бодоруһан бардылар.

Бүөккэ саҥа дьыл кэнниттэн Туйаараны көрсө илик. Биридэ кини киэһэлик убайыгар гаражка баран иһэн ара Туйаараны көрсө түспүтэ. Иккиэн да соһуйдулар. Кыыс харабыттан, кэпсэтэриттэн сылыктаатааха Бүөккэни сөбүлүүр курдук. Уол нарын дьүһүннээх: уһун уңуохтаах, сырдык хааннаах, субурхай көнө муруннаах, хара хаастаах.

Бүөккэ кэнникинэн Туйаараны үгүстүк саныыр, ардыгар түһээн да

көрөр. Ити курдук кини таптал иэйиитигэр куустаран, өйө-санаата Туйаара буола сылдыар кэмэ кэлбитэ.

Бу кэмнэ саас олохтоох маҕаһыын атыһытын кыһа Ирка (Бүөккэлиин бииргэ үөрэммитэ) СПТУ - ну бүтэрэн дуу, биитэр бүтэрбэккэ арыгылаан уһулан кэлбит сураҕа иһилиннэ. Кини кэлээт, урут сөбүлүү сылдыбыт уолугар Бүөккэҕэ харабын хатаата. Оскуолаҕа үөрэнэр эрдэбиттэн Бүөккэни экирэтэрэ. Солуута суох туттан бырдангалаабыт кыһы уол адьас сөбүлээбэт этэ. Ирка оскуолаҕа да сылдьан арыгыны амсайара, табаҕы тардара. Бүөккэ киниттэн тэйэ туттара, ол да буоллар кыыс онтон санаатын түһэрбэккэ, үгкүүтэ ыңыран энгин чугаһы сатыра. Кини төрөөбүт түөлбэтигэр, бэйэтин ырыгар кэлэн дылаана суох барда. Сотору-сотору иһэн баран Туйаараҕа тийэн айдаарар. Бэйэтин курдук иһээччи дьүөгэлэриниин мустан Туйаараны таһырдыа да сүгүн хаамтарбаттар.

Бүөккэ көрсүөххэ диэн ыңырдабына, Туйаара ардыгар akkaастыыр буолла. Ити курдук Ирка кэлиэбиттэн Туйаара кулуупка, библиотекаҕа сылдыбат, таһырдыа да көстөрө аҕыйаата.

Биирдэ Бүөккэ бииргэ үөрэммит уолун Юрканы көрсөн ону-маны кэпсэтилэр. Юрка ону-маны кэпсэтэн баран, Ирка хайдах Туйаараны атаҕастыырын, сэниирин туһунан эттэ. Маны истэн Бүөккэ олус абарда, дьилээн иһэн кини суолга Ирканы көрсө түстэ.

- Оо, Бүөккэ, привет!

- Дорообо.

- Хайа туох сонун? - Ирка күлбүт курдук сырдык харахтарын чаҕылыннатта.

Уол, кыыс күөхтүгү харабын көрөн, ис-иһиттэн кыйаханан кэллэ.

- Ирка, эн тоҕо биһиги олохпугар ороһобунуй? Тоҕо ол-бу тылы тарҕатабынуй? Мин эйигин кытта хаһан бодоруспунуй?

Кыыс кубарыс гынна.

- Мин эйигин хайаатым, туох диэтим? Туйаарабын эн өссө да билэн иһиэн, дьэ бээ! - диэн Ирка саанар курдук ытамныйбыт куолаһынан хардарда.

- Бар! Аны өссө Туйаараҕа чугаһыан да, бэйэбиттэн бэйэн кэмсинээр.

Сайынын Туйаара дойдулаата. Ольгалаах Киэсэ холбоһон бииргэ ололлор. Уопсайга кирибиттэрэ. Бүөккэ Туйаараны олуһун суохтуур. Туйаарата киниэхэ үстэ суруйда. Бүөккэ дьоллонон сэттис халлаанга эрэ көппөккө сырытта. Хаста да суруйан хардарда. Бу суруктар нарын, сылаас иэйиинэн угуттуурга дылылар.

Бүөккэ сайын звеноҕа оттоото. Аанчык оскуоланы бүтэрэн үөрэххэ туттарса барбыта.

Сайын олус түргэнник ааста. Бүөккэ эмиэ үөрэххэ туттарсыбата. Күһүн кини уон аҕыһын туолла.

Хатыннартан сэбирдэхтэр курустук түһэллэр, сири-дойдуну холкутук, ол эрэри тонуйдук көмүс кыырпабынан бүрүйэллэр. Туйаара күһүн эмиэ үлэтигэр кэллэ. Кини орто үөрэби бүтэрбит идэлээх буолан, манна үлэли и хааларга дуогабардаах. Бу көрсүһүүгэ кинилэри дьол, үөрүү, таптал ыраас иэйиитэ кууспута. Бу күн кинилэр аан маннай уурастылар.

Бүөккэбэ армияба ыгыбар бэбиэскэ кэллэ. Арахсыы аһы харабын уута Туйаара манган иэдэһинэн сүүрдэ.

Өр сангата суох куустуһан турдулар.

- Санаарбаама, суруйсуохпут. Икки сылынан кэлэбин ээ.

- Мин манна соботох хаалабын.

- Ольгалаах бааллар дии.

Кыыс умса көрөн турда.

- Иркаттан санаарбыыр буоллаххына, эн киниэхэ кыһаныма, сырыттын. Эн миигин күүтээр...

Бу тыллар үгүһү этэллэр. Кинилэр инники олохторун түстүүргэ дылылар. Ити курдук Бүөккэ ытык иһин толоро армияба барда.

Ольгалаах Киэсэ уолланнылар. Киэһээ айы Туйаара Ольгалаахха кэлэр.

- Туйаара, хойутаатың дии, манна хон ээ,- диэтэ Ольга биир оннук киэһэбэ.

- Ээ, суох...Дьибэр тахсар инибин.

Туйаара аҕыйах хаамыылаах дьибэтигэр баран иһэн, үс күлүгү көрдө. Хайдах эрэ сүрэбэ мөбүл гынна. Харангаба банаар уота тыкта. Көрбүтэ - Ирка турар эбит. Улахан холуочук. Икки итирик уоллаах. Туйаара куттанан Ольгалаахха төннөөрү эргиллибитигэр Ирка сүүрэн кэлэн сирэйгэ обуста.

- Бу баар эйиэхэ! Кэһэй, Бүөккэнг эйигиттэн ыраах, онно "дух" буолан эрэйи көрөн эрдэбэ!

Итирик уолаттар күлэн алларастаатылар. Ирка хаһытыы-хаһытыы кыыс үрдүгэр түстэ. Уолаттар Туйаара дьибэтин түннүгүн тааһын хампы обустулар. Айдааны истэннэр, Киэсэлээх Ольга сүүрэн табыстылар.

Киэсэни көрөөт, уолаттар куоттулар. Ол оннугар Ирканы туттулар. Ольга дьибэбэ киирэн нэһилиэк сэбиэтигэр телефоннаата. Дэлби ыгылыы-быт Туйаараны бэйэлэригэр хоннордулар. Сарсыныгар Ольга Киэсэлиин хонтуораба тийээн үңсүү суруйдулар. Ирканы дьүүлээтилэр. Ол эрэри Туйаара манна кыайан олоруо суохпун диэн дойдулаабыта. Оттон Бүөккэ Туйаараба суруйар да биир да харда кэлбэт. Туйаара көһөр сүпсүлгэнигэр буолан, уолун аадырыһын сүтэрэн кэбиспитэ, Ольгалаах аадырыһын

Бүөккэбэ биэрэллэр ини диэн эрэммитэ. Ирка Бүөккэ суруктарын Клава диэн почтальон дьүөгэтиттэн ылан аабар. Ольгалаах Бүөккэбэ “Туйаара көһөн барда” эрэ диэн суруйбуттара. Уол муодарбаабыта да, тобо эрэ Туйаара бэйэтэ суруйан этиэбэ диэн ыйыталаспатаба. Сотору собус буолаат, Ирка уолга суруйар. Онно хайдах атын уол Туйаараны көһөрөн илпитин туһунан, Туйаара оҕо күүтэрин туһунан сымыйалыыр. Бүөккэ бу суруктан сүрдээгин айманар. Ол да иһин Ольгалаах “көһөн барда” эрэ диэтэхтэрэ. Ол да иһин суруйбат буоллаба! Тобо?! Туйаара Бүөккэттэн сурук күүтэ сатаан баран, уол аадырыһын ыйытан Ольгалаахха суруйбута, Клава ону Иркаба биэрбитэ. Маны Ольгалаах билбэттэрэ.

Бүөккэ Ирка суругар итэҕэйэн: “Аны ыал буолбут дьону аймыам”, - диэн Туйаара туһунан сураспат да буолар.

Күн-дьыл ааһар.

Кыракый дэриэбинэттэн барбыт аҕыс уол ытык иэстэрин төлөөн төрөөбүт дойдуларыгар төннөллөр.

Бүөккэ дьоно уоллара кэлбитигэр дьиз иһинэн бырааһынныктыылар. Нам-нум буолан баран, Туйаара туһунан кэпсэтэллэр. Ольгалаах Туйаараны кытта сибээстэспэтэхтэрэ онно биллэр. Бүөккэ Ирка суругун туһунан кэпсээн дьиз дьонун аймыыр.

- Ол эн хаһаангыттан Ирканы итэҕэйэр буолбуккунуй? Ирка ийэтин солбууйан үлэлиир, суоппар Сүөдэри кытта сылдьар.

Бүөккэ тобо эрэ Туйаара дойдутугар барбата, быһаарсарга кыһаммат... Армияттан кэлбиччэ Бүөккэ кылааһын оҕолорун көрсөн “аһылылар”. Онно Ирка эмиэ кэллэ, Бүөккэ холуочуйан Ирканы Туйаара да диир буолталаата. Уолаттар онно кыһамматылар.

- Хата, дьоммут үчүгэйди буолаары гыннылар ээ, - дэстилэр.

Иркалаах Бүөккэ ханна эрэ баран хааллылар. Ону көрөн Юрка эттэ:

- Оҕолоор, дьоммутун булуохха баара. Бүөккэ Ираны сөбүлээбэт буолбат дуо? Ирка албаһыгар түбэһиэ.

Онуоха Ирка дьүөгэтэ Шура кыыс утары чобугураата:

- Тобо эн Ирканы букатын туох эрэ курдук саныыгын? Бүөккэ бэйэтэ барыста буолбат дуо?

Сарсыарда Бүөккэ Ирка дьизитигэр дьыбаанга сытарыттан уһуктан олус соһуйда.

- Бу тугуй? Мин манна хаһан кэлбиппиний?

- Куттаныма, эйигин сизэм суоҕа. Мэ, ис, - диэн баран, Ирка рассолу уунна.

Бүөккэ ойон турда да, таһырдыа ойдо.

Дьоно суохтаан аймана олордохторуна уол бэйэтинэн киирэн кэллэ. Бүөккэ туох буолбутун барытын кэпсээтэ.

- Акаары, билигин эн итирбиккинэн туһанан арааһы тарбатыахтара.

Чаччы, Ирка Сүөдэрдиин сылдыһан баран, Бүөккэттэн оҕо күүтэр аа-тырбыта. Ирка ийэтэ Катерина кэлэн Галинаны үөбэн тахсыбыта.

Ирка чаччы оҕо күүтэрэ. Кини Туйаараҕа Бүөккэттэн оҕо күүтэрин, Бүөккэ кэргэн ылыан баҕарбакка арыгылыы сылдыарын туһунан суруй-бута. Бу кэнниттэн Ирка Бүөккэбэ биллибэтэҕэ. Оттон Бүөккэ итир-дэбинэ Иркаҕа барара.

Ирка уолламмыта. Бүөккэ Туйаара дойдутугар барарга сананар. Киэсэ барсар. Тиийбиттэрэ Туйаара суоҕа, куоракка барбыт. Ийэтэ Туйаара учуутал уолга кэргэн тахсыбытын туһунан кэпсээбитэ. Эмискэ хос иһит-тэн эдэр, уһун собуус, ачыкылаах, үөрэхтээбимсийбит көрүгнээх киһи тахсан кэлбитэ. Ыалдыттардыын дорооболоспута. Бүөккэ бу ыалга кэлэн баран, Туйаара кэргэнин дьэ көрөн итэбэйбитэ, өйдөөбүтэ тапталын куоттарбытын... Бүөккэлээх Туйаара эригэр, ийэтигэр Туйаараҕа тугу да кэпсээмэн диэбиттэрэ. Туйаара куоракка барбыт этэ. Туйаара кэргэнэ сүрдээх эйэбэс, культурнай киһи кыыһыран- абаран үүрбэтэҕэ. Хата, төттөрүтүн Бүөккэни иһигэр аһына санаабыта. Бүөккэ “хата, Туйаарам үчүгэй уолга тахсыбыт эбит” диэн иһигэр үөрэ, ол эрэн сонньуйа санаа-быта.

Бүөккэ бу кэнниттэн аһы ууга умсубута.

Ольгалаах сана дьэиэ туттан киирбиттэрэ. Үс оҕоломмуттара. Ирка уола алтатын туолуутугар ыал буолан атын улууска көспүтэ. Аанчык, Бүөккэ балта эмиэ ыал буолбута.

Арай Бүөккэ соботох. Ийэтинээн иккиэйэбин олороллор. Сааһыран истэбин аайы ааспыт эдэр сааһын санаан ардыгар ытыыр. Олобун суолун булбатах соботох, сулумах киһи!

Маны барытын ыалбыт эмээхсин миэхэ кэпсээбитэ. Чэпчииргэ дылы буолбута. Бу Бүөккэ ийэтэ Галя кырдьан олороро. Биһиэхэ сотору-сотору киирээччи. Уолун Бүөккэ туһунан маннык аһаҕастык кэпсии илигэ. Бүөккэ сааһа кырдык да ыраатан эрдэҕэ... Кинини көрдөххө, туох да атын дьонтон уратыта суох. Киһи дууһатын иһигэр туох буола сылдыарын биһиги халын тириилээхтэр хантан билиэхпитий? Бэйэ-бэйэбитин өйдүү сатаабаппыт... Олох диэн чаччы да эргиирэ араас буолар эбит.

Ити кэнниттэн ый буолан баран атын улууска күрэхтэһинигэ сылдьан биир ыалга хоммутум. Икки оҕолоох сэниэ собуус ыал. Эйэбэстэр, ыалдытымсахтар. Дьэиэ хаһаайката хантан сылдыарбын истэн баран долгуй-бута. Бу Туйаара Гаврильевна диэн детсад сэбиэдиссэйэ дьахтар урукку эдэр Туйаара кыыс эбит. Мин соһуйбутум. Биир ый анараа өттүгэр Га-

лина эмээхсин кэпсээбит Туйаарата билигин толуг дьахтар буолан мин иннибэр олороро соһуччута бэрдэ.

Кини Бүөккэ туһунан ыйыталаспыт. “Биһиги мөлтөх дьон буолан тапталбытын кыайан харыстаабатахпыт”, - диэбитэ. Кини кэргэнин, оҕолорун олус таптыырын эппитэ. Ол эрээри, бастакы таптал туохтааҕар да ырааһын, сырдыгын кистээбэтэҕэ. Мин Бүөккэни көрөрбүн, ардыгар тыл бырахсан кэпсэтэрбин истэн үөрбүтэ. Бу киһини бэйэтин көрбүт саҕа санаммыта. Оо, Туйаара!? Ханнаһый, ол эдэр саас кэрэ кэмнэрэ, күннэрэ? Уһун суругу суруйан миигинэн Бүөккэҕэ ыппыта. Ону Бүөккэҕэ биэрбиппэр, сордоох, кыра оҕолуу үөрбүтэ. Харабыттан тахсыбыт аһы ууну туора илгээт, дьыбаҕа дьылыс гыммыта. Бу кэмнэ мин өйбөр эмискэ Айыы Уола - А. Самсонов “Дьон тыла-олох сымыйа” диэн ырыата киирбитэ. Чахчы оннук. Истимэ эн, олох истимэ, тэпсимэ ыраас тапталы!

Уйгулаана

Уйгу үөрэххэ киирбитэ. Бу киниэхэ дьоллоох, умнуллубат кэмнэр этилэр. Уйгу иннигэр барыта сьп-сырдык, ып-ыраас курдук көстөрө. Түһнүгү нөнүөлээн үрүлүйэр үрүҥ күн кинини уурурга дылыта.

Оҕо эрдэбиттэн Уйгулаана ылыырын сөбүлүүрү. Кыыс куолаһын истибит эрэ барыта абылатара, күннээҕи түбүктэрин умналлара. Киэн арылхай харахтардаах, курбуу талах курдук көнө уҥуохтаах, арыы саһыл хааннаах сырдык кыыс. Кини ыал саамай улахан оҕото, сэттэ бииргэ төрөөбүттүртэн соҕотох кыыс этэ.

Уйгу олох бары ыарахаттарын бу уон сэттэ сааһыгар көрсүбүтэ. Бырааттарын ийэ курдук барыларын кэриэтэ оҕолообута. Ийэлээх аҕалара үлэлэриттэн соло булбат этилэр. Аны ийэтэ ыалдьан сотору-сотору балыһаҕа киирэрэ. Оччоҕо дьыэ-уот үлэтэ барыта Уйгу санныгар сүктэриллэрэ. Бу курдук оҕо саас дьоллоох да күннэрин ситэ билбэккэ, аны оскуоланы бүтэрэн, үөрэххэ туттарсарга санаммыта. Ыраах, Сунтаар улууһугар олорунунан кэлэр-барар суол сыаната ыарахан этэ. Ол иһин Уйгу кыһыны, сааһы быһа быстах-остох араас үлэлэргэ үлэлээн, сайын үөрэххэ туттарса барар харчытын мунньуммута. Ийэлээх аҕата кыыстара үөрэхтэниэн баҕарарын сөбүлүүллэрэ. Уйгу орто үөрэххэ буолбакка, үрдүк үөрэххэ туттарсыбыта. Үөрэххэ киирэр дьол туора хаампатаҕа. Төрүт культура салаатыгар киирэн, дьолуттан көтүөбүн кыната суоҕа.

„Үөрэххэ киирдэһинэ үөрэхпэр кыһаллыам да кыһаллыам” диэн биир суолу туруоруммута. Ол баҕа санаатын ымыгытын ытыһыттан мүччү тутан, Уйгу бүтүн хараһын утунан сууна, чугас дьүөгэтигэр кэлэн олороро.

- Туох сыһаны онордум, туох иһин бу барыта? - дии-дии, кыыс харабыттан уу-хаар бычальйара. Кини ырыатыгар үлүһүйэн үөрэбин элбэхтик куоттарбыта. Кэнсиэрдэргэ балачча кыттара, элбэх уол сүрэбин туппута. Бу сылдьан, кини биир уоллуун билсибитэ. Уйгу уолу көрөөт сөбүлээбитэ, ол да иһин буолуо, хорсун санаатын барытын ылынан сурук суруйбута. Уол akkaаcтаабатаба. Кинилэр сурук нөнүө чугаһыспытара. Уоллаах кыыс ол курдук биирдэ да көрсөн аһаастык, сурукка курдук, кэпсэппэтэхтэрэ. Сотору-сотору үөрэнэр сирдэригэр көрсөллөрө эрэ-эри, кыбыстан халты хааман, хардарыта аасыһаллара. Бу курдук сылдьан, Уйгу бириэмэ төһө ааспытын билбэтэбэ. Бириэмэтин улахан агарын ыллырыгар, репетицияба аныыра. Элбэх доботтордоммута, көрү-нары көнүл батыспыта. Ардыгар аһы да утабы амсайара.

Биир сарсыарда утуйан турбута, дьүөгэтэ Айта киирэн турара.

- Билэбин дуо, Уйгу, эйиигин уопсайтан үүрдүлэр ээ...

Уйгу истибитин итэбэйбэтэбэ. Онтуката кырдык эбит. Бэбэһээ арыгылаан баран тутуллубута...Ити икки ардыгар Уйгуга барыта түгнэстибитэ. Инникигэ эрэлэ сүппүтэ.

Дьүөгэтэ туту эрэ, элбэх-элбэби сангарара да, Уйгу ону өйдөөбөт. Арай сэргэхсийэн кэлбитэ, киэнг уулусса устун мээнэ сүүрэн иһэр эбит. Кини туохтан эрэ куотар курдуга да, ким да кинини эскирэппэт этэ. Уйгу бэйэтиттэн бэйэтэ ырааппатын дьэ биллэ. Бу күн киниэхэ группатын старостата кэлбитэ уонна:

- Уйгу, үөрэххэ хайдах туруктааххын билэбин? - диэн ыйтыынан кэпсэтиини сабалаабыта. Уйгу барытын саната суох истэн олорбута. Бизс-алта аттестацията суоҕа. Сүүрбэччэ чаас үөрэбэр көтүтүүлээх, ону таһынан кыһынны зачетун туттара илик. Утуйан баран үһүктүбүттүү Уйгу дьэ өйдөмүтэ, барыта бүппүт этэ. Ыллыыр кэрэ куолаһа уонна өйүгэр аттарар кураанах санаалар эрэ хаалбыттара. Киниэхэ төһөлөөх элбэби сүбэлээбиттэрэй, эппиттэрэй-такайбыттарай?

- Оо, акаары да эбиппин, - дии-дии, Уйгу сытан эрэ уйа-хайа суох ытаабыта.

Билигин кини хайа сирэийинэн дойдутугар тийэрий? Дьоно туох диэхтэрэй? Төһө эрэ хомойоллор, кэлэйэллэр. Дойдутугар барар харчыта да суох. Барар сирэ бабана үүтэ, кэлэр сирэ кэли үүтэ буолан, Уйгу чугас куорат таһыгар олорор эдьийигэр суруйбута. Эдьийэ Уйгуну ылыммыта. Онон Уйгу эдьийигэр тахсыбыта. Уолугар суруйбатаба. Уола Уйгугтан сэмээр сурук күүтэрэ. Саатар, сурук таһааччы Ира ханна эрэ барбыт. Эмиэ үөрэммэтэбэ ырааппыт этэ. Уйгу ыллыырын тохтоппотоҕо. Дьонтон гитара уларса-уларса, хаста да доботторунуун көрүстэр эрэ, ардыгар эдьийигэр олорон үһүн киэһэлэри атаарара. Эдьийэ түөрт оболоох,

кэргэнэ суох этэ. Уйгу киниэхэ дьэ-уот үлэтигэр туох кьахтаабынан көмөлөһө сатыыра. Эдьинийэ түүнү харабылынан, күнүһүн остуораһынан үлэлиирэ. Ардыгар Уйгу кини үлэтин солбуйара. Уйгу бу курдук күн-дьыл төһө аһарын билбэккэ олортобуна ийэтиттэн сурук кэлбитэ:

“Дойдугар харчыта булан кэлэ сатаа, аҕан улаханлык ыарыйда”, - диэн этэ. Уйгу хараҕар эмискэ бииргэ төрөөбүт бырааттара, ийэтэ, аҕата көстөн кэллилэр. Аҕалара ыалдыбыт буоллабына...

- Тоҕо мин “аҕалара” диибин? Мин эмиэ аҕам этэ дии...-Уйгу өр да өр остуолга бүк түһэн олорорун көрөн, эдьинийэ Натааһа олус айманна. Кини кыыс хаһан да манник турукка кирибитин көрө илигэ.

- Хайа, Уйгу, бу туох буоллун, ийэн тугу суруйбутуй?

Уйгу суругу аатыгар эрэ эдьинийигэр уунна.

Кыра харчы булунан, Уйгу куоракка кирирдэ. Кини хайаан даҕаны харчы булан дойдутугар тахсыа, харчыны хайаан да булуу! Уйгу куоракка киирэ-эт, бииргэ үөрэммит оҕолорун көрсүөн олус баҕарда. Бэһис нүөмэрдээх автобуска олорон иһэн биирдэ өйдөммүт курдук сананна. Автобус тохтобулугар түстэ. Кыыс иннигэр 14-с №-дээх корпус уопсайа көһүннэ. Кинини суохтаабыт көрүнгэ суох. Хата, өссө эбии тупсубут курдук, күн уота уопсай түннүктэригэр күлүмнүү оонньуур. Ол да буоллар, Уйгу эрэллээхтик үктэнэн уопсай аанын аһан иһирдэ кирирдэ. Вахтаҕа кинини көрөн:

- Хайа, бу кыыс баччаанҕа диэри манна сылдьар дуу? Суох, суох, кил-лэрбэппит. Кыргыттарын суохтар!

Манник хаҕыс тыллара Уйгу үйэтин тухары истибитэ эбээт. Оччоҕо тоҕо бүгүн кини бу тыллартан ытыах санаата кэллэ? Бу турдабына оруобуна үөһэттэн дьүөгэ кыһа түстэ. Уйгуну көрөн үөрдэ эрээри, өр кэпсэппэтэ, ыксыыр буолан барда. Уйгу уопсай эргэ дыбааныгар өр күүтэн олордо.

“Тугу үлэлээн хантан харчы булабын?”- диэн санаа үйэ-хаһа тутта. Уйгу дойдутугар да тийэр түгэннээх буоллабына, бар дьонун сирэйдик хайдах утары көрөрүттэн олус саатара.

Уйгу, ойон тураат, уопсайтан тахсан барда. Ускул-тэскил сылдырыттан абара санаата. Атаҕа кинини үөрэнэ сылдыбыт сирин диэки илдэн иһэр эбит.

“Туймаада” иннинэн бытаан собустук баран истэбинэ:

- Тоойуом, ыл аҕыйах харчыта сэлбий эрэ, - диэбитинэн биир саха дыхтара аһыннарбыт харахтарынан кинини утары көрөн турар эбит. Сизби-гэр аҕыйах бытархай баарын дыхтар кирдээх ытыһыгар кутта. Кэннигэр үгүс элбэх махтал тыллара этилиннилэр быһылаах да, Уйгу ону истэ барбата, аһа турда. Оруобуна Ленин болуоссатыгар киниэхэ аҕалы амарах сыһаннаах кырдыаҕас преподавателин көрүстэ. Кини кыһы көрөн:

- Уйгу, дьэ, кэл эрэ бэтгэх. Бу туох акаары быһыыны онгостон сылдьабын? Аны билигин тугун харчытынан дойдлуугун?

- Чэ бээ, ырыабын оччо өрө тутар буоллаххына бастаан культура колледжыгар туттарсан киир, үөрэн, онтон биһиэхэ син-биир үөрэнэ кэлээр, өйгүн-төйгүн үчүгэйдик тутан баран.

Уйгу бу тыллари истэн уоскуйа быһыытыйда.

Киһи барахсан. Киһиэхэ кыра да наада буоллаба. Кып-кыра да буоллар, сылаас сыһыан угута киһи барахсаны ардыгар өлөр өлүү суолуттан быһыыыр. Онтон кыра хабыс тыл киһини өлүү айабар уган биэрэр буоллаба. Уйгуга эмискэ Аскалон Павлов “Айан киһитэ” диэн ырыата өйүгэр киирэн кэллэ. Бу ырыаны кини биир дьүөгэтэ олус сөбүлүүр ээ...

Кырдык да, аартык диэкиттэн иһэр айан киһитэ илин диэки, күн тахсар сири диэки дьулуһан ахсым атынан айанныыр ээ.

Олох, олох... Бу кырдыга түргэн сүүрүктээх, хахсаат тыал аргыстаах элбэх очурдаах буоллаба.

- Мин маны барытын тулуйуох тустаахпын, олобум бэйэм илиибэр. Суох! Дойдубар тахсыбаппын, онтон эһиил кэлэргэ эмиэ ыарахан буолуо, тахсан эдьийибэр көмөлөһө-көмөлөһө, олоруом, - диэн Уйгу бигэтик быһаарынна.

Эһиил хайаан да культура колледжыгар туттарсан кириэ, онно кини

кыһаллан туох баар дьоһурун барытын арыһан үөрэниэ. Бу кылгас кэм иһигэр олох аһытын-һулуунун барытын амсайда. Уйгу ийэтигэр барытын быһааран суруйда. Ийэтэ мань өйдүө дуо, оттон аҕата?

Таһырдыа сылаас да сылаас итии күннэр турдулар. Сессия эмиэ чуҕаһаата. Уйгуну олох албыннаата диир сыһа буолуо. Хата, төттөрүгүн олох уунан биэрбит дьолун бэйэтэ мүччү туппута абалаах: “Аны манньк дьол тосхойор күннээх буоллабына, ол дьолбун сүрэхпэр биэбэйдим, ытыһым үрдүттэн мүччү тутан бэрт!”

Эдьийэ Уйгуну туох диэн өссө эбии мөбүөй? Кини эрэ үксэ эдэр сааһыгар алҕаһыр. Уйгуга кини үтүнү эрэ баҕарар. Эһиил үөрэххэ туттарсарыгар хайаан да харчынан көмөлөһө сатыам.

Натаһалаах ийэлэрэ саамай кыра кыһын Натаһаны быһанаары өлбүтэ. Онон Натаһалаабы, онтон да улахан оҕолору барыларын Уйгу ийэтэ Даша оҕолообута. Даша кэргэн тахсан кыыстаммытыгар бары эбэтин аатын биэриэххэйдэспиттэрэ. Онон Уйгуну манньк ааттаабытара. Даша эрэйдээх үйэтин-сааһын тухары балыстарын, бырааттарын оҕолоон баран, аны, саатар, кырдыар сааһыгар сынньаланньк олорбот ээ - диэн эдьийин саныы-саныы Натаһа тангас сууһа турда.

Эдьийэ ханна эрэ ыраах, туту эрэ атыны саныы олорорун көрөн, Уйгу сэрэйдэ. Уйгу тобо ийэтин эрэлин толорбото? Эдэр саас, эдэр саас!

Эн тобо бокуойу биэрбэккин, эдэр сүрэһи өрүү аймыгыгын?! Уйгуга барыта иннигэр.

Ыт оҕото

- Уой, бу кып-кыра, эчи үчүгэйин, хантан кэлбитэ буолла! - диэн чапчаархай куолас чуҕдаарда.

Ыт оҕото эрэйдээх саҕардыы харахтарын аһан тулатыгар сылаас сир көрдөөн буку-найда, арай инчэбэй атах таһаһыгар муннунан иннээт, ийэм бу буоллаҕа диэбитти эмиий көрдөөн барда.

- Уу, наһаа да үчүгэй ыт оҕото, мин мань дьибэр илдэбин!

- Кэбис, бырадыага ыт ыарыһааҕа буолуо!

- Саҕа төрөөбүт ыт буотта, ийэтэ быраһан барбыт, биитэр өлөөхтөөбүт.

- Аһан эйиэхэ үчүгэй боруода ыты ылыах буолта, пахай, бу туох боруодата биллибэт ыты ылыма, - диэн уончалаах дьүөгэтэ Сайыһына саҕара турда.

- Дьибэр илдэ барабын, - диэн кытаанах соҕус көрүнгүн ылан Дайаана саҕарда.

Бт обото эрэйдээх сын-сылаас илиигэ кетөхтөрөн ханна баран эрэрин да ситэ өйдөөбөккө мээнэ мэндээриччи көрө истэ.

Балачча өр, элбэх бабайы дьонноох тимир көлөбө олорсон мэйиитэ эргийдэ, онтон кинини кууһар сылаас илиигэ сыстан утуйан буккураан хаалла.

Арай уһуктубута сын-сылаас сиргэ баар буолбут, кини түүлээх тагаска сытар эбит, аттыгар чабаархай куолас олорор.

- Чээн, уһугунна дии, маамуо, папуо, кэлэн көрүөнтүгүүй!

- Оо, дьэ хайыырбыт буолла, - дии дии сырдык, ачыкылаах киһи кэлэн ыты өнөйдө.

- Оттон кыыспыт аҕалбытын хайыыбыт?, - диэн дьахтар кыйахаммыт куолаһа иһилиннэ.

Дайаана кыракий бүлүүһэбэ үүт кутан уурбутун ыт обото эрэйдээх омунаахтык истэ, төбөтун уйбакка кыратык чачайан ылла.

- Маамуо, кини наһаа кыра дии, хаалларыахха, - диэн кыыс харабыттан уу-хаар баста.

- Чэ, Дайаана, урооккун аах, оттон сарсын үчүгэй сыана ыллаххына хаалларыахпыт.

- Ураа, - кыыс үөрэн ойон турда, уроугун аабаары хонугар сүүрдэ.

- Хайдах мээнэ буолары-буолбаты эрэннэрэбин, ити ыты ылан тугу туһанабыт? - диэн Алексей сөбүлээбэтэбин биллэрдэ.

- Оттон сарсын кыыс үөрэнэ барбытын кэннэ ыты бырабыахпыт уонна атын ыт оботун аҕалыахпыт,

хайдабый диэбитти дьахтар эригэр хайыста.

- Арай оннук гынаа инибит, бу хамнаспынан ыт ылар санаа суоҕа да, чэ, били телевизорга баар биллэриин нүөмэрин суруммутун дии, ону аҕал эрэ. Дьахтар хап-сабар блокнотугар сурум-мут нүөмэрин ылан биэрдэ.

Алексей телефоннаан хачыгыратта, балачча өр кэпсэттэ, онтон кэргэнигэр:

- Муся, 5 дииллэр, ол гынан баран нэдиэлэ бүтүүтүгэр дииллэр, хайдабый? диэн Алексей трубкатын сынгаабыттан араарбакка туран ыйытта.

- Буоллун-буоллун, кыыс аҕыйах хонук тулуйуо.

Кэпсэтиилэрэ табыллыбыт төрөппүттэр дьыбаанҕа тиэрэ түһэн өрө тыннылар. Аны ыт оботун ханна бырабар туһунан толкуйга түстүлэр.

Дайаана уроугун ааҕан бүтээт сүүрэн табыгырайан кэлэн ытын оботун имэрийдэ, онтон оруосабай лентэ ылан ыт моонньугар иллэ.

Тымны кэнниттэн эмискэ сылааска кэлбит ыт обото эрэйдээх утуйартан соло булбата.

Дайаана ытын имэрийэ-имэрийэ: “Чэ, утуй-утуй, түргэнник улаатыанг,

эйигин ким диэн ааттыахха сөбүй?” - диэн бэйэтиттэн бэйэтэ ыйыта олордо.

Онтон эмискэ: “Биллим, эйигин Сокол диибин, эн бачча тымныыга өлөн хаалбакка, тыыннаах хаалан миэхэ кэлбиккин иһин!”

- Дайаанаа, чаас ыраатта, тиискин суун уонна утуй эрэ, - түгэх хостон ийэтин сангата иһилиннэ.

- Билигин, Соколбын сыллыым.

- Оо дэ, аны ытын ааттыы охсубут, - диэн дыахтар сөбүлээбэтэхтии сангарда.

Дайаана сарсыарда эрдэ туран ытын сууйда-тараата, үүт сылытан иһэртэ. Онтон ийэтэ бэлэмнээбит аһын аһаат оскуолатыгар ойдо.

Кыыс үөрэнэ барбытын кэннэ ийэтэ сиргэнэ-сиргэнэ ыт оботун салапаанна суулаата, ону кэргэнэ илдэ табыста.

Сылаастан эмискэ таһырдыа баар буолбут Сокол эрэйдээх сыппыт таңаһын көрдөөн салапааны сытырбалаата. Алексей ыты ылан таас дьыэ анныгар бырахта. Тон мууска түспүт ыт омумнаахтык часкыйда, атабын өлөрдө быһыылаах, хомойбут харахтарынан эр киһи диэки көрдө.

“Аата муодатын, бу сарсыардаанна диэри сылаас үүт испитэ, арааһа иччибэр эппэккэ бырахтылар ээ, аны иччим миигин хантан булар?”, - диэн мунаах санаа Сокол эрэйдээҕи күөйдэ.

“Бафар, моонньум быатынан булуо”, - диэн ыт эрэйдээх атабын дуомун салана-салана, төбөтүн нэһиилэ уйан хараҥа муннукка киирэн сытта.

Дэлби аччыктаан, тонгон ибигирии сыттабына, аттыгар улахан күлүк барыс гынна.

Сокол куттанан кирийэн сытта. Куотуон атаба ыалдьар, эбиитин ситэ хаама илик ыт оҕото ханна ыраатыай?

Арай көрбүгэ, аттыгар куп-кугас улахан ыт олороро.

- Хайа, манна тугу гына сытабын?

- Миигин иччибэр эппэккэ бырахтылар, - Сокол сангаран иһэн ытаан барда.

- Эн, быһыыта, санга төрөөбүккүн буолбатах дуо, уонна туох иччилээх буолуоххунуй?

- Миигин бэбэһээ Дайаана диэн кыракый кыысчаан ылбыта, кини суобуна миигин бу бырахтылар.

- Ээ, эн ону этэбин дуо, мин оҕо эрдэхпинэ эмиэ оннук гыммыттара, ити куорат оҕолоро атаахтара бэрт, начаас солуннара ааста эрэ киэр быраҕаллар.

Сокол иччитин көмүскэхэн:

- Суох, Дайаана миигин бырахпата ээ, аҕата бырахта.

- Ону Дайаана хайыай, көрөөр даҕаны, эйигин көрдөөн Дайаана дьонун аймыа суоҕа, миигин эмиэ бырахпыттара. Бастаан утаа эмиэ эн курдук оҕо иччибин күүт да күүт, миэнэ өссө уол этэ, баҕайыны аатын өйдөөбөппүн, дьонун кытта утарса да барбатаҕа, мин онно тонгон өлө сыһыахпын ити остолобуой повара быһаан иитэ ылбыта, онон иччим повар, - диэн киэн туттубуттуу улахан ыт сангара олордо.

Сокол улахан ыт иччитигэр ымсыырда эрээри, иһигэр сэмээр Дайаанатын кэтэхэр.

Саатар эчи төбөтүн да кыайбат, “Чэ, Дайаана кэлбэтэбинэ баҕардар өлүөм даҕаны”, - дии санаата Сокол. Кугас ыт Соколы аһына быһыытыйда:

- Мин билигин эйиэхэ ас аҕалыам, ханна да барыма, - диэт түргэн үлүгэрдик ойдо.

Сотору буолаат ас тобофун аҕалан Сокол иннигэр уурда.

Аччыктаабыт Сокол ас үрдүгэр саба түһүбүн аны тииһэ тугу да хоппот. Кугас ыт хайыай, аҕалбыт аһын бэйэтэ сиэтэ. Ыты батыһыннаран илдээн үүт иһэрдиэн ыт сатаан хаампат. Хааллабына тонгон өлөр.

Дайаана дьиэтээби үлэтин сөпкө онорон, уроукка көхтөөхтүк кыттан өссө икки 5 ылла.

- Сайыынаа, дьонум үчүгэй сыана ыллаххына, Соколы хаалларыахпыт биттэрэ, - диэн кыыс дьоллоох харахтарынан дьүөгэтин диэки көрдө.

- Аата үчүгэйн, хата бииргэ күүлэйдэтиэхпит ыттарбытын, миэхэ дьо-

нум эмиэ ылыха буол-лулар.

Дайаана үерэнэн бүтээт дьиэтигэр кэлбитэ ийэтэ ас астыы сылдьар. Арай ыта суох.

- Маамуо, мин икки биэһи ылым, оттон Сокол?

- Тоойуом...

- Сокол ханнаный?, - кыыс ыта сыппыт онно эмиэ суобун көрөн айманна.

Дьахтар тугу этиэн булбакка:

- Нэдиэлэ бүтүүтэ паапан санга ыт аҕалар.

- Эһиги сымаччылар эбиккит, Соколы хаалларыах буолбуккут!, - дьин Дайаана хаһытаан бытарытаат таһырдыа ойдо.

Дьахтар кыһын экирэтэн тахсыабын чараас таҕастаах буолан биэрдэ. Сонун бүрүнээт кыһыгар табыста да, Дайаана көстүбэт. Сүүрэн кириэн кэргэнигэр телефоннаата.

Дайаана хараҕа уунан туолан ыты-ыты уулусса устун мээһэ сүүрдэ, ол-бу чугас бөҕү-сабы көрүтэлээтэ, санаатыгар Сокол ханна эрэ ытыыр.

- Эрэйдээбим сыһа, тонгон өлөрө буолуо, - дии дии Дайаана чугас эргин дьиэлэр анныларын өнгөйтөлөөтө.

Кугас ыт Соколы тириитигэр ытыран баран остолобуу аттыгар баар кыракый дьиэбэ илтэ.

- Иччим манна олорор, кини наһаа үтө санаалаах, эйигин көрөн аһыныа, үүт биэриэ.

Ыт ыйылырын истэн эдэрчи повар уол тахсан өгөс гынна, арай көрбүтэ кып-кыра, көп-көтөх ыт оҕото сытара. Повар ыты ылан дьиэбэ киллэрдэ, үүт кутан аһатта. Улахан ыт астыммытты аан таһыгар тийэн сытта.

Дайаана ол курдук Соколын ыгыра-ыгыра дьиэлэр анныларын көрө истэбинэ биир итирик киһи тахсан: "Кыысчаан, миигин ынырабын дуо?», - дьит бу барыс гынна. Кыыс куттанан часкыйбытын билбэккэ хаалла.

- Чэ, кэл миигин кытта барыс, - дии дии итирик кыһы тардыаласта.

Дайаана күөмэйэ бүтүөр дьэри хаһытаата.

Ас астыы сылдьар повар хаһыны истэн түннүгүнэн өнгөйдө, арай көрбүтэ итирик киһи кыра оҕону сосуһа сылдьар.

- Джек, бардыбыт,- дьит повар таһырдыа ойдо.

- Ыт эрэ оҕону, билигин милииссийэни ыгырыам!

- Ыгыран көр, эн оҕон үһү дуо!

- Джек, оҕону быһыһырга!

Оччолооҕу истэн баран Джек олоруо дуо, хап-сабар итирик киһи атабар түстэ.

- Айкыы, ыккын ыл!

Дайаана босхолоноот повар кэннигэр кэлэн саста. Джек кыайбыт-хоп-пут киһи быһыыгынан иччитигэр кэллэ.

Итирик түргэн үлүгэрдик тыас хомунна.

- Кыысчаан, хайдах бачча хойут соботох сылдыабын. Куттаммаккын дуо?

Кыыс балачча сангата суох турда онтон:

- Ытым оботун көрдүү сылдыабын, дьонум бырабан кэбиспиттэр, - Дайаана ытаан сынгсыйар.

- Ыт обото даа? Чэ, эрэ, кэл, киир, миэхэ биир ыт баар, бабар, атын буолуо.

Джек кыыс хорсун санаатын хайгыы саныы-саныы иччитин батыһан дьиэбэ киирдилэр.

Кыыс сиргэ сытар ыт оботун көрөөт:

- Сокол, мин Соколым бу! - диэт ытын көтөбөн ылла. Ыт обото эрэйдэх үөрэн кып-кыра кутуругун хамсатан иччитин сирэйин салаамахтаата.

Кыыс үрүт-үөһэ ыйыта турда, хайдах кини ытын повар уол булбутун. Повар барытын кэпсээн биэрдэ. Дайаана Джек диэки махтаммыт хараһынан көрдө:

- Алыс да өйдөөх ыттааххын, мин Соколым эмиэ итинник өйдөөх буолуон бабарабын.

- Эн ытын өйдөөх, хата ити атабын эмтээр, күүскэ ылан бырабалларыгар атабын өлөрбүт.

- Эрэйдээгим сыһа, - кыыс ытын имэрийэ-имэрийэ оруосабай лентэтин көрдө.

- Чэ, кэл, кыысчаан, чэйдэ ис, аатын кимий?

- Аатым Дайаана, 3 кылааска үөрэнэбин, миигин дьонум албыннаатылар, билигин дьиэбэр барыахпын бабарбаппын.

- Кэбис, Дайаана, ким бабарар сыһар, дьиэн аадырыһын эт, ильдэн биэриэм.

Кыыс дыоно чугас эргини биир гына көрдөөн, дыахтар дьиэтигэр телефон таһыгар ытыы олорор. Кэргэнэ милииссийэлэри кытта кыыһын көрдүү барбыта. Бу олорон дыахтар: “Обом эрэ этэнгэ буоллар, оттон хас да ыты, куосканы ағаллын, тулуйулуу этэ”, - диэн бүтүгүнүтүн кэмсинэ саныы олордо.

Дайаана дьиэтин телефонун нүөмэрин поварга биэрдэ. Повар бу нүөмэргэ эрийдэ. Туруупкааба дыахтар аймаммыт куолаһа иһилиннэ.

Үтүө санаалаах дьон баар буоланнар, Сокол иччилэннэ, Дайаана дьиэтин булла. Төрөппүттэр буруйдарын билинэн Дайаанаба ыты хайдах иитэр туһунан кинигэ бэлэхтээтилэр.

Дайаана хаһан да умнуо суоҕа үтүө санаалаах повары, кини хорсун ытын

Джегы. Сокол арыый улаатыгта поварга ыалдытгы барар былааннаах хоһугар киирэн утуйда.

Сокол сылаас дьиэбэ, иччитин аттыгар сытарыттан олус дьоллонон өр утуйбакка харабын аһан сытта.

- 1. _____
- 2. _____
- 3. _____
- 4. _____
- 5. _____
- 6. _____
- 7. _____
- 8. _____
- 9. _____
- 10. _____
- 11. _____
- 12. _____
- 13. _____
- 14. _____
- 15. _____
- 16. _____
- 17. _____
- 18. _____
- 19. _____
- 20. _____

Издательство "Солон" г. Улан-Удэ
 улус дэглэ 10
 Төрөлүк үлэс - Төрөлүк үлэс
 Төрөлүк үлэс

Издательство "Солон" г. Улан-Удэ
 улус дэглэ 10
 Төрөлүк үлэс - Төрөлүк үлэс
 Төрөлүк үлэс

Издательство "Солон" г. Улан-Удэ

Иһинээбитэ

Аан тыл	5
Төрөөбүт буортан силис тардан.....	6
Эбэм туһунан	7
Айылбалыын алтыһан.....	12
Эбэм иистэнэригэр туттар сииктэрин арааһа	13
Сүтүк.....	19
Ахтылбан.....	22
Ийэ сылаас тыына.....	27
Кэрэмэс	31
Маннайгы булт	38
Олох кистэлэнэ.....	43
Олох эгэлгэтэ.....	51
Өтөх төнүргэстээх.....	58
Тэпсимэ ыраас таптала	62
Уйгулаана	69
Ыт обото	73

Литературно-художественное издание
ЗАХАРОВА Ульяна Николаевна
БЕРЕСТЯНЫЕ УЗОРЫ

Эссе, рассказы
на якутском языке

Компьютерная верстка: *Б. Ноговицын*
Художник: *А.Баишев*

Подписано в печать 4.09.2007
Формат 60x84/16 усл.печ.л. 10
Гарнитура Ньютон. Печать офсетная.
Тираж 1000 экз.

Издательский Дом «Илгэ»
директор Ю.П.Борисов
г. Якутск, ул. Курашова, 46; тел: 32-69-02
e-mail: ilge@yandex.ru

Подготовлено издательским домом «Илгэ»

Ульяна Николаевна Захарова
1982 сыллаахха Таатта улуунун
Харбалаах нэһилиэгэр күн сириҥ көрбүтэ.

Оҕо сааһыттан кыракый лоскуй
хоһоонортон сабалаан суруйарга
холоммуга. Бастагы “Аммаана кыыс
туһунан” остуоруйата Кэскил хаһыакка
бэчээттэмитэ.

2000 с. Оскуоланы бүтэрэн
Саха государственнай университетыгар
Саха салаатыгар үөрэххэ киирбитэ.

2002 с. “Уйгулаана” кэпсээнэ эдэр
суруйааччылар күлүктэригэр 3 миэстэни
ылбыта.

2004 с. П.А. Ойуунускайга
аналлаах “Биир хоһоон” конкурска
“Ыам сыттаах тылбынан” хоһооно
биһирэбил бириискэ тиксибитэ
Хас да кэпсээннэрэ “Чолбонго”,
хоһоонноро “Эдэр Саас”,
“Таатта” хаһыакка бэчээттэммиттэрэ.

2005 с. үөрэҕин бүтэрбитэ. Бу сыл “Өтөх
төнүргэстээх” кэпсээнэ эдэр
суруйааччылар “Бэлэхтээ кэрэ түгэни”
диэн хомуурунньуктарыгар бэчээттэммитэ.